

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**HANS HOFFMANN MEZI NORIMBERKEM, MNICHOVEM A
PRAHOU**

magisterská diplomová práce

Bc. TEREZA ZAPLETALOVÁ

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.

Olomouc 2018

Práce v celkovém rozsahu obsahuje 182 296 znaků.

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Hans Hoffmann mezi Norimberkem, Mnichovem a Prahou“, vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne:

Podpis:

Poděkování

Srdečně děkuji vedoucímu své magisterské diplomové práce prof. PhDr. Ladislavu Danielovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, konzultace, cenné rady a připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat doc. Martinu Elbelovi, Ph.D., za rady a komentáře, které mi pomohly v mém bádání. Také bych chtěla poděkovat Dr. Danielu Hessemu (Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum), Dr. Guidu Messlingovi (Wien, Kunsthistorisches Museum) a Dr. Szilvii Bodnár (Budapest, Szépművészeti Múzeum) za vřelé konzultace nad díly Hanse Hoffmanna. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat pracovníkům z Albertina (Wien), Staatliche Kunstsammlungen (Dresden), Staatsarchiv Nürnberg, Stadtbibliothek Nürnberg, Österreichisches Staatsarchiv (Wien) a Österreichische Nationalbibliothek (Wien), kde mi bylo umožněno studovat prameny, sekundární literaturu a taktéž samotná umělecký díla. Mé dík náleží i dalším institucím, především Sotheby's a Christie's, které byly ochotny spolupracovat a poskytly mi řadu informací, které mi pomohly doplnit katalog děl Hanse Hoffmanna.

Na závěr bych ráda poděkovala své rodině, která mne po celou dobu mého studia podporovala.

Abstrakt

Předložená diplomová práce se věnuje rudolfínskému malíři Hansi Hoffmannovi a jeho tvorbě. Osoba malíře Hanse Hoffmanna je v dnešní době dosti opomíjeným tématem, zejména v oblasti českého bádání. Na rozdíl od jiným rudolfínských umělců Hans Hoffmann se doposud nedočkal své monografie a moderního pohledu na jeho tvorbu, jež byla tvořena v duchu dürerovské renesance. V minulosti bylo Hoffmannovi chybně připsáno několik děl, většinou pouze na základě podobností díla s tvorbou Albrechta Dürera, kterého Hoffmann kopíroval, ovšem v současné době díky moderní technologii je možné sporná připsání ukončit.

Text je rozdělen do dvou částí. První část je tvořena třemi kapitolami, které pojednávají o Hoffmannových životních etapách na třech geografických místech. První se zabývá Hoffmannovým pobytem v Norimberku, dále popisuje umělcův roční pobyt v Mnichově a poslední místem je rudolfínská Praha. Druhá část se skládá z katalogu děl, který je doprovázen obrazovou přílohou.

Cílem práce je shrnout tvorbu Hanse Hoffmanna, obohatit katalog děl o nové poznatky a obzvláště otevřít diskuzi, zda je v dnešní době dostačujícím argumentem to, že je dílo *tradičně* připsováno.

Abstract

This thesis focuses on works and life of a Rudolphian painter Hans Hoffmann. He is still relatively neglected in research, especially in the Czech Republic. Unlike other Rudolphian artists, there is still no publication that would offer a modern view of his artwork which was done in the style of Dürer Renaissance. In the past, Hoffmann was falsely credited for several pieces of work, mostly due to the similarity with Albrecht Dürer's works which Hoffman copied. However, modern technologies of today enabled to expose the real author.

The text is divided into two parts. The first part consists of three chapters which deal with Hoffman's life in three different regions. It follows Hoffmann's stay in Nuremberg, then his year-long stay in Munich and lastly in Rudolphian Prague. The second part of the thesis consists of the catalogue of Hoffman's artworks, accompanied by a pictorial appendix.

The aim of this thesis is to summarize Hans Hoffmann's work, to enrich his artwork catalogue with new findings and especially to start a discussion whether is the argument "traditionally credited with" still sufficient today when assigning the authorship.

Obsah

Úvod.....	8
1. Pozice Hanse Hoffmanna v historiografii dějin umění	10
2. Hans Hoffmann v Norimberku	14
3. Hans Hoffmann v Mnichově.....	29
4. Hans Hoffmann v Praze	31
5. Katalog děl.....	34
5.1. Malířská tvorba	35
5.1.1. Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna neobsahující signaturu	35
5.1.2. Připisovaná díla.....	40
5.1.3. Okruh děl Hanse Hoffmanna	56
5.1.4. Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna	59
5.1.5. Ztracená či nedochovaná díla.....	61
5.1.6. Odepsaná díla.....	61
5.2. Kreslířská tvorba.....	64
5.2.1. Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna bez signatury.....	64
5.2.2. Připisovaná díla.....	101
5.2.3. Okruh děl Hanse Hoffmanna	105
5.2.4. Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna	106
5.2.5. Ztracená či nedochovaná díla.....	108
5.2.6. Odepsaná díla.....	110
6. Závěr	111
7. Seznam použitých pramenů a literatury	112
8. Internetové zdroje	124
9. Seznam a zdroje obrazové přílohy katalogu děl	128
10. Obrazová příloha katalogu děl	146
11. Anotace	147

Úvod

Na konci 16. století v oblasti renesančního umění se vyskytl proud historismu profitující z příkladu raně renesančního umění. Byl inspirován tvorbou starých renesančních mistrů, jakým byl Albrecht Dürer (1471–1528). Věhlasný italský umělec Giorgio Vasari (1511–1574) neváhal označit ve svých textech Dürera jako „*Uomo universale*“ a holandský malíř Karel van Mander (1548–1606) zmínil ve svých spisech mimo jiné i tyto okolnosti: „...*Deutschland begann plötzlich aus seinem Dunkel herauszutreten durch ein hoch emporgestiegenes, das Jahrhundert erleuchtendes Licht...Das war der universale Albrecht Dürer.*“¹ Zmíněný směr je tak označován termínem *dürerovská renesance*² a v kulturních centrech střední Evropy³ zaznamenal rozmach v letech 1570–1620. Obdiv k Albrechtu Dürerovi neskrýval ani tehdejší císař Rudolf II. (1552–1612), který vítal ve svých službách bezpočet malířů různých stylů.⁴ Nezanedbatelné množství děl Albrechta Dürera bylo v té době shromažďováno nejen v Praze, ale i ve sbírkách v Mnichově či v Norimberku. Nelze se proto divit, že všechna tato tři města se rovněž stala působištěm malíře Hanse Hoffmanna (1545/1550–1591/1592), který se stal významným kopistou Dürerovy tvorby.

V druhé polovině 16. a v průběhu 17. století vzrostl tak prudce zájem o tvorbu Albrechta Dürera, že ani nebývale početný soubor děl, která tento umělec evropského formátu zanechal světu, nedokázal uspokojit poptávku až neuvěřitelného množství zájemců. V důsledku obrovského zájmu o tato díla se na trhu začaly objevovat falza či imitace v dürerovském stylu.⁵ Hans Hoffmann nebyl ani zdaleka jediným umělcem vytvářejícím kopie obrazů Albrechta

¹ Bernhard Decker, Im Namen Dürers. Dürer-Renaissance um 1600, in: Kurt Löcher, *Retrospektive Tendenzen in Kunst, Musik und Theologie um 1600*, 1991, s. 10.

² O termínu více v literatuře: *Dürer-Renaissance*, 7. května až 29. srpna 1971 (katalog výstavy), München 1971. – Kurt Löcher, *Retrospektive Tendenzen in Kunst, Musik und Theologie um 1600*, 1991.

³ Olga Kotková (ed.), *Albrecht Dürer: Růžencová slavnost: 1506-2006*, Praha 2006, s. 140.

⁴ Josef Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 2003, s. 246. – Jürgen Zimmer, Zum Stil der rudolfischen Kunst, *Umění XVIII*, 1970, s. 126.

⁵ Eliška Fučíková, *Rudolfínská kresba*, Praha 1986. s. 25.

Dürera. Přesto zanechal tak výraznou stopu, že mu byla chybně připsána řada cizích děl, a ještě v současnosti nadále dochází k přehodnocování atribuce jeho tvorby. Z těchto důvodů si následující text klade za cíl shromáždit kompletní soubor díla umělce spolu s následným vytvořením chronologického katalogu umělcových děl. Tím bude umožněn důkladný rozbor konkrétních uměleckých výtvorů i jejich skupin provázaných shodnou tematikou. Katalog doplňuje obsáhlá obrazová příloha.

1. Pozice Hanse Hoffmanna v historiografii dějin umění

Vysledovat a následně zmapovat pozici Hanse Hoffmanna v celé historiografii dějin umění je náročným úkolem. Je nezbytné prostudovat veškerou literaturu spojenou s Albrechtem Dürerem, ale především texty zabývající se uměním v Norimberku, v Mnichově a v Praze v období druhé poloviny 16. století. Mimo zmíněnou literaturu je důležité znát i publikace týkající se osob, pro které malíř během svého uměleckého života pracoval.⁶ Vzhledem k široké škále pramenů jsem se rozhodla, zpracovat texty zaměřené výhradně na život Hanse Hoffmanna a jeho tvorbu.

Ačkoliv byl Hans Hoffmann slavným umělcem na dvoře Rudolfa II., nenalezeme jeho jméno v knihách napsaných slavnými záalpskými životopisci,⁷

⁶ Základní literatura zabývající se Albrechtem Dürerem a taktéž jeho vztahem k Willibaldmu Pirckheimerovi: Daniel Hess-Jeffrey Chipps Smith, *Dürer's Life and Work. The Object as a Key to the Subject?*, Nürnberg 2012. – Matthias Mende, *Albrecht Dürer-ein Künstler in seiner Stadt*, Nürnberg 2000. – Franz Fuchs, *Willibald Pirckheimer und sein Umfeld*, Wiesbaden 2014. – Erwin Rosenthal, *Dürers Buchmalereien für Pirckheimers Bibliothek*, in: *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, Band 51., Nürnberg 1930. – Kniha věnující se městu Norimberku v období renesance: Jeffrey Chipps Smith, *Nuremberg a Renaissance City, 1500–1618*, Texas Austin 1983. – Literatura vztahující se k Praze a Rudolfovi II.: Josef Janáček, *Rudolf II. a jeho svět*, Praha 2003. – Robert Evans, *Rudolf II. a jeho svět: Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997. – Eliška Fučíková, *Praha rudolfínská*, Praha 2014. – Jürgen Zimmer, *Praga caput regni: Kulturaustausch zur Zeit Kaiser Rudolfs II.*, in: *Krakau, Prag und Wien. Funktionen vom Metropolen in frühmodern Stadt*, Stuttgart 2000. – Eliška Fučíková, *Rudolfínští mistři*, Praha 2014. – Publikace popisující kulturu v Mnichově a sbírky bavorských vévodů: Friedrich Anton – Wilhelm Schreiber, *Geschichte des bayerischen Herzogs Wilhelm V. des Frommen nach Quellen und Urkunden dargestellt. Ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte*, München 1860. – Jacob Stockbauer, *Die Kunstbestrebungen am bayerischen Hofe unter Herzog Albert V. und seinem Nachfolger Wilhelm V. Nach den im Kaiserlichen Reichsarchiv vorhandenen Correspondenzacten*. In: *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance*. Wien 1874. – Texty zabývající se Norimberskými sběrateli umění a zaměstnavateli Hoffmanna budou uvedeny v kapitole s názvem *Hans Hoffmann v Norimberku*.

⁷ V knize Karla van Mandera a taktéž ani v publikaci Joachima von Sandrarta není zmínka o Hansi Hoffmannovi.

Karel van Mander, *Das Leben der niederländischen und deutscher Maler (von 1400 bis 1650)*, Wiesbaden 2000. – Joachim von Sandrart, *L'Academia Todesca della Architectura, Scultura & Pittura: Oder Teutsche Academie der Edlen Bau- Bild- und Mahlerey-Künste: Darinn enthalten Ein gründlicher Unterricht, von dieser dreyer Künste Eigenschaft, Lehr-Sätzen und Geheimnißen, von den Bau-Steinen und fünferley Bau-Arten, von den Statuen und ihrer Zugehör, von der Erfind- und Zeichnung, von Maaß und Proportion der Leiber, vom Fresco- Stein- Landschaft- Bild- und Historien-Mahlen, von Nacht-Stücken, vom Mahlen mit Oel und Wasser-Farben, von den Affecten und Gewändern, von der Perspectiv, und vom Mahl-Zimmer, auch von den Farben, deren Gebrauch, Ursprung, Natur und Bedeutung: Durch langen Fleiß und Erfahrung ergriffen, und Auf inständiges Erinnern hoher und vornehmer Personen, allen Kunst- und Tugend-Liebenden zu Ehren und Nutzen; Neben Aller Egyptischen, Griechischen, Römischen, Italiänischen, Hoch- und Nieder-Teutschen*,

avšak proč? Již zmíněný holandský malíř a životopisec Karel van Mander byl blízkým přítelem rudolfínského malíře Bartholomea Sprangera (1546–1606).⁸ Mander navštívil Prahu v roce 1577 a nedlouho poté i Norimberk. Druhým významným malířem a životopiscem byl Joachim von Sandrart (1606–1688), který se vyučil u rytce Egidia Sadelera staršího (asi 1570–1629) na pražském dvoře, kde měl jedinečnou možnost poznat díla vytvořená Hoffmannem. Joachim von Sandrart pobýval i v Norimberku, kde se mimo jiné postaral o renovaci Dürerova hrobu,⁹ což dokazuje jeho neskonalou úctu i obdiv k renesančnímu mistru malířství.

Byl v té době Hans Hoffmann v Norimberku zapomenut nebo byl jako kopista pro životopisce naprosto neuznávaným umělcem? Bylo již v té době pohlíženo na kopisty jako na zavrženíhodné či méněcenné umělce?

Písemné prameny z počátku 17. století Hoffmannana popisují „*Hansen Hoffmann, ein mähler – welcher deß Albrecht Dürers kunst per vestigia so nahe ergriffen, daß, wann Hoffmann von Dürerischen Stücken etwas nachmahlet, solches dem archetypo so gar ehnlich gewesen, daß schwerlich eines von deß anderen arbeit zu unterschieden.*“¹⁰ A „*War ein fleissiger Maler in Miniatur und Gummifarben, copierte des Albrecht Dürer so fleissig nach, dass viel seiner Arbeit für die Dürerschen Originale verhandlet wurden,...*“¹¹ Texty charakterizují Hoffmanna jako kopistu děl Dürera, nicméně ani z nich jednoznačně nevyplývá, že by byl Hoffmann méně uznávaným malířem na rozdíl od umělců s vlastní invencí.

Pokusy o ucelený pohled na Hoffmannův život lze často dohledat v uměleckých sbornících či slovnících. Pravděpodobně nejstarší mu věnovaný

auch anderer Alten und Neuen Virtuosen, Leben und fürnehmsten Kunst-Werken, beschrieben; Auch Mit 38 Platten von der Architectur, 68 Alt-Römischen Statuen, ganz und halben Bildern, 74 Medaglionen, 180 Contrafäten, durch die Hand der bästen heutigen Künstlere, in Kupfer gezieret [Theil I.]; Theil II., Der Teutschen Academie Zweyter Theil, Von der alt- und neu-berühmten Egyptischen, Griechischen, Römischen, Italiänischen, Hoch- und NiederTeutschen Bau- Bild- und Mahlerey-Künstlere Lob und Leben. Nürnberg 1675.

⁸ Fučíková 1986 (pozn. 5), s. 10.

⁹ https://de.wikipedia.org/wiki/Joachim_von_Sandrart, vyhledáno 19. 4. 2018.

¹⁰ Johann Imhoff: *Theatrum virtutis honoris, oder Tugendbüchlein*, Nürnberg 1606. s. 94. – Poprvé převzato Hendrik Budde, Das „Kunstabuch“ des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff und die Tier- und Pflanzenstudien Albrecht Dürers und Hans Hoffmanns, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlung in Wien*. 1986/87, s. 213-241. – Poté v disertační práci Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altheutscher Manier und barockem Stil*, Heidelberg 1998.

¹¹ Popis Hanse Hoffmanna od Andrea Guldena (1606–1683) v „*Neudörferschen*“ zpravodaji o norimberských malířích z knihy: Edgar Baumgartl – Gabriele Lauterbach – Kornelius Otto, *Maler in Franken, Leben und Werk von Künstler aus fünf Jahrhunderten*, Nürnberg 1993, s.150.

medailonek obsahuje německá biografie od německého architekta Rudolfa Bergaua z roku 1880,¹² která nás seznamuje s Hoffmannem, co by norimberským malířem pracujícím pro rodinu Praunů a kopírujícím díla Albrechta Dürera. Dále nás mylně informuje o roku 1584, kdy se prý stal Hoffmann dvorním malířem Rudolfa II. Dalším významným slovníkem je lexikon připravený německými historiky umění Ulrichem Thiemem a Felixem Beckerem.¹³ Tento lexikon sice neuvádí datum narození ani původ umělce, ale popisuje několik důležitých životních událostí včetně uvedení správného data umělcova nástupu do císařových služeb. Rozsáhlejší shrnutí o životě a tvorbě malíře nalezneme v německé biografii z roku 1972.¹⁴ Toto shrnutí vychází z původního autorova článku publikované v roce 1962 a obsahujícího v podstatě první monografii Hanse Hoffmanna spolu s katalogem jeho děl. Tento článek zcela vyloučil tehdejší chybné domněnky o Hoffmannově nizozemském původu či o jeho narození okolo roku 1530.¹⁵ Není bez zajímavosti, jak dlouhou dobu ještě jiným historikům a badatelům trvalo, než tyto opravné informace převzali. Například Thomas DaCosta Kaufmann ještě v roce 1982 datoval nadále narození Hanse Hoffmanna do období okolo roku 1530 a zmínil se i o možné studijní cestě Hoffmanna do Nizozemí.¹⁶ Na německou biografii navazuje slovník od Jane Turner, který uvádí životní údaje Hanse Hoffmanna na pravou míru. Přibližná doba narození je zde určena mezi roky 1545 až 1550, a to pravděpodobně v Norimberku. Hoffmannovo úmrtí je pak vymezeno do období mezi 14. říjnem 1591 a 12. červnem 1592 v Praze.¹⁷ Co se týče Hoffmannovy tvorby, v *Saur allgemeines Künstlerlexikon* nalezneme nesprávně připsané dílo s názvem *Rytíř, Smrt a ďábel* (Kunsthalle Karlsruhe).¹⁸ O odepsání obrazu a následném připsání autorství malíři Johannu Gemingerovi pojednává Thomas

¹² Rudolf Bergau, Hoffmann, Hans, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 12, Leipzig 1880, s. 629.

¹³ Hoffmann vstoupil do služeb Rudolfa II. 1. června 1585, jak správně zaznamenává lexikon na straně 257, in: Ulrich Thieme – Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Band 17: Heubel–Hubard, München 1924, s. 257.

¹⁴ Kurt Pilz, Hoffmann, Hans, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 9, Berlin, 1972, s. 418.

¹⁵ Kurt Pilz, Hans Hoffmann: Ein Nürnberger Dürer-Nachahmeraus der zweiten Hälfte der 16. Jahrhunderts, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, Band 51, 1962. – Další obsáhlejší životopis a katalog umělce je součástí již zmíněné disertační práce, která se zabývá německými kopisty Albrechta Dürera v 16. století. Viz. Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 66–98.

¹⁶ Thomas DaCosta Kaufmann, *Drawings from the Holy Roman Empire, A selection from north american collections 1540–1680*, The Art Museum, Princeton University 1982.

¹⁷ Jane Turner (ed.), *The Dictionary of Art*, London 1996, s. 626.

¹⁸ De Gryuter, Hoffmann Hans, in: *Saur Allgemeines Künstlerlexikon*, Band 74, 2002, s. 257.

DaCosta Kaufmann ve své knize z roku 1985.¹⁹ Nejaktuálnější Hoffmannova biografie je součástí norimberského „*Künstlerlexikonu*“, který stručně shrnuje život malíře a představuje jeho nejznámější tvorbu.²⁰ Působení Hanse Hoffmanna v českém prostředí popisuje literatura, která souvisí s uměním na pražském dvoře císaře Rudolfa II.²¹

Informace o tvorbě Hanse Hoffmanna je nutné hledat i ve výtiscích zabývajících se jeho významnými zaměstnavateli. Ty mohou obsahovat nejen zmínky o soupisech majetku, ale i seznam uměleckých děl. Podnětným zdrojem informací mohou být také publikace odborných institucí, v nichž jsou umělcova díla uložena.²²

Je zajímavé nahlížet na měnící se pozici Hanse Hoffmanna v historiografii umění. Na konci 16. století byl váženým umělcem, ačkoliv kopíroval tvorbu Albrechta Dürera. Naopak během první poloviny 20. století bylo na Hoffmanna nahlíženo jako na kopistu „velkého“ mistra. Slovo kopista bylo v té době spíše negativním označením a Hoffmann tak zřejmě nebyl pro badatele umělcem, kterému by měla být věnována jakákoliv větší pozornost. Po pozdějším utlumení záliby v dějinách „velkých mužů“ se změnilo i pole zájmu historiografie. V textech však Hoffmann stále zůstává kopistou, ačkoliv je mu přiznáno postavení „znalce tvorby Albrechta Dürera“. Po určité době se badatelé začali přece jen více zajímat o Dürerovy následníky a jeho kopisty.

¹⁹ Thomas DaCosta Kaufmann, *L'École de Prague: la peinture a la cour de Rodolphe II.*, Paris 1985, s. 221.

²⁰ Manfred H. Grieb, *Nürnberger Künstlerlexikon: Bildende Künstler, Kunsthandwerker, Gelehrte, Sammler, Kulturschaffende und Mäzene vom 12. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*, 2, H-Pe, München 2007.

²¹ Rudolfinskému umění se zejména věnuje Eliška Fučíková, Beket Bukovinská, Olga Kotková či Jaromír Neumann. – Eliška Fučíková 1986 (pozn. 5), s. 25. – Jaromír Neumann, Rudolfinské umění II. Profily malířů a sochařů, *Umění XXVI*, 1978, s. 327. – Jaromír Neumann, *Die rudiolfinische Malerei und ihre Entwicklung*, Delft 1982, s. 24. – Popis Hoffmannova života a jeho katalog děl je součástí bakalářské práce: Tereza Zapletalová, *Rudolfinský malíř Hans Hoffmann*, Olomouc 2015 (Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Ladislav Daniel), s. 5–15.

²² Pro velký počet publikací, zde nebudou uvedeny, avšak v katalogu děl každá položka obsahuje literaturu vztahující se k danému dílu.

2. Hans Hoffmann v Norimberku

Město Norimberk získalo velký význam a věhlas v Evropě především v souvislosti s umělcem Albrechtem Dürerem a jeho tvorbou. Ani vliv Dürerova umění a ani zájem o jeho tvorbu se nevytratili s koncem umělcova života. Ve druhé polovině 16. století navíc vypukla v uměleckých centrech záalpské Evropy tzv. dürerovská renesance. Po smrti Albrechta Dürera přispěli k šíření jeho tvorby mistrovi přímí i nepřímí žáci. Například umělci jako Hans Schäufelein (okolo 1480/1485–1540), Hans Baldung Grien (1484/1485–1545), Georg Penz (okolo 1500–1550), Barthel (1502–1540) a Sebald (1500–1550) Behamovi tvořili zcela v duchu umění Albrechta Dürera. Mezi Hoffmannovy současníky a taktéž kopisty Albrechta Dürera patřili především Georg Gärtner mladší (1575–1654) a později Jobst Harrich (okolo 1580–1617).

Ve druhé polovině 16. století přichází do Norimberka vlna nizozemských umělců, například Nicolaus Juvenel (okolo 1540–1597) a Nicolas Neufchatel (před 1527–asi 1590), a to i pro svou kalvinistickou víru, které mohli být v tomto místě nadále oddáni.²³

A právě v této době se pravděpodobně v Norimberku narodil malíř Hans Hoffmann, přesněji v rozmezí let 1545 až 1550.²⁴ Do 70. let 16. století nejsou dochovány informace o malířově činnosti, a to konkrétně do roku 1573, kdy spatřila světlo světa jeho první signovaná malba zachycující portrét mladé ženy.²⁵ Tehdy byla v Norimberku opravdu silná tradice portrétního malířství, které vycházelo z nizozemské tvorby. Rozvíjen byl především typ zvaný *Vorbilder des Straubporträts*.²⁶ Významným portrétistou po smrti Albrechta Dürera se stal Hans Plattner (okolo 1490/1500–1562). Na něj navázal Nicolas Neufchatel, který od roku 1561 pobýval v Norimberku, kde působil pod jménem *Nutschiedel* či *Lucidel*.²⁷ Nicolas Neufchatel pracoval v Norimberku v letech 1561 až 1567 a byl údajným

²³ Edgar Baumgartl – Gabriele Lauterbach – Kornelius Otto, *Maler in Franken, Leben und Werk von Künstler aus fünf Jahrhunderten*, Nürnberg 1993, s.33.

²⁴ Turner (ed.) 1996 (pozn. 17), s. 626.

²⁵ Dílo viz katalog č. 1. a. (*Portrét ženy Barbary Möhringer*, München, Baeyrisches Nationalmuseum).

²⁶ Peter Strieder, *Zur Nürnberger Bildkunst des 16. Jahrhunderts*, in: *Münchener Jahrbuchs der bildenden Kunst*, Band VII, 1956, s. 120.

²⁷ *Ibidem*, s. 130.

učitelem Hanse Hoffmanna.²⁸ Joachim von Sandrart o Neufchatelovi píše: „*Nicolaus Neufchattel, sonst ins gemein Lucitell genannt, aus der Grafschaft Bergen in Hennegau bürtig, lernet die Mahlkunst in der Stadt Mons, ohngefehr Anno 1540, und wurde ein vortreflicher Contrafäter, wie dann seine meiste Werke noch in Nürnberg gefungen... Von Historie naber wird von seiner Hand nichts gefungen, sondern wie albereit gedacht, das Contrafäten ware seine liebste und angenehmste Arbeit, derer Er unausgesetzt ergeben ware. Ein mehreres haben wir aus Mangel eigentlicher Nachricht von Ihme nicht erfahren und beibringen können.*“²⁹ První známá písemná zmínka o Neufchatelovi je z roku 1539, kdy je uveden na antverpské cechovní listině, ve které je zmíněno, že byl žákem umělce Pietera Coecke van Aelst (1502–1550) a od roku 1540 působil v dílně malíře Pietera Brueghela (1525–1569).³⁰ V dochovaných dílech lze velmi obtížně nalézt inspiraci jeho učiteli či rozpoznat jejich vliv. Neufchatel byl nepochybně velice oblíbeným a vyhledávaným malířem portrétů. Dle velkého počtu dochovaných maleb, zejména portrétů, lze bezesporu usoudit, jak značné přízni se těšil. Za umělcova působení v Norimberku portrétoval Paula Behaima, Paula Tuchera, manželský pár Pilgramů nebo Johanna Neudörffera staršího.

Významná zpráva o Hoffmannovi je uvedena ve vyhlášce rady města Norimberku z 30. června 1576, kde uvádí malíře jako občana města.³¹ V té době pracoval pro dvě významné norimberské rodiny. Nejprve byl zaměstnán rodinou Imhoffů a poté byl činný u rodiny Praunů.

Hlavním představitelem rodiny Imhoffů a zaměstnavatelem Hoffmanna byl Willibald Imhoff (1519–1580),³² který pocházel z patricijské rodiny. Jeho otcem byl Hans Imhoff a matka Felicitas Pirckheimer. U svého strýce Endrese I. Imhoffa, jenž vlastnil obchody v Lyonu a v Antverpách a později expandoval i do Francie a Španělska, pak získal obchodní vzdělání. Po smrti děda Willibalda Pirckheimera

²⁸ Pilz 1962 (pozn. 15), s. 242.

²⁹ Baumgartl–Lauterbach–Otto 1993 (pozn. 23), s.142

³⁰ Ibidem.

³¹ Ksenija Tschetschik, Monogramme Albrecht Dürer auf den Zeichnungen des Nürnberger Künstler Hans Hoffmann: Fälschung oder Täuschung?, in: *Fälschung, Plagiat und Kopie: Künstlerische Praktiken in Mittelalter und Früher Neuzeit. (1. Kunsthistorisches Forum Irsee)*, 15.03.2013-17.03.2013, s. 43.

³² Základní literatura o Willibaldu Imhoffovi: Peter R. Jante: *Willibald Imhoff, Kunstfreund und Sammler*, Göttingen 1995. – Literatura zabývající se obdočnými záležitostmi rodiny Imhoffů: Gerhard Seibold: Die Imhoffische Handelsgesellschaft in den Jahren 1579-1635, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, 64. Band, Nürnberg 1977.

(1470–1530),³³ zdědil Willibal Imhoff jeho uměleckou sbírku včetně početné knihovny. A pak se v roce 1544 oženil s Annou Harsdörferovou.³⁴ Willibald Imhoff měl po dědovi zálibu ve sběratelství uměleckých děl. Postupně se stal vlastníkem maleb od Albrechta Aldorfera (asi 1480–1538), Lucase Cranacha staršího (1472–1553), Hanse Holbeina mladšího (asi 1498–1543) či Lucase van Leydena (1494–1533).³⁵ Willibald Imhoff se také zabýval antikou, byl velkým odborníkem na gemy a mince. Díky této přednosti byl oblíben bavorským vévodou Albrechtem V., se kterým o těchto věcech velmi často diskutoval a se kterým se také vzájemně navštěvovali.³⁶ Je možné, že právě na základě tohoto přátelství dostal Hoffmann v roce 1584 příležitost pracovat na dvoře Viléma V. v Mnichově?

Hans Hoffmann pro Imhoffovi vytvořil převážně kopie děl Albrechta Dürera. Získal privilegium studovat a kopírovat Dürerovu tvorbu v jejich sbírce.³⁷ Vzhledem k možnosti studia Dürerových děl ve vlastnictví rodiny Imhoffových získal Hoffmann detailní přehled o jejich sbírce. Avšak proč Hoffmann tvořil kopie děl jiných autorů? Trpěl Imhoff strachem o trvanlivost kreseb na papíře či pergamenu? Pokud by se tak dělo, Hoffmann by pravděpodobně vytvářel kopie kreseb i od jiných autorů a nevěnoval by se pouze kresbám Albrechta Dürera. Otázkou je, zda se jednalo pouze o dobový trend. Nejspíše ano, jelikož Willibald Imhoff neprodával díla jako padělky a rozhodně nebyly tvořeny za tímto účelem. Některé kresby byly totiž opatřeny Hoffmannovým monogramem. Kdyby Hoffmann vytvářel kopie, které by sloužily k účelu obdarování Imhoffových přátel, mnohé by to vysvětlovalo. Bohužel písmemné prameny nezaznamenaly takovou situaci.

³³ Willibald Pickheimer byl přední humanista a přítel Albrechta Dürera, proto Imhoffové později vlastnili jednu z nejrozsáhlejších sbírek bohatou na počet děl Albrechta Dürera.

³⁴ Barbara Schmid, *Schreiben für Status und Herrschaft: Deutsche Autobiographik in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, 2006, s. 81.

³⁵ Jeffrey Chipps Smith, German art in the sixteenth century, in: *Renaissance & Reformation: German Art in the age of Dürer and Cranach* (katalog výstavy), The Staatliche Museen Zu Berlin Staatliche –Kunstsammlungen Dresden – The Bäterische Staatsgemäldesammlungen München – The Los Angles County Museum of Art, 2016, s. 56.

³⁶ Hendrik Budde, *Die Kunstsammlung des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff unter besonderer Berücksichtigung der Werke Albrecht Dürers*, Münster 1996, s. 25.

³⁷ *Ibidem*, s. 114.

Willibald Imhoff byl důkladným obchodníkem a vše si pečlivě zaznamenával. V jeho „*Memorialbuch*“³⁸ se objevují zápisky o obchodních cestách, narozeninách, svatbách a další informace, z nichž se některé týkaly i jeho umělecké sbírky.³⁹ Po smrti Willibalda Imhoffa počali dědicové pomalu rozprodávat celý jeho nastrádaný majetek. Dokonce ani Willibaldova vdova, Anna Imhoffová, nedokázala odmítnout přání vynalézavého císaře Rudolfa II., který od ní po naléhání získal drahocennou knihu s kresbami Albrechta Dürera do svého majetku.⁴⁰ Dalších sedm Dürerových výkresů bylo pak posláno 30. prosince 1588 do Prahy. Byly osobně doručeny rodinným vyslancem Imhoffových.⁴¹ Rudolf II. získal i „*Kunstabuch*“ složenou z kreseb zvířecích a rostlinných studií, která není rozpoznatelná v pražském inventáři z let 1607 až 1611.⁴² Pozůstalostní inventář z roku 1580 nás informuje, že Willibald Imhoff vlastnil celkem 1494 obrazů a jeho knihovna čítala 552 knih.⁴³ V rámci sbírky uchovával také díla významných italských malířů, například Raffaela (1483–1520), Tiziana (1488–1490–1576) a Parise Bordoneho (1500–1571).⁴⁴ Avšak v roce 1573 už byla jeho sbírka složena jen ze 130 obrazů, z nichž 15 vytvořil Albrecht Dürer a další dva byly připisovány jeho dílně.⁴⁵

V roce 1582 navštívil rodinu Imhoffových bratr Rudulfa II., Matyáš (1557–1619).⁴⁶ Je pravděpodobné, že se Matyáš seznámil s tvorbou Hanse Hoffmanna a následně se zmínil o malíři Rudolfu II., protože věděl o jeho slabosti pro tvorbu dürerovského stylu.

Z dobových materiálů se dozvídáme, jaký měl Hoffmann profil u rodiny Imhoffových: „*Mein lieber vater seliger, Bilibald im Hoff hat, jak uvádí jeho syn Hans Imhoff (1606), neben andern auch zu der malerkusnt eine besondere*

³⁸ Stadtbibliothek Nürnberg, StB Amb. 65.4°. – Pramen sepsaný Willibaldem Imhoffem se nazývá *Memoryapuch*.

³⁹ Schmid 2006 (pozn. 34), s. 82.

⁴⁰ *Jahresbericht des Vereins für Geschichte der Stad Nürnberg über das neunte Vereinsjahr 1886*, Nürnberg 1887, s. 6.

⁴¹ Budde 1996 (pozn. 36), s. 105.

⁴² Hendrik Budde, Das „Kunstabuch“ des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff und die Tier- und Pflanzenstudien Albrecht Dürers und Hans Hoffmanns, in: *Kunsthistorisches Museum Wien Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 82/83 = N.F. 46/47, Wien 1989, s. 234.

⁴³ Budde 1996 (pozn. 36), s. 25.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 103.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 102.

affection, lust und lieb getragen, deren auch gnugsamverstendig gewesen. Dann er Hansen Hoffman, einen mahler – welcher deß Albrechts Dürers kunst per vestigia so nahe ergriffen, daß, wann Hoffmann von Dürerischen Stücken etwas nachgemahlet, solches den archeotypy so gar ehlich gewesen, daß shwerlich eines von deß andern arbeit zu unterscheiden – bey der damlas regirenden keyserlichen majestät in diesten gebracht, der ist auch zu hot gestorben, davon Hoffmann einen solchen namem un seine gemäld einen derleichen ruff bekommen, daß dieselben in grossen preß und hohen würden noch zu tag gehalten werden.“⁴⁷

Další důležitou osobou z řad Imhoffových je vnuk Willibalda Imhoffa, Hans Hieronymus Imhoff (1595–1663). Hans Hieronymus Imhoff se podílel na dalším rozprodeji rodinné sbírky, konkrétně části knihovny z majetku Willibalda Pirckheimera, která byla prodána Abrahamovi Blomaertovi do Amsterdamu a anglickému lordu Thomasu Arundelovi.⁴⁸ Na rozdíl od Willibalda byl Hans Hieronymus méně čestným mužem. Do svého deníku „*Geheimbüchlein*“,⁴⁹ kde jsou v obsahu uvedeny seznamy rodinné sbírky, si v roce 1633 po prodeji části sbírky poznamenal: „*Ist also, Gott Lob und Danck, ein solcher gutter Kauff für Unss geschehen, dessen wir unss nimmermehr hetten einbilden dörfen, dan gewisslich inder allen verkauften stucken nicht ein einziges haubtstück gewesen, sondern meinstes theils kleine und von wasserfarben gemahlte sachen, darunter viel, an welchen, ob sie eben Albrecht Dürer gemahlt habe, noch wol zu zweiflen ist.*“⁵⁰ Tato zmínka potvrzuje, že Hans Hieronymus si byl vědom, že prodávané dílo není originálem, nýbrž pouhou kopií. Oblíbeným obchodním trikem bylo označení anonymního obrazu známým jménem, aby se lépe zpeněžil.⁵¹ V seznamu děl, který obsahoval díla prodaná kupci Overbeckovi z Leydenu, se můžeme dočíst připomínky usvědčující Imhoffa z podvodu: „*Ein Schöner löb (!) auff pergament, stehet zwar des A. Dürers Zaichnen darunter, man helt aber dafür, es habe solchen*

⁴⁷ Budde 1996 (pozn. 36), s. 113.

⁴⁸ *Jahresbericht des Vereins für Geschichte der Stad Nürnberg über das neunte Vereinsjahr 1886* (pozn. 40), s. 7.

⁴⁹ Stadtbibliothek Nürnberg, StB Amb 63.4°. – Pramen sepsaný Hansem Hieronymem Imhoffem se nazývá *Geheimbüchlein*.

⁵⁰ Eliška Fučíková, Umělci na dvoře Rudolfa II. a jejich vztah k tvorbě Albrechta Dürera, *Umění XX*, 1972, s. 150.

⁵¹ *Ibidem*, s. 151.

nur Hans Hoffmann gemahlt.“⁵² Soukromý deník „*Geheimbüchlein*“ obsahuje důkazy o nečestném jednání Hanse Hieronyma Imhoffa.

Rodina Imhoffů po sobě zanechala hned několik písemných zpráv informující nás o tvorbě Hanse Hoffmanna. Například ve zmíněné knize „*Memoriapuch*“ Willibalda Imhoffa či v deníku „*Geheimbüchlein*“ Hanse Hieronyma Imhoffa,⁵³ nalezneme záznamy o ztracených či zaniklých dílech Hanse Hoffmanna:

1. „*Kopf des Heiligen Johannes.*“⁵⁴
2. „*Ein Künstlicher haas, auf pergament, vom Hannß Hoffman. Ist in Ebenholz mitt silber eingefast. Rth. 100,-. Mein Vatter Seelig schlegt dieß stuck an umb fl. 100.*“⁵⁵
3. „*Einen schönen auf pergament gemachten Fliegel von einem Vus hoehe, von Hannß Hofmans hand umb Rth. 50,-.*“⁵⁶
4. „*Item einen Haßen, auf papier gemahlt, in schwartz gepaist holtu eingefast, von obiger hand um Rth. 25,-.*“⁵⁷
5. „*Item etliche gemahlte Schöter auf papier auch von dieser Hand umb Rth. 12,-.*“⁵⁸
6. „*3 Lilijs Convallium vom Hannß Hoffmann.*“⁵⁹

⁵² K prodeji děl, který zaznamenává Hans Hieronymus Imhoff ve svém deníku „*Geheimbüchlein*“ se podrobně rozepisuje Hendrik Budde. – Budde 1989 (pozn. 10), s. 236-241.

⁵³ Obě knihy jsou uloženy v Městské knihovně v Norimberku.

⁵⁴ Dílo bylo prodáno v roce 1633 Abrahamovi Blommartovi. „*Nr. 20. Drey Schöner Handriß auff papier, grew. S. Petri und S. Pauli vom Albrecht Dürer und S. Johannis Kopff vom Hannß Hoffmann, zusammen umb Rth. 150,-.*“ – Dle knih: Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985, s. 264. – Rosenthal 1929 (pozn. 6), s. 47-57. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

⁵⁵ Položka Nr. 25 z „*prodejní výstavy*“ Hanse Hieronyma Imhoffa z roku 1633. – Budde 1986 (pozn. 10), s. 213-241. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

⁵⁶ Koreny 1985 (pozn. 54), s. 265. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Slovo „*Schöter*“ bylo pravděpodobně špatně napsáno, správně by se mělo jednat o „*Schröter*“ což má stejný význam jako *Hirschkäfer* (česky *roháč obecný*). – Budde 1986 (pozn. 10), s. 240. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 239.

⁵⁹ V srpnu roku 1639 zaslal Friedrich von Berck z Amsterdamu vedle jiných uměleckých předmětů i tento předložený výkres zpět do Norimberku. Tento výkres byl zmíněn v dopise z roku 1588, který poslala Anna Imhoffová Rudolfovi II., výkres byl uveden pod položkou Nr. 66. – Koreny 1985 (pozn. 54), s. 262 a 266. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 239.

7. „*Ein Leopard, auf Pergament, gemahlt vom Albrecht Dürer. Meines Vatters Seelig Anschlag fl. 20 Rth 50,-.*“⁶⁰
8. „*1 zwo Narcissen, von Hanns Hoffmann.* R.-.10.- “
9. „*4 Wiederumb eine Lilia von Hans Hoffmann auf papier* R.-.10.- “
10. „*4 fünff blaue blümlein von Hans Hofmann* R.-.20.- “
11. „*1 Ein Josephsstab und etliche andere blümlein auf perment vom Hoffmann.* R.-.30.- “
12. „*2 Ein sitzend Hühnlein von Hans Hoffmann* R.-.1.- “⁶¹

Po smrti Willibalda Imhoffa počal Hoffmann převážně pracovat pro rodinu Praunů. Mezitím se objevuje další záznam, který je z 8. prosince 1582, kdy Hoffmann se svou manželkou nechává pokřít syna Matthiase v norimberském kostele sv. Sebalda.⁶² V této době byl kostel sv. Sebalda luteránský. Znamená to, že Hoffmann byl luterán? Tuto tezi nejsem schopna potvrdit ani vyvrátit z důvodu absence písemných pramenů, které by pojednávaly o jeho náboženském vyznání.

Druhým významným norimberským zaměstnavatelem Hoffmanna byl tedy obchodník Paulus II. Praun (1548-1616),⁶³ který byl jedním z největších sběratelů kresby v záalpském prostředí. Jeho sbírka čítala 244 německých, 184 italských a 33 nizozemských kreseb.⁶⁴ Paulus během jeho života udržoval časté kontakty se současnými umělci pobývajícími v Norimberku. Patřili k nim malíř Nicolas Neufchatel či Frederik van Valckenborch (1566–1623), George Gärtner anebo sochař Gregor van der Scharde (okolo 1530–1581).⁶⁵ Avšak kromě této linie umělců se zajímal i o italské umění a ve svých sbírkách vystavoval díla Annibala Carracciho (1560–1609) či Guida Reniho (1575–1642).⁶⁶

⁶⁰ Nabídkový seznam děl sbírky rodiny Imhoffů z roku 1630 pro rodinu bavorských vévodů, dílo taktéž zmiňuje: „*Leopart, auf Pergament, von Albrecht Dürers Hand, de ao 1512; per fl. 100*“. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 239.

⁶¹ Položky 8 až 12: Ibidem.

⁶² Turner (ed.) 1996 (pozn. 17), s. 626.

⁶³ Základní literatura o rodině Praunů: *Die Praun, Zur Geschichte einer Nürnberger Patrizierfamilie* (katalog výstavy), Ausstellung der Stadtbibliothek Nürnberg Nr. 79, 1972.

⁶⁴ Katrin Achilles-Syndram, *Die Zeichnungssammlung des Nürnberger Kaufmanns Paulus II. Praun: (1548-1616)*, Berlin 1995, s. 111.

⁶⁵ Rainer Schoch, Das Praunsche Kabinett-Eine Kunstsammlung als „Vorschickung“, in: *Mäzene, Schenker, Stifter*, Germanisches Nationalmuseum 2002, s. 47.

⁶⁶ Katrin Achilles-Syndram, *Die Kunstsammlung des Paulus Praun: Die Inventare von 1616 und 1719 Gebundene Ausgabe*, Nürnberg 1994, s. 7.

Paulus Praun velmi často pobýval v Boloni, která byla významným obchodním centrem. Po určité době se rozhodl do Boloně přesídlit natrvalo a strávil tam zbytek svého života. Pohřben byl v kostele S. Caterina di Strada Maggiore.⁶⁷ Po smrti Paula Prauna byla jeho sbírka převezena z Boloně zpět do Norimberka a stala se součástí rodinného majetku. V roce 1802 byla sbírka dražena ve Vídni známým norimberských obchodníkem s uměním Johannem Fiedrichem Frauenholzem (1758–1822).⁶⁸ K aukci byl Christophem Gottliebem von Murr vytvořen pětisetstránkový inventář obsahující soupis kreseb, obrazů, soch, gem i kuriozit. Důležitým kupcem ve zmiňované dražbě byl Miklós Esterházy (1765–1833), který si pořídil velkou část souboru kreseb. V současnosti jsou kresby uloženy v Muzeu krásného umění v Budapešti,⁶⁹ a to včetně kreseb Hanse Hoffmana.

Praunovu sbírku popisují dva dochované inventáře. První vznikl v roce 1616 a druhý v roce 1719. Oba inventáře jsou uloženy v Stadtarchivu v Norimberku.⁷⁰ V inventářích nalezneme tato díla vytvořená Hansem Hoffmannem:

Inv. 1719: No. 25: *Von Hannß Hoffmann. Ein alter mannskopff mit der halben brust, in brauner ram, 1 schuh 7 zoll hoch, über 1 schuh breit, darüber ein deckel, darauf ein mannskopff.*⁷¹

Inv. 1719: No. 32 *Von Hannß Hoffmann. Hieronymi Scoti contrefait (darüber: comme Scotus etoit malade), auf holz gemacht, in brauner ram, 2 schuh hoch und 1 ½ schuh breit, darüber ein deckel, darauf ein mannskopff mit einen spieziegen kragen.* Inv. 1616: Nr. 93: *Jeronymi Scoti conterfect, von oelfarb, in einer ram 2 schuch hoch, sambt einer coperta daüber.*⁷²

⁶⁷ Schoch 2002 (pozn. 65), s. 47.

⁶⁸ Claudia Alexandra Schwaighofer, *Die Kunst der Nachahmung, Dürer, Carracci und Parmigianino in den Reproduktionsgraphiken der Nürnbergerin Maria Katharina Prestel (1747-1794)*, Stuttgart 2006, s. 54.

⁶⁹ Schwaighofer 2006 (pozn. 68), s. 54.

⁷⁰ Edice inventářů z let 1616 a 1719 vyšla v roce 1994. Kresbami ze sbírky Paula Prauna se zabývala: Katrin Achilles-Syndram, *Die Zeichnungsammlung des Nürnberger Kaufmanns Paulus II. Praun*, (disertační práce) Berlin 1990. – Další důležitá publikace věnující se rodinné sbírce Praunů: Kurt Löcher, *Kunst des Sammelns Das Praunsche Kabinet, Meisterwerke von Dürer bis Carracci*, Nürnberg 1994.

⁷¹ Chipps Smith 1985 (pozn. 6), s.94. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 176. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷² Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 33. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

Inv. 1719: No. 34. *Par Hans Hofman d'apres le Titien. Saul und David auf holz gemacht, in deto ram mit einen schwarzen deckel. 8 zoll hoch und 6 zoll breit.*⁷³

Inv. 1719: No. 38. *Von Hannß Hoffmann. Ein herr Holzschuher auf holz gemacht, 1 schuh 8 zoll breit, darüber ein deckel, worauf ein grauer mann auf papier mit öelfarb gemahlt.*⁷⁴

Inv. 1719: No. 56. *Hannß Sachsen contrefait, in einen kleinen rämlein mit vergulden leisten. Inv. 1616: Nr. 103 Hanns Sachsen conterfect, auf einen Welschen kartenblatt.*⁷⁵

Inv. 1719: No. 57. *Contrefait Bartholomaei Schwarzens münchs, so das pulver erfunden, von öelfarb, in deto ram. Inv. 1616: Nr. 237: Contrefect des Bartolome Schwarzens münchs, der das pulver erdacht haben soll, von oelfarb in einem remlein, eines halben schuchs hoch.*⁷⁶

Inv. 1719: No. 58. *Ein Spanier von Miniatur, in deto ram.*⁷⁷

Inv. 1719: No. 59. *Contrefait des Claus Narren, in einen runden schwarzen rämlein und vergulden leisten. Inv. 1616: Nr. 240. Claus Narrens conterfect in einem kleinen rundel.*⁷⁸

Inv. 1719: No. 60. *Von Hannß Hoffmann. In einen kleinen täffelein St. Thomas von waßerfarb gemahlt. Inv. 1616: Nr. 100. Sechs kleine täfelein einer span groß von pergament, alß zwey auf jeden zwen apostel, auf die uberigen vier auf jeden ein apostel gemahlet.*⁷⁹

Inv. 1719: No.61. *Von deto. Ein größers, darauf St. Philippus und St. Jacob der kleiner. Inv. 1616: Nr.100.*

Inv. 1719: No. 62. *Von deto. Ein kleinere deto darauf auch ein apostel gemahlt.*

Inv. 1616: Nr. 100.⁸⁰

⁷³ Hans Hoffmann, Jonathan und David, nach Tizian, aber auf Papier. – In: Christoph Gottlieb von Murr, *Beschreibung der vornehmsten Merkwürdigkeiten in der Reichsstadt Nürnberg*, Nürnberg 1801, s. 471. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁴ Dilo viz katalog č. 2 (*Portrét Hieronyma Holzschubera*, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 33. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁵ Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 186. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁶ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁷ Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 186. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁸ Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 187. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 233.

⁷⁹ Ibidem, s. 234.

⁸⁰ Ibidem. – Christophe Theophile de Murr, *Description du Cabinet de Monsieur Paul de Praun a Nuremberg*, Nuremberg 1797, s. 9. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

Inv. 1719: No. 63. *Von deto. St. Hieronymus in einen gedrehten ring.* Inv. 1616: Nr. 102: *S. Hieronymus in einen getrehten ring, mit glaß überzogen, auf der anderen seiten ein spin auf pergament.*⁸¹

Inv. 1719: No. 64. *Von deto. Ein klein täffelein, darauf St. Bartholomeus.* Inv. 1616: Nr. 100.⁸²

Inv. 1719: No. 65. *Von deto. Ein größers deto, darauf St. Simon und St. Judas Thadeus.* Inv. 1616: Nr. 100.⁸³

Inv. 1719: No. 66. *Von deto. Ein kleiners deto, darauf St. Apostel Petrus.* Inv. 1616: Nr. 100.⁸⁴

Inv. 1719: No. 76. *Von Hannß Hoffmann. In einem schwarzen täffelein mit vergulden leisten ein alter mannskopff gemahlt.* Inv. 1616: Nr. 102: *Noch ein dergleichen täfelein, darauf ein alter manskopf gemahlet.*

Inv. 1719: No. 77. *Von deto. Ein größers deto, darauf ein alter mannskopff mit teinem groß bart, auf pergament gemahlt.* Inv. 1616: Nr. 96: *Noch ein solches täfelein mit tein alten maskopf, uf pergament und ein glaß daüber.*

Inv. 1719: No. 78. *Ein schwarzes kleines täffelein, darauf ein heiliger, einen stein in der hand haltend, auf kupfer gamahlt.*

Inv. 1719: No. 102. *In einer runden taffel Hieronymus Scoti contrefait, auf holz gemahlt. Von Hannß Hoffmann.*⁸⁵

Inv. 1719: No. 128. *Von Hannß Hoffmann. Ein haaß mit blumwerck auf pergament gemahlt, 1 schuh 10 zoll hoch und 1 schuh 8 zoll breit, darüber ein deckel, darauf ein großer mannskopff mit kraus haar und grauen bart.* Inv. 1616: Nr. 90: *Ein schönen haßen mit plumwerckh, uf pergament, in einer ram, drithalb schuch hoch.*⁸⁶

Inv. 1719: No. 129. *Von deto. Ein taffel mit einer schwart ram, darauf auf pergament gemahlt zwey distel und noch ein kraut, darüber ein deckel, worauf ein kupferstück geklebet, 1 ½ schuh hoch und 2 schuh breit.*⁸⁷

⁸¹ Dilo viz katalog č. 60 (*Polofigura písícího muže*, Bamberg, Staatsbibliothek). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 37. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

⁸² Dilo viz katalog č. 74 (*Apoštol Bartoloměj*, Dresden, Kupfertischkabinett). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 38. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Dilo viz katalog č. 73 (*Apoštol Petr*, Dresden, Kupfertischkabinett). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 39. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

⁸⁵ Položky 16 až 19: Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

⁸⁶ Murr 1797 (pozn. 80), s. 16. – Achilles 1994 (pozn. 66), s. 44. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 234.

⁸⁷ Dilo viz katalog č. 70 (*Bodlák obecný, vřes a kontryhel obecný*, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg). – Murr 1797 (pozn. 80), s. 16. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 10), s. 49. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

Inv. 1719: No. 130. Von deto. Ein länglichte taffel mit einer gelben ram, darauf auf pergament ein hangender haaß gemahlet ist, 2 schuh 9 zoll hoch und 9 zoll breit.

Inv. 1616: Nr. 91: Ein gemalthen henckenden haßen, uf pergament in einer ram, in obbemelter größ.⁸⁸

Inv. 1719: No. 131. Von deto. In einen täffelein ein hockend häßlein auf pergament gemahlt, 9 zoll hoch und 8 zoll breit.⁸⁹

Inv. 1719: No. 132. Von deto. Ein sizend haaß unter einem baum auf pergament gemahlt, das gemähl is ein schuh 9 zoll hoch, auch so breit, darüber ein deckel, worauf ein handriß geklebet.⁹⁰

Inv. 1719: No. 133. Von deto. Ein taffel, worauf auf pergament gemahlt ein betonienroßen und noch ein blum, 1 schuh hoch und 1 schuh 3 zoll breit, mi teinem schüßer.⁹¹

Inv. 1719: No. 134. Von deto. Ein täffelein, darauf auf papier getuscht einkindskopff.⁹²

Inv. 1719: No. 135. Von Hannß Huffnagel. Ein täffelein, so auf pergament allerhand raupen und ungezieffer gemahlet ist. Inv. 1616: Nr. 94: Ettliche hewschrecken, zwey felter und raupen, uf pergament, von Hofman.

Inv. 1719: No. 136. Von deto. Ein deto, so auf pergament gemahlet, blumen und raupen von waßerfarb.⁹³

Inv. 1719: No. 137. Von hannß Hoffmann. Ein deto, darauf auf papier gemahlet ein sizender hund von waßerfarb.⁹⁴

Inv. 1719: No. 138. Von deto. Ein größeres deto, darauf auf pergament ein pferd von waßerfarb gemahlt ist.⁹⁵

⁸⁸ Podle Doppelmayra dílo je datováno do roku 1582 „ein großer toter Haas, der an einem Nagel herabhänget“. Nicméně dílo během 19. století zaniklo. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁸⁹ Dle Murra dílo datováno do roku 1582. – Murr 1797 (pozn. 80), s. 16. – Koreny 1985 (pozn. 54), s. 267. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 42. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹⁰ Dílo viz katalog č. 98 (*Zajíc pod stromem*, New York, Woodner Collection). – Murr 1797 (pozn. 80), s. 16. – Koreny 1985 (pozn. 54), s. 267. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), s. 43. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹¹ Achilles-Syndram 1994 (pozn. 66), Nr. 48. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹² Murr 1797 (pozn. 80), s. 17. – Koreny 1985 (pozn. 54), s. 267. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹³ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹⁴ Dílo viz katalog č. 111 (*Pes*, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett). – Murr 1797 (pozn. 80), s. 17. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 47. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹⁵ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

Inv. 1719: No. 139. Von deto. Ein längliches täffelein, darauf auf pergament gemahlt ein unbekannter vogel, wie e ran einen nagel hanget, ist das gemähl 1 schuh 2 zoll hoch und 7 zoll breit.⁹⁶

Inv. 1719: No. 140. Von deto. Ein taffel, darauf auf pergament gemahlt sechs vögel, über welcher ein schüber, und auf solchen ein mannskopff gemahlt ist, das gemähl ist 1 schuh 3 zoll hoch und 1 schuh 1 zoll breit. Inv. 1616: Nr. 86: Ein heer neben andern fünf vöglen, uf pergament, in einer ram von voriger größ.⁹⁷

Inv. 1719: No. 141. Von deto. Ein deto, darauf auf pergament gemahlt ein stock eines abgehauenen baums, worauf ein vogel sizt, item sind 4 distel darauf gemahlet, worüber ein schüber, und darauf ein mannskopff gemahlt, 1 ½ schuh hoch und 1 schuh 2 zoll breit.⁹⁸

Inv. 1719: No. 142. Von deto. Ein länglichtes täffelein, darauf auf pergament ein unbekannter vogel gemahlet ist, 11 zoll hoch und 8 zoll breit.⁹⁹

Inv. 1719: No. 143. Von deto. Ein taffel, so auf pergament gemahlt ein rinocero. 9 zoll hoch und 11 zoll breit.¹⁰⁰

Inv. 1719: No. 144. Von deto. Ein löw auf pergament gemahlt, 7 zoll hoch und 11 zoll breit. mi teinem schüber. „und“ N. 145. Von deto. Ein löwin auf pergament gemahlt, 7 zoll hoch und 11 zoll breit, mi teinem schüber.¹⁰¹

Inv. 1719: No. 146. Von deto. Eine längliche taffel, darauf auf pergament gemahlt ein elephant, 1 schuh 3 zoll hoch und 11 zoll breit.¹⁰²

Inv. 1719: No. 147. Von deto. Ein länglichts täfflein, darauf auf pergament gemahlt ein vogel von Emauß, 1 schuh 1 zoll hoch und 8 zoll breit, worüber ein deckel.¹⁰³

⁹⁶ Murr 1797 (pozn. 80), s. 17. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 46. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 235.

⁹⁷ Murr 1797 (pozn. 80), s. 18. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

⁹⁸ Dilo viz katalog č. 106 (*Červenka na pařezu a bodlák*, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 50. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

⁹⁹ Dilo viz katalog č. 127 (*Mrtvý mandelík hajní*, Berlin, Staatliche Museen, Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 45. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰⁰ Fritz Koreny–Sam Segal, Hans Hoffmann: Entdeckungen und Zuschreibungen, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 85/86, 1989/90, s. 57–66. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰¹ Dila viz katalog č. 46 (*Lev*, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung) a č. 47 (*Lvice*, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 40 a Nr. 41. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰² Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰³ Dilo viz katalog č. 104 (*Žlutočerný pták mezi stromem a pařezem*, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung). – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), Nr. 99. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

Inv. 1719: No. 148. *Von deto. Eine taffel, darauf auf pergament gemahlt etliche betonienroßen. 1 schuh hoch und 1 schuh 7 zoll breit.*¹⁰⁴

Inv. 1719: No. 157. *Von Hannß Hoffmann. Ein täffelein, darauf des Dürers contrefait von fuß auf, ist ein spann hoch. Inv. 1616: Nr. 98: Albrecht Dürers conterferct von frueß auf, in einem remlein, eines halben schuchs hoch.*¹⁰⁵

Inv. 1719: No. 162. *Von Hannß Hoffmann. Ein St. Maria Magdalena köpflein auf einen karteblat gemahlet, von waßerfarb. Inv. 1616: Nr. 104: Ein St. Maria Magdalene kepflein, auch ein solch karteblat gemahlet.*

Inv. 1719: No. 168. *Ein täffelein, so von Italienischen holz eigefäset ist, und darein eine landschaft von miniature gemahlet. Inv. 1616: Nr. 95: Ein landschafft neben der Thonaw von miniatura, in einem remblein einer span lang.*¹⁰⁶

Inv. 1719: No. 169. *Ein täfflein, worauf das contrefect königs Heinrichs in Franckreich, auf papier von öelfarb gemahlt, ist einen halben spann hoch. Inv. 1616: Nr. 241: Des könig Heinrichs in Franckreich conterfect in einem klein remlein, einer span hoch.*¹⁰⁷

Inv. 1719: No. 170. *Ein täfflein, worauf Heinricus der IV., könig in Franckreich, und madama Gabriela, sein favorita, auf papier von ëfarb gemahlt, ist einen spann breit. Inv. 1616: Nr. 105: Daß entleibten konigs in Frankreich coterfect, auf pergament, und sein signora auch alß klein, jedes eines ay groß.*¹⁰⁸

Inv. 1719: No. 171. *Ein täfflein, worauf auf papier ein contrefait eines manns mit einen kragen von öelfarb gemahlt ist.*¹⁰⁹

Inv. 1719: No. 174. *Hans Hoffmann. Ein taffel, darauf sultan Murat von waßerfarb auf pergament gemahlt, ist 8 zoll hoch und 6 zoll breit. Inv. 1616: Nr. 196: Saldan*

¹⁰⁴ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰⁵ Podle Stüwe se pravděpodobně jedná o kopii Dürerova autoportrétu z altáře z roku 1508. V Budapešti v Muzeu Krásného umění je dnes uložena kresba Dürerova autoportrétu a nelze vyloučit, že se jedná právě o kopii autoportrétu z altáře. – Szilvia Bodnár, Hans Hoffmann Zeichnungen in Budapest, in: *Acta Historica atrium*, Band 32, 1986, s. 73–122. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 236.

¹⁰⁶ Položky 41 až 42. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹⁰⁷ Murr píše, že dílo bylo opatřeno monogramem Hanse Hoffmanna. – Murr 1801 (pozn. 73), s. 472. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹⁰⁸ Murr píše, že dílo bylo opatřeno monogramem Hanse Hoffmanna. Murr 1801 (pozn. 73), s. 472. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹⁰⁹ Murr píše, že dílo bylo opatřeno monogramem Hanse Hoffmanna. Murr 1797 (pozn. 80), s. 21. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

*Morans conterfect, von waßerfarb und ein glaß darüber, in einer ram eines schuchs hoch.*¹¹⁰

Inv. 1719: No. 175. *Ein täffelein, daruf ein roßenkopf und ein nägelein, auf pergament von waßerfarb gemahlet.* Inv. 1616: Nr. 106: *Ein roßen und ein negelein, von mingnatura uf ein cartenblat.*¹¹¹

Inv. 1719: No. 198. *Ein taffel, worauf auf pappier mit waßerfarben gemahlet Maria mit dem kindlein, wie es von den Drey Königen beschenckt wird, 1 schuh 5 zoll hoch und 1 schuh 1 zoll breit.* Par Hans Hoffmann. Inv. 1616: Nr. 85: *Die Heiligen Drei König von waßerfarb, in einer ram, anderhalb schuch hoch.*¹¹²

Inv. 1719: No. 203. *Eine taffel, darauf Maria Magdalena mit teinem todtenkopff und einen buch gemahlet. 3 schuh 4 zoll hoch und 2 schuh 8 zoll breit.* Inv. 1616: Nr. 81: *Ein Maria Magdalena von oelfarb, in einer ram, drey schuch hoch, so Hofman nach Dizian copirt.*¹¹³

Inv. 1719: No. 215. *Eine taffel, worauf Maria Magdalena mit einen buch von waßerfarb, 2 schu 5 zoll hoch und 1 schu 8 zoll breit.*¹¹⁴

Inv. 1719: No. 236. 237. Hans Hoffmann. *Zwey kleine täffelein ohne raam, einen spann hoch, darauf auf holz gemahlt zwey über sich sehende gesichter.* Inv. 1616: Nr. 99: *Noch zwey dergleichen täfelein, mit uber sich sehenden angesichtlein, von öelfarb.*¹¹⁵

Inv. 1719: No. 355: *In der stuben und kammer an kupferisch und handrißen: Handriß Litera Bb: Ein deto buch in braunen rochenleder mit vergulden leisten mit 139 stuck und 6 noch unausgemachten stuckhen, und meistens von Hannß Hoffmann sind.*¹¹⁶

„Ein Pferd.“¹¹⁷

¹¹⁰ V knize z roku 1797 Murr datuje dílo do roku 1601. Stüwe se domnívá, že pravděpodobně jde o kopii obrazu z „Kammargalerie“ mnichovských vévodů, který je uveden v inventáři z roku 1598. – Murr 1801, s. 472. – Murr 1797 (pozn. 80), s. 22. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹¹¹ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹¹² Murr datuje dílo do roku 1573. Stüwe se domnívá, že by dílo mohlo být kopií, která vznikla podle díla Albrechta Dürera s názvem *Adorace králů* z roku 1504 (Galleria degli Uffizi, Firenze, Inv. Nr. 1434). – Murr 1801 (pozn. 73), s. 472. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 237.

¹¹³ Murr dodává, že dílo bylo namalováno na plátno. – Murr 1801 (pozn. 73), Nr. 203. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

¹¹⁴ Murr píše, že dílo vzniklo dle Parmigianina. – Murr 1801 (pozn. 73), s. 472. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

¹¹⁵ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

¹¹⁶ Ibidem. – Achilles-Syndram 1994 (pozn. 54), s. 244.

¹¹⁷ Murr poskytuje více informací k dílu, zmiňuje, že dílo je na pergamentu a jeho rozměry jsou „6 ½ Zoll hoch und 6 ½ zoll breit.“ – Murr 1797 (pozn. 80), s.17. – Koreny 1985 (pozn. 54), s. 267. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

*La bella Mannarona, Maitresse de Charles Quint, d'apres le Nr. 233, sur bois 11 pou x 9 pou.*¹¹⁸

Některá díla není možné přiřadit k dochovaným dílům, a proto je velmi pravděpodobné, že se do dnešní doby nedochovala. Dle výpisu Hoffmannových děl z inventářů rodiny Pranů je možné si vytvořit představu, jakým námětům se Hoffmann věnoval. Byly to portréty, náboženská témata a také studijní kresby rostlin či živočichů. V inventáři je taktéž uvedeno, že kromě kopií Dürerovy tvorby kopíroval i díla umělců, jakými byli kupříkladu Paris Bondone, Parmigianino či Tizian. Zajímavou informací shledávám v tom, že Hoffmann portrétoval proslulého básníka a dramatika Hanse Sachse (1494–1576). Nelze však vyloučit, že Hoffmann okopíroval tento portrét podle nějaké předlohy, ačkoli se spolu mohli určitě osobně setkat. Vzhledem k oblíbenosti a popularitě tohoto básníka a zejména při jeho tradici v Norimberku mne překvapuje, že by se Hoffmann nevěnoval žánrové tvorbě, ilustracím knih, říkanek nebo kreseb karet a nepodílel se tak s jeho tvorbou na rozvoji v oblasti lidové kultury, jak s úspěchem činili například bratři Behamové. I po odchodu Hanse Hoffmanna z Norimberku však dürerovská tradice stále přetrvává.

¹¹⁸ Murr uvádí, že dílo vzniklo podle obrazu Pariseho Bondoneho. – Murr 1797 (pozn. 80), s. 12. – Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 238.

3. Hans Hoffmann v Mnichově

Hans Hoffmann byl v roce 1584 pozván vévodou Vilémem V. na mnichovský dvůr.¹¹⁹ Vilém V. (1548–1626) byl vévodou bavorským byl v letech 1579 až 1597, kdy abdikoval. Sídlil na zámku Trausnitz v Landshutu, který je vzdálen přibližně 70 kilometrů od Mnichova. V letech 1568 až 1578 bylo sídlo přeměněno z gotického hradu na renesanční komplex. Avšak netušíme, zda Hoffmann navštívil sídlo Trausnitz během svého ročního pobytu v Mnichově. Nicméně měl možnost prohlédnout si unikátní Antiquarium, kde bysty římských císařů lemovaly celou dlouhou zeď. Antiquarium, které bylo ve své době v západní Evropě snad nejrozsáhlejším místem k vystavení klasických soch, postavili na zakázku Viléma V. Bernard a Simon Zwitzel ve dvou etapách, první mezi lety 1568 až 1572 a pak v letech 1586 až 1589.¹²⁰

V mnichovském prostředí byla rovněž bohatá tradice sběratelství a pěstování umění. Již bavorský vévoda Albrecht V. (vláda 1550–1579) založil v Mnichově vévodskou „*kunstkammer*“. Patřila k nejmodernějším knížecím sbírkám tohoto druhu v 16. století severně od Alp, shromáždil ji celou generaci před legendární pražskou uměleckou kolekcí císaře Rudolfa II.¹²¹ Sbíрка čítala asi 6 000 objektů, sloužila k radosti z nádherných uměleckých děl i k výuce téměř ve všech oblastech znalostí. Na tomto místě byly vystaveny drahocenné zlatnické práce, starobylé mince s plastikami středověku a renesance, cenné knihy a rytiny, předměty z cizích zemí a vzdálených kontinentů, a samozřejmě obrazy mnoha

¹¹⁹ Turner (ed.) 1996 (pozn. 17), s. 626.

¹²⁰ Chipps Smith 2016 (pozn. 35), s. 57.

¹²¹ Peter Diemer, *Johann Baptist Fickler: Das Inventar der Münchner herzoglichen Kunstammer von 1598*, München 2004, s. 6.

mistrů, především Albrechta Dürera, Lucase Cranacha, Albrechta Altdorfera a Tiziana, které jsou dodnes významnými uměleckými díly v mnichovských muzeích.¹²²

Během pobytu v Mnichově se Hans Hoffmann setkal s nizozemským iluminátorem rukopisů a kreslířem vedut Jorisem Hoefnagelem (1542–1600/1601).¹²³ Hoefnagel byl pozván vévodou Albrechtem V. na bavorský dvůr již v roce 1577 a následně pokračoval ve službách na tomto dvoře i za vlády vévody Viléma V. Později, v letech 1590-1591, vstoupil do služeb Rudolfa II.¹²⁴

Z roku 1598 se dochoval inventář sepsaný Johannem Baptistou Fiklerem, který však tvorbu Hanse Hoffmanna nezaznamenává.¹²⁵ Lze předpokládat, že Hoffmann zde vytvářel studie rostlin a živočichů stejně jako jeho kolega Hoefnagel, který v Mnichově patrně zhotovil rozsáhlý čtyřsvazkový rukopis věnovaný živočichům planety a rozdělený podle čtyř živlů.¹²⁶ Práce obsahovala kopie některých děl Albrechta Dürera, což by mohlo dokládat vliv Hanse Hoffmanna na Hoefnagelovu tvorbu, kdy se v jeho dílech taktéž promítá vliv historismu. Rukopis *Čtyř živlů* se před rokem 1600 se stal součástí sbírky Rudolfa II., kde se za něj císař údajně zaplatil tisíc zlatých, o nichž se zmiňuje Karel van Mander.¹²⁷

¹²² <http://www.badw.de/die-akademie/presse/pressemittelungen/pm-einzelartikel/detail/exclusives-und-kurioses-die-muenchener-kunstkammer-der-herzoege-albrecht-v-und-wilhelm-v-von-bayer.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

¹²³ Více literatury k Hoefnagelovi: Ernst Kris: *Georg Hoefnagel und der Wissenschaftliche Naturalismus*, Amalthea-Verlag 1927, – Thomas DaCosta Kaufmann, *The Nature of Imitation: Hoefnagel on Dürer*, in: *Jahrbuch Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 82/83, Wien 1986, s. 163-178.

¹²⁴ Lee Hendrix, *Vyobrazení naturálií na dvoře Rudolfa II.: císař jako patron a sběratel vyobrazení přírody*, in: Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 157.

¹²⁵ Přepis inventáře a více informací: Peter Diemer, *Johann Baptist Fickler: Das Inventar der Münchener herzoglichen Kunstkammer von 1598*, München 2004.

¹²⁶ Hendrix 1997 (pozn. 124), s. 159.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 160.

4. Hans Hoffmann v Praze

Umělecká centra v druhé polovině 16. století se většinou chlubila jednou silnou a uznávanou osobností. Avšak situace v Praze byla zcela odlišná a mnohem složitější.¹²⁸ Na císařském dvoře byla totiž celá řada významných umělců. Rudolf II.¹²⁹ vládl v letech 1576 až 1612 a během své vlády přesunul císařský dvůr do Prahy, kde vybudoval nové evropské centrum kultury. Inspiraci našel na dvoře Ferdinanda Tyrolského a taktéž na dvoře mnichovských vévodů.¹³⁰

Roku 1585 byl Hans Hoffmann pozván na pražský dvůr a jmenován dvorním malířem.¹³¹ Starší literatura se zmiňuje o příchodu *Johanna Hoffmanna* na rudolfínský dvůr až v roce 1589.¹³² Od 1. července 1585 byl Hoffmannovi stanoven plat ve výši 100 dukátů ročně.¹³³ I během svého působení v Praze zůstává umělec nadále občanem města Norimberka. Zřejmě z toho důvodu byla malíři radou tohoto města udělena povolení nepřítomnosti, v letech 1585, 1588 a v roce 1590.¹³⁴ Hans Hoffmann umírá na pražském císařském dvoře mezi daty 14. října 1591 a 12. června 1592, kdy byl stanoven důchod pro jeho vdovu a potomstvo.¹³⁵ Umělcova vdova Eva obdržela 31. června 1609 poslední splátku od komise. Lze předpokládat, že

¹²⁸ Eliška Fučíková, Zur Zeichnung am Prager Hof unter Kaiser Rudolf II. In: *Zeichnung in Deutschland, Deutsche Zeichner 1540–1640* (katalog výstavy), Ausstellung 1. Dezember 1979 bis 17. Februar 1980, Stuttgart 1980, s. 187.

¹²⁹ Základní literatura k biografii Rudolfa II. – Anton Gindely, *Rudolf II. und seine Zeit*, Praha 1862. – R.J.W. Evans, *Rudolf II. and his world*, Oxford 1973.

¹³⁰ Zimmer 2000 (pozn. 6), s. 285.

¹³¹ Eliška Fučíková, Pražský hrad za Rudolfa II., jeho předchůdců a následovníků (1530–1648), in: Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 25.

¹³² Jiřina Hořejší–Jarmila Krčálová a kol., *Die Kunst der Renaissance und des Manierismus in Böhmen*, Prag 1979, s. 206.

¹³³ De Gruyter 2002 (pozn. 18), s. 128.

¹³⁴ Pilz 1972 (pozn. 17), s. 418.

¹³⁵ Eliška Fučíková, *Die Malerei am Hofe Rudolfs II.*, in: Jürgen Schulze (ed.), *Prag um 1600: Kunst und Kultur am Hofe Rudolf's II.* (katalog výstavy), Freren 1988, s. 180.

některé malířovy děti se tedy narodily až v Praze. Nicméně pozůstalá rodina se po umělcově smrti vrátila do Norimberka.¹³⁶

Praha byla velmi vhodným prostředím pro rozvoj malířů. Vzdělání rudolfinských malířů dosahovala cechovní úrovně, nicméně služba u dvora skýtala nejrozmanitější možnosti. Rudolf II. měl zásluhu na povýšení malířství na svobodné umění, které nepodléhalo stanovám cechu.¹³⁷ Dvůr taktéž poskytoval ochranu, svobodu a právo pobytu umělce.¹³⁸ Hans Hoffmann se zde mohl plně rozvíjet prostřednictvím své tvorby dle děl Albrechta Dürera a taktéž se soustředit na své studijní kresby rostlin a živočichů.

Během období pozdní vlády Rudolfa II. bylo zhotoveno tzv. *Muzeum Rudolfa II.*, které představovalo kompendium přírodovědných vyobrazení.¹³⁹ Skládá se ze dvou svazků o celkovém počtu 179 listů. První svazek (Cod. min. 129) zahrnuje vyobrazení savců, ještěřů, ryb, ptáků, korálů a dalších živočichů. Druhá část (Cod. min. 130) obsahuje ptáky a některé druhy hmyzu.¹⁴⁰ Muzeum zachycuje živočišné druhy z Rudolfových sbírek, které plní funkci záznamu císařských exemplářů.¹⁴¹ V Muzeu je obsaženo několik kreseb kopírujících značné množství studií z Cod. min. 42, počínaje precizně zhotoveným cyklem vyobrazení slona, nosorožce a vlka (Cod. min. 42, fol. 1,2, a 4) zasazeným do krajiny od Hanse Hoffmanna.¹⁴²

Písemným textem, který nás informuje o Hoffmannově tvorbě za doby pražského pobytu, je inventář vzniklý v rozpětí let 1607 až 1611. Avšak inventář je dochován pouze v rozsahu jedné čtvrtiny původního obsahu.¹⁴³ I tak v inventáři nalezneme dvě položky týkající se Hoffmanna. Nicméně díla jsou dnes ztracena a vzhledem ke skutečnosti, že o dílech neexistuje více informací, nejsou zařazena do katalogu. Folie 381 (TRUHEN N°. 96.) obsahuje položku s číslem 2688 A.9. *H.*

¹³⁶ Grieb 2007 (pozn. 20), s. 680.

¹³⁷ Thea Vignau-Wilberg, Grafika a teorie umění kolem roku 1600, in: Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997, s. 185.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Kris 1927 (pozn. 123), s. 247.

¹⁴⁰ Vignau-Wilberg 1997 (pozn. 137), s. 159.

¹⁴¹ Ibidem, s. 160.

¹⁴² Ibidem, s. 164.

¹⁴³ Fučíková 2014 (pozn. 6), s. 24. – Jan Morávek, *Nově objevený inventář rudolfinských sbírek na pražském hradě*, Praha 1937.

*Hoffmans buch in kleinfolio, darein er allerley thier, vögel, blumen von wasserfarben gemalt.*¹⁴⁴ Druhé dílo popisuje folie 385 (TRUHEN N°. 98.) položka 2780 *Von H. Hoffmann ein groß buch in pergamen mit lehr papir, darin etliche gemalte thier von seiner und anderer handt eingelegt.*¹⁴⁵

Dle inventáru víme, že Rudolf II. vlastnil ve svých sbírkách díla mnoha slavných mistrů. Například Tiziana, Raffaella, Leonarda da Vinciho, Correggia, Albrechta Dürera, Lucase Cranacha, Holbeina a Lucase van Leyden. Zálību v dílech Hieronyma Bosche a Pietera Brueghela staršího sdílel Rudolf II. se španělským králem Filipem II.¹⁴⁶ Nákupy obstarávali agenti a vyslanci za hranicemi. Z počátku vlády byl pověřen těmito službami malíř Arcimboldo, později sháněl některá díla i Hans von Aachen.¹⁴⁷ Sochařskou složku zastupovala díla Adriaena de Vries či Giambologni.¹⁴⁸ Mohl se Hans Hoffmann také podílet na rozvoji pražské sbírky? Rudolf II. jako sběratel Dürerovy tvorby, byl ochotný hledat jakékoliv možnosti ke koupi jeho děl ve Frankfurtu, v Benátkách a především v Norimberku.¹⁴⁹ Zabýval i teoretickými pracemi Albrechta Dürera, vlastnil jeden rukopis a několik tištěných spisů, které byly uloženy v kunstkomoře na Pražském hradě.¹⁵⁰ Císař měl také velice široký a obdivuhodný přehled o tehdejších cenných výtvarných dílech evropského 16. století. Pokud nemohl opatřit originály do svých sbírek, zajistil si alespoň hodnotné kopie, jak to bylo v tehdejší době běžné.¹⁵¹

¹⁴⁴ Rotraud Bauer–Herbert Haupt, *Das Kunstammerinventar Kaiser Rudolf II. 1607-1611*, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, Band 72, Wien 1976, s. 135.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 138.

¹⁴⁶ Fučíková 2014 (pozn. 6), s. 23.

¹⁴⁷ Jan Morávek, *Sbírky Rudolfa II.: pokus o jejich identifikaci*, Praha 1937.

¹⁴⁸ Thomas DaCosta Kaufmann, *Remarks on the Collectios of Rudolf II.: the Kunstammer as a Form of Representatio*, in: *Art Journal XXXVII*, č. 1, 1978, s. 23.

¹⁴⁹ Wolfgang Schmid, *Dürer als Unternehmer: Kunst, Humanismus und Ökonomie in Nürnberg um 1500*, 2003, s. 4.

¹⁵⁰ Eliška Fučíková, *Umělci na dvoře Rudolfa II. a jejich vztah k tvorbě Albrechta Dürera*, *Umění XX*, 1972, s. 160.

¹⁵¹ Janáček 2003 (pozn. 4), s. 245–246.

5. Katalog děl

Hans Hoffmann po sobě zanechal velké množství děl, avšak ne všechna se dochovala do dnešní doby. V současnosti jsou díla rozeseta po celém světě a velká část jeho tvorby se nachází v soukromých sbírkách. Katalog shromažďuje obsáhlý soubor informací o jednotlivých dílech, který je sestaven z mnoha zdrojů. Přináší většinou všechny klíčové údaje o jednotlivých uměleckých dílech, jako je: název, datace, určení umělecké techniky, rozměry, provenienci, místo uložení a odkazy na literaturu, zabývající se daným dílem. Podstatnou část informací tvoří předlohy, na které byl brán velký důraz v dohledávání, aby bylo možné posléze dílo srovnat. Na katalog děl navazuje rozsáhlá obrazová dokumentace, jak ji bylo možné dohledat a opatřit.

Názvy děl jsou zapsány ve třech jazycích, aby bylo dílo lépe dohledatelné v zahraniční literatuře, jelikož česká literatura zahrnuje jen pár děl Hanse Hoffmanna a pro studium jeho tvorby je nezbytné hledat informace v cizojazyčných textech. Nicméně v těch se často objevuje více variant názvů pro jedno konkrétní dílo. Názvy děl v angličtině i v němčině si nemusí navzájem odpovídat v překladu, ale pod tímto názvem se nejčastěji objevují v publikacích. Český ekvivalent je překládán, aby vystihoval název díla i jeho překlad.

Pramenná základna a sekundární literatura byla zmíněna v kapitole s názvem *Pozice Hanse Hoffmanna v historiografii dějin umění*, a proto zde nebude zopakována.

Katalog je chronologicky koncipován, avšak je velmi náročné datovat díla Hanse Hoffmanna a především díla připsaná. Jelikož je v mnoha textech uvedena zmínka, kdy se dozvídáme o tzv. tradičním připsování. Je tahle informace v dnešní době dostačující či přípustná, aby na tomto základě bylo umělecké dílo umělci připsáno? Díla se připsují na základně podrobné komparace děl, či je možné dohledat spojitost pomocí písemných pramenů. V současnosti při atribuci děl hraje důležitou roli technologie, která odhalí mnoho prvků, které jsou nápomocné v otázce připsování. Další úskalí souvisí s datem umělcova narození, kdy některé instituce stále uvádějí rok 1530 a od toho se vyvíjí špatná datace děl.

Katalog děl je rozdělen na dvě hlavní části. První část popisuje malířskou tvorbu a je členěna do šesti podkapitol. Druhá část je zaměřena na kresebnou skupinu děl a taktéž se dělí na šest podkapitol.

Z celkového počtu dochované tvorby Hanse Hoffmanna jsem měla možnost studovat okolo osmdesáti děl. Jak již bylo výše zmíněno, velká část Hoffmannových prací se nachází v soukromých sbírkách a v institucích mimoevropského prostoru, proto pro mě nebylo možné detailně nastudovat celou umělcovu tvorbu. Na základě barevných reprodukcí, někdy pouze černobílých kopií, není možné zaujmout profesionální hledisko. K některým dílům nebylo možné dohledat žádnou reprodukci díla. Z toho důvodu nebudou některá díla v katalogu popsána. A naopak některá díla již byla podrobena výzkumu, na který bude odkázáno.

5.1. Malířská tvorba

První část katalogu zahrnuje malířskou tvorbu Hanse Hoffmanna, ale i jeho okruh či následovníky. Kapitola se člení do šesti logicky uspořádaných podkapitol s názvy *Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna neobsahující signaturu*, *Připisovaná díla*, *Okruh děl Hanse Hoffmanna*, *Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna*, *Ztracená či nedochovaná díla* a *Odepsaná díla*.

5.1.1. Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna neobsahující signaturu

Dochovaná malířská tvorba Hanse Hoffmanna oproti kresebné nedosahuje velkého počtu, představuje pouze pět děl, u kterých je jasná atribuce. Ty tvoří pevný základ, od kterého je možné se odrazit a pomocí komparace přisoudit či vyloučit podobnost děl s připisovanými.

1. *Portrét ženy Barbary Möhringer / Portrait of Barbara Möhringer / Bildnis der Barbara Möhringer* [Obr. 1. a.]

1573

Olej, lipové dřevo, 826 x 682 mm; Označeno v levé dolní části monogramem Hh, V horním rohu černě namalována poznámka s nápisem a datací rozdělená do čtyř řádků:

Da man 1573 Jar Zalt
War ih Barbara
Möhringerin 32 Jar altt,
vnd hett dise gestallt.

Provenience: Ze sbírky Martina von Reider, Bamberg, 1860.

Uloženo: Mnichov, Baeyrisches Nationalmuseum, Inv. č. 416.

Literatura: Strieder 1956, s. 132; Pilz 1962, s. 248; von Wilckens 1985, s. 87; Turner 1996, s. 626; Stüve 1998, s. 204; Weniger 2014, s. 222; Zapletalová 2015, s. 17.

Rozbor díla sepsal Matthias Weniger v roce 2014.¹⁵² Na díle lze spatřit vliv tvorby Nicolase Neufchatela. [Obr. 1. b.]

2. *Portrét Hieronyma Holzschubera / Portrait of Hieronymus Holzschuher / Portrait den Hieronymus Holzschuher* [Obr. 2. a.]

1578

Olej, lipové dřevo, 515 x 370 mm; V pravém horním rohu označeno Hh (prolínající) a datováno 1578, V levé horní části nápis: .AETATIS SVAE.

.LVII.

Provenience: Sbírka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Inv. č. Gm 1417.

Předloha: Albrecht Dürer 1526, *Portrét Hieronyma Holzschubera*, (Berlin-Dahlem, Gemäldegalerie der Staatlichen Museen). [Obr. 2. b.]

Literatura: Pilz 1962, s. 249; *Caritas Pirckheimer 1467–1532* (katalog výstavy) 1982, s. 148; Achilles 1994, s. 439; Turner 1996, s. 626; Löcher 1997, s. 264–265;

¹⁵² Matthias Weniger (Ed.), *Fränkische Galerie. Zweigmuseum des Bayerischen Nationalmuseums. Festung Rosenberg Kronach*, Petersberg 2014, Cat. no. 83, s. 222–223. – Wenigerové práci předcházela text: Leonie von Wilckens, Schmuck auf Nürnberger Bildnissen und in Nürnberger Nachlaßinventaren, in: *Wenzel Jamnitzer und die Nürnberger Goldschmiedekunst 1500–1700* (katalog výstavy), Germanisches Nationalmuseum Nürnberg vom 28. Juni – 15. September 1985, s. 87.

Achilles-Syndram–Schoch 1994, s.343; Stüwe 1998, s. 205; Hess 2010, s. 86; Zapletalová 2015, s. 19-20.

Internetový zdroj: <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1417>, vyhledáno: 10. 7. 2017.

Johann Alexander Corner použil malbu jako předlohu pro grafiku znázorňující portrétovaného.¹⁵³ Malířský soubor děl Hanse Hoffmanna uložených v Norimberku (Germanisches Nationalmuseum) je popsán ve dvou publikacích vydaných muzeem.¹⁵⁴

3. *Portrét norimberského zlatníka / Portrait of the Nuremberg goldsmith / Bildnis eines 53-jährigen Goldschmiedes oder Juwuliers* [Obr. 3]

1580

Olej, dřevo z olše, 610 x 564 mm, nahoře a dole ořezáno, věk a datum na namalovaném lístku připevněný pečetním voskem, text "AETATIS SVAE LIII. M. D. LXXX."

Provenience: Sběrka Chillingworth od roku 1922.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Inv.č. Gm 1585 Abb. 4. (získaný v roce 1954 z Kunsthandel Curt Weiss, Berlin-Dahlem)

Literatura: Strieder 1956, s. 133; Pilz 1962, s. 250; Hackenbroch 1979, s. 243; Turner 1996, s. 626; Löcher 1997, s. 266–267; Löcher 1985, s. 177; Stüwe 1998, s. 207; Hess–Hirschfelder 2010, s. 423; Zapletalová 2015, s. 21.

Internetový zdroj: <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1585>, vyhledáno: 10.7.2017.

Portrét, zachycující norimberského zlatníka, představuje charakteristický typ portréту druhé poloviny 16. století v prostředí Norimberka.

¹⁵³ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 205.

¹⁵⁴ Kurt Löcher, *Die Gemälde des 16. Jahrhunderts*, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Stuttgart 1997. – Daniel Hess–Dagmar Hirschfelder, *Renaissance Barock Aufklärung: Kunst und Kultur vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Nürnberg 2010.

4. *Portrét apoštola Pavla / Portrait of the Apostle Paul / Brustbild des Apostel Paulus* [Obr. 4.]

Mezi lety 1573-1583

Krycí barvy, pergamen, rentoilováno na dřevo; 495 x 350 mm, ve střední horní části nápis: „*SANCT PAVLVS*“, pravá a dolní strana rozšířena a domalována.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (Inventář z roku 1719, Nr. 25).

Uložení: Bamberk, Staatsbibliothek, Inv. č. Gemälde 43.

Literatura: Achilles-Syndram–Schoch 1994, s. 343; Stüwe 1998, s. 215.

Ačkoliv dílo není opatřeno umělcovou signaturou, s největší pravděpodobností se jedná o dílo Hanse Hoffmanna, jelikož je možné na díle spatřit rukopis malíře a taktéž autorství je podloženo písemným pramenem z roku 1719. Eventuální předlohou mohla být použita kresba *apoštola Pavla* od Albrechta Dürera, která vznikla v roce 1514.¹⁵⁵

5. *Zajíc mezi rostlinami v lese/ Hare among Plants in a Forest Clearing/ Hase im Wald* [Obr. 5. a.]

(před) 1585

Olej, lipové dřevo, 620 x 782 mm; Na zadní straně nápis.

Provenience: 1585–1612 v majetku císaře Rudolfa II. (zakoupeno od umělce, zdroj: dvorská účetní kniha Rudolfa II. a inventář Kunstkomory z roku 1621); 1612–1619 v majetku císaře Matyáše, bratra Rudolfa II.; 1619–1637 v majetku císaře Ferdinanda II., který dílo sdělil po svém bratranci Matyáši; 1637–1648 v majetku císaře Ferdinanda III., dílo sdělil po svém otci, v roce 1648 bylo dílo ukradeno Švédskou armádou (zdroj: inventář ukradených věcí z Prahy z roku 1648), v únoru 1648 Švédská armáda předala obraz jako dar švédské královně Kristýně (zdroj: inventář královniny sbírky ve Stockholmu z roku 1652); okolo 1675–1800 možná ve sbírce X. Pertuis (zdroj: nápis na zadní straně desky); sbírka Elsie Mackay (zdroj: dopis od Ann Hartas, napsaný 2. prosince 2001); a taktéž ve sbírce Mary Mackay,

¹⁵⁵ Albrecht Dürer, *Apoštol Pavel*, 1514 (National Gallery of Art, Washington, D.C.).

Alan a Lucy Mackay; okolo roku 1961 Alan a Lucy Mackay dali dílo Anne (Mackay) Hartas a Normannovi Hartas, 1961–1983 ve vlastnictví Anne (Mackay) Hartas a Norman Hartas; 1983–2001 obraz vlastní Paul Josefowitz (zdroj: Sotheby's, London, 30. listopad 1983, obraz prodán Paulu Josefowitzovi a Ellen Melas Kyriazi); v roce 1990 Ellen Melas Kryziazi prodala své poloviční vlastnictví Robert Noortman Gallety (zdroj: Sotheby's, London, 4. červenec 1990); v roce 2001 obraz získalo the J. Paul Getty Museum (zdroj: Sotheby's, New York, 25. leden 2001)

Uloženo: Los Angeles, The John Paul Getty Museum, Inv.č. 2001.12.

Předloha: Albrecht Dürer 1502, *Zajíc* (Wien, Albertina) [Obr. 5. b.]

Literatura: Murr 1797, s. 17; Bergau 1880, s. 629; Pilz 1962, s. 251; Koreny 1985, s. 148; Fučíková 1986, s. 25–26; Schulze 1988, s. 253; DaCosta Kaufmann 1988, s. 215; Koreny-Segal 1989/90, s. 58; Sotheby's 1990, nestránkováno; Fučíková-Bukovská-Muchka 1991, s. 82.; Bergström 1992, s. 52; Turner 1996, s. 626; Fučíková 1997, s. 159; Stüwe 1998, s. 219; Mende 2002, s. 19; Kotková 2006, s. 149-150; Zapletalová 2015, s. 27.

Internetový zdroj: <http://www.getty.edu/art/gettyguide/artObjectDetails?artobj=22> 6. vyhledáno 13. 11. 2014; <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018.

V české literatuře se název díla objevuje nejčastěji pod těmito názvy *Zajíc na pasece*, *Zajíc mezi rostlinami* a *Zajíc na mýtině mezi travinami a bylinami*. Vzhledem k množství děl se zajetí tematikou namalované Hoffmannem, jsou zmíněné názvy matoucí a lze je snadno zaměnit s dílem jiným stejného námětu. V cizojazyčných textech zabývajících se tímto obrazem se pracuje s jiným názvem, a proto u pojmenování díla pracuji s vhodnějším překladem.

Tato malba vynesla Hoffmannovi značné množství peněz, 22. října 1585 mu byla poskytnuta platba ve výši 200 guldenů. Dílo muselo být hotové již před uvedeným datem. Malba reprezentuje Hoffmannův velký talent pro dokonalé zobrazení přírody a také zde připomíná jeho přednost jakožto kopistu Albrechta Dürera, kdy v centru díla zobrazena kopie zajíce.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Thomas DaCosta Kaufmann, *School of Prague*, University of Chicago Press 1988, s. 215.

5.1.2. Připisovaná díla

Soubor připisovaných děl Hansi Hoffmannovi je velmi zajímavý. Rozsáhlou část katalogu tvoří skupina s námětem trpícího Krista. Druhá velmi početná skupina děl zobrazuje téma Krista mezi učenci a třetí skupina zachycuje svatého Jana Křtitele. Vzhledem k rozsahu této práce, není možné se zde díly podrobně zabývat. Doufám, že nashromážděním děl se dostaví motivace, která povede k dalšímu výzkumu.

Některými díly v rámci první skupině se zabývá článek Walického z roku 1963. Text pojednává o obrazech s názvy *Kristus Trpitel* (viz katalog č. 9), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 11), *Kristus Trpitel* (viz katalog č. 12), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 18), *Svatý Jan Křtitel ve vězení* (viz katalog č. 20), *Ecce Homo* (viz katalog č. 36) a *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 37). Článek se bohužel nevěnuje všem dílům, která se vztahují k shodnému tématu. Doposud nebyl proveden výzkum, který by zahrnoval dílčí studie každého díla zmíněného námětu, a tím by následně dospěl k nejpravděpodobnějšímu autorství a taktéž k dataci děl. Díla *Ecce Homo* (viz katalog č. 7), *Ecce Homo* (viz katalog č. 15), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 16), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 17), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 18), *Ecce Homo* (viz katalog č. 36) a *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 37) se od sebe liší malými detaily, bohužel na základě reprodukcí nejsem schopna rozpoznat, které dílo bylo vytvořeno nejdříve a od něj se odvíjela tvorba kopií. Za nekvalitnější práci z uvedených děl považuji *Ecce Homo* (viz katalog č. 36). Na základě těchto desek vznikla další díla se stejným námětem *Ecce Homo* (viz katalog č. 8), *Posmívání Kristu* (viz katalog č. 11) a dílo od neznámého autora nižší kvality *Ecce Homo* (viz katalog č. 29). Další návaznost lze sledovat v dílech *Kristus Trpitel* (viz katalog č. 9), *Kristus Trpitel* (viz katalog č. 12), *Hlava Krista s trnovou korunou* (viz katalog č. 19) a taktéž *Hlava Krista* (viz katalog č. 21). Na díla navazují i další autoři a taktéž jsou rozvíjena v kresebné formě.

Druhá skupina se skládá z děl *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě* (viz katalog č. 13), *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě* (viz katalog č. 14) a *Kázání Krista v chrámu* (viz katalog č. 30). Autoři pravděpodobně vycházeli z obrazu Albrechta Dürera s názvem

Kristus mezi učenci z roku 1505 (Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid) či ze signované kresby Hanse Hoffmanna se stejným názvem (Szépművészeti Múzeum, Budapešť). Hoffmannova kresba *Krista mezi učenci* je kompilací tří Dürerových kreseb *Studie rukou s biblí* (Vídeň, Albertina), *Hlava anděla* (Vídeň, Albertina) a *Ruce dvanáctiletého Krista* (Braunschweig, Herzog Anton-Ulrich Museum, Kupfertichkabinett). Téma rozvíjí i malíř Jobst Harrich, který vytvořil nejméně dvě desky zobrazující rozebíraný námět.

Poslední skupina děl, jenž se zabývá společným námětem, zobrazuje svatého Jana Křtitele. Dílo nazvané *Hlava sv. Jana Křtitele* (viz katalog č. 10) jednoznačně souvisí s obrazem *Hlavy sv. Jana Křtitele* (viz katalog č. 32). Následující dvě díla, *Hlava sv. Jana Křtitele* (viz katalog č. 33) a *Hlava sv. Jana Křtitele* (viz katalog č. 34), se taktéž mezi sebou inspirovala.

V této podkapitole bude věnována pozornost některým kontrétním dílům, které jsem měla možnost studovat zblízka z autopsie a mé závěry tudíž nejsou vyhodnoceny pouze na základě studia reprodukce. Podrobně bude rozebráno dílo s názvem *Dva blázni* (viz katalog č. 6) a poté obraz *Vyhnání z ráje* (viz katalog č. 25).

Připisování díla velmi často obsahují Dürerům monogram a z toho důvodu jsou připisována právě Hoffmannovi. Avšak původně Hoffmannova díla neměla být považována za Dürerova, jelikož byla často označována Hoffmannovým monogramem. Nicméně v dnešní době je plno jeho děl opatřeno monogramem Albrechta Dürera, pravděpodobně této situaci předcházela neznalost Hoffmannovy tvorby či neroznání jeho tvorby především během 19. století, kdy docházelo k formování galerií. Dürerům monogram byl tedy dopsán dodatečně z mylného přesvědčení.¹⁵⁷ V rozpoznání originálu od kopie by nám mohl pomoci fakt, že kopista užívá uhlazenějšího kreslířského projevu oproti velkému německému mistru a figurální styl má robustnější.¹⁵⁸

6. *Dva blázni / Two Fools / Zwei Narren*

[Obr. 6]

Kolem roku 1580

¹⁵⁷ Ibidem, s. 153.

¹⁵⁸ Eliška Fučíková 1986 (pozn. 5), s. 25.

Olej, dubové dřevo, 500 x 380 mm; Neznačeno, Vlevo nahoře německý nápis: *DIEWEIL DIE SICH SO WIL VORKEREN/ MVS ICH VON DOCTOR/ BUMAN SPINNEN LEREN.*

Na rubu desky papírový lístek s poznámkou perem: *Brugl..*

Provenience: Získáno biskupem Karlem z Liechtensteinu-Castelcornu v roce 1673 spolu se sbírkou bratří Imstenraedů z Kolína nad Rýnem.

Prameny: Seznam B 1925–VI/103; Seznam B 1927–VII. 1/103; Seznam B 1925–IXa/129; Seznam B 1925–XXVI/342.

Restaurováno: V roce 1903 Eduardem Gerischem.

Uloženo: Kroměříž, Obrazárna Arcibiskupského zámku v Kroměříži – Muzea umění Olomouc – Arcidiecézního muzea Olomouc, Inv.č. KE 3175, O 108.

Literatura: Petřů 1967, s. 19; Krsek–Jirka 1978, (nestránkováno); Vacková 1989, s. 84–85; Jirka 1993, č. 296–298; Antonín Jirka in Togner 1998, s. 191.

Dílo dnes nazývané *Dva blázni* je jedním z cenných přírůstků obrazového fondu z celkového počtu 222¹⁵⁹ obrazů, které olomoucký biskup Karel z Liechtensteinu-Castelcornu (1664–1695) získal 13. listopadu 1673, kdy uzavřel kupní smlouvu bratry Imstereadovými.¹⁶⁰ Za episkopátu posledního olomouckého biskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1777–1811) bylo před rokem 1793 převezeno mnoho děl z Olomouce do Kroměříže včetně díla *Dva blázni*, které bylo nainstalováno do tehdy módní paneláže.¹⁶¹ V současné době obraz visí v zámecké galerii a je chráněn klimatickým rámem.

Dobový loterijní seznam z roku 1670 představuje dílo pod názvem *Due Matti sotta una scuffia*, které spadá pod okruh Pietera Bruegela.¹⁶² V olomouckém inventáři z roku 1691 je obraz značen jako dílo Pietera Bruegela (1525–1569).¹⁶³

¹⁵⁹ Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1925, s. 35.

¹⁶⁰ Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Archivní studie. Kroměříž 1927, s. 19.

¹⁶¹ Ladislav Daniel–Marek Perůtka–Milan Togner, *Arcibiskupský zámek & zahrady v Kroměříži*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2009, s. 167–168. – Pokud dílo nedisponovalo vhodnými rozměry, dobová praxe velmi často přizpůsobila velikost díla, šlo o jeho nastavení či ořezání. Literatura se o úpravě díla před jeho zasazením do panelážové galerie nezmiňuje.

¹⁶² Daniel–Togner 1998 (pozn. 159), s. 192.

¹⁶³ Ivo Krsek–Antonín Jirka, *Státní zámek Kroměříž: Katalog obrazárny*, Brno 1978. Neustránkováno.

Později byl obraz nazván *Tři sudičky* a připisován malíři Pietru Huysemu (1525–1577).¹⁶⁴ Následně se mění pojmenování díla na *Tři blázny*, které bylo datováno do doby po roce 1580 a autorství připadlo rudolfskému mistru.¹⁶⁵ Poté Antonín Jirka připsal autorství obrazu Hansu Hoffmannovi, avšak Jarmila Vacková ne zcela podporuje atribuci a navrhuje datovat dílo do pozdních sedmdesátých let.¹⁶⁶ Historik umění Antonín Jirka připsal dílo Hansu Hoffmannovi především na základě podobnosti detailů rukou bláznů s malířovou signovanou kresbou s názvem *Kristus mezi učenci* (Szépművészeti Múzeum, Budapešť).¹⁶⁷ Budapešťská kresba je kompilací Dürerových tří kreseb *Studie rukou s biblí* (Vídeň, Albertina), *Hlava anděla* (Vídeň, Albertina) a *Ruce dvanáctiletého Krista* (Braunschweig, Herzog Anton-Ulrich Museum, Kupfertichkabinett).¹⁶⁸ Domnívám se, že připsání kroměřížské desky pouze na základě podobnosti s Hoffmannovou signovanou kresbou, která kopíruje Dürerovu tvorbu, je zavádějící. Aby bylo možné autorství *Dvou bláznů* jednoznačně připsat Hansu Hoffmannovi, je zapotřebí kroměřížskou desku stylově porovnat i s jinými díly Hanse Hoffmana.

Stylovou podobnost lze podpořit či vyloučit pomocí srovnání s co možná největším počtem dochovaných signovaných děl Hanse Hoffmana, která lze nashromáždit.¹⁶⁹ Ze znalostí po studiu signovaných děl Hanse Hoffmana¹⁷⁰ lze pravděpodobně Hoffmannovo autorství kroměřížského díla vyloučit. Deska je oproti Hoffmannovým signovaným dílům robustnější a živější. Hans Hoffmann disponuje uhlazenějším kreslířským projevem. Rovněž mimo jiná připisovaná díla není pro žádnou z jeho signovaných maleb použita dubová deska. Dochované archivní prameny navíc možnost Hoffmannova autorství nepotvrzují, ani nevyvracejí.

¹⁶⁴ Jaroslav Petrů, *Kroměříž: Státní zámek*. Brno, 1967, s. 19.

¹⁶⁵ Krsek–Jirka 1978 (pozn. 161), Nestránkováno.

¹⁶⁶ Jarmila Vacková, *Nizozemské malířství 15. a 16. století: Čs. sbírky*, Praha 1989, s. 85.

¹⁶⁷ Daniel–Togner 1998 (pozn. 159), s. 191. – Antonín Jirka, *Zwei Narren von Hans Hoffmann*, *Umění XLI*, 1993, s. 296–298.

¹⁶⁸ Gustav Glück, *Fälschungen auf Dürers Namen aus der Sammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm*, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, Band. XXVII Heft 1, 1909, s. 4–9.

¹⁶⁹ Některá díla signovaná Hansem Hoffmannem jsou opět kompilací či kopií podle děl Albrechta Dürera. Z dochovaných archivních materiálů lze určit některé Hoffmannovo jisté autorství i bez jeho signatury, ale tyto díla zde uvedeny nebudou.

¹⁷⁰ Ačkoliv se některá nacházejí v soukromých sbírkách, jejich reprodukce jsou dostupné alespoň v černobílé variantě v sekundární literatuře v katalogu děl této práce.

Dílo vychází z nizozemské tradice, kde spatřujeme tematiku převráceného světa, kterou často využíval ve svých pracích Hieronymus Bosch (kolem 1450–1516) a taktéž nizozemské přísloví „*Dva blázni pod jednou čepicí*“, které se objevuje v díle *Přísloví* (Berlín, Gemäldegalerie) od Pietera Bruegela (1525/1530–1569). Na kroměřížském obraze je znázorněna dvojice bláznů pod jednou čepicí lemovanou kohoutím hřebenem. Blázen v popředí drží v ruce vřeteno. Kočka neboli doktor Buman, se snaží o přetržení nitě, které je namotáno na vřeteno. V pozadí se objevuje popíjející žena a sova, která zde nepředstavuje moudrost, nýbrž hloupost.¹⁷¹ Od dosavadního popisu díla se má interprace odlišuje. Myslím si, že popíjející žena v pozadí, dohlíží na dva blázny, kteří se učí příst od doktora Bumana, kdy vřeteno je ženský atribut, který je zde využíván mužskou rolí. Současně se zde objevuje motiv převráceného světa, který je podpořen nápisem na obraze,¹⁷² a taktéž tehdy oblíbené téma „*Weibermachtu*“. Domnívám se, že kočka neboli již zmiňovaný doktor Buman se nepokouší nit přetřhnout, ale naopak ukazuje bláznům, jak se správně přede. Má úvaha vychází z domněnky, že kočky „*předou*“. V německém jazyce se taktéž užívá spojení „*die Katze schnurrt*“. Synonymum německého slovesa příst (*schnurren*) je *spinnen*, které na objevuje v nápisu na díle: „*DIEWEIL DIE SICH SO WIL VORKEREN/ MVS ICH VON DOCTOR/ BUMAN SPINNEN LEREN*“. Překlad Jarmily Vackové zní: „*Protože si ženy (či svět?) počínají takto, musím se učit příst od doktora Bumana.*“¹⁷³ Jiná verze překladu vztahující se k námětu díla: *Protože se svět tak změní/mění/bude měnit, musím se učit od doktora Bumana být bláznem/ příst.*¹⁷⁴ Stále nevyřešená otázka se týká předmětu, který pokrývá hlavy bláznů. Může se jednat o čepici lemovanou kohoutím hřebenem, který odkazuje a zdůrazňuje význam mužského pohlaví. Druhou variantou, taktéž podtrhující mužnost, jsou kalhoty, kdy odkazují na tzv. „*boj o kalhoty*“. Ve skutečnosti jsou blázni pouze jednou postavou, která

¹⁷¹ K ikonografickému popisu díla: Vacková 1989 (pozn. 164), s. 84–85. – Jirka 1993 (pozn. 165), s. 296–298. – Daniel–Togner 1998 (pozn. 159), s. 192.

¹⁷² Namalování bláznů pokrývají téměř celou plochu desky, v její horní části je německý nápis, kdy vrchní řádek téměř lemují okraj díla.

¹⁷³ Vacková 1989 (pozn. 164), s. 85.

¹⁷⁴ Za laskavou pomoc s nápisem a jeho překladem vděčím profesorce Libuši Spáčilové z katedry germanistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. –Nápis objevující se v horní části díla odpovídá německému jazyku 16. století, a nikoliv německo-vlámskému původu, jak se dříve domnívali badatelé zabývající se touto deskou.

představuje dvě lidské tváře, jenž jedna je obezřetností a druhá zastupuje lehkomyšlnost. Z díla by teda mělo vyplývat i nějaké poučení.

Z dochovaných inventářů Hoffmannových zaměstnavatelů, lze téměř s jistotou říci, že se Hans Hoffmann pravděpodobně nevěnoval žánrovému malířství a příbuzné tématice. Byl výhradně zaměřen na tvorbu portrétů, náboženských námětů a studií rostlin a živočichů.¹⁷⁵ Taktéž z archivních dokumentů se dozvídáme, že Hans Hoffmann nekopíroval pouze díla Albrechta Dürera, ale vytvářel i kopie podle Tiziana (1488–1576), Parmigianina (1503–1540)¹⁷⁶ a Parise Bondoneho (1500–1570).¹⁷⁷ Naproti tomu zmínka o tom, že by Hoffmann produkoval díla dle autorů jako je Hieronymus Bosch, Pieter Brueghel nebo Quentin Massys (1466–1530) se neobjevuje.

V neposlední řadě je obraz *Dva blázni* Antonínem Jirkou datován do doby kolem roku 1560.¹⁷⁸ Vzhledem k pravděpodobnému datu Hoffmannova narození se možnost umělcova autorství na kroměřížské desce vylučuje, pokud by deska nebyla opět předatována do pozdější doby vzniku. První signované a datované dílo Hanse Hoffmanna pochází z roku 1573.¹⁷⁹

Po výše uvedených tezí vztahující se k problematice mezi malířem Hansem Hoffmannem a dílem s názvem *Dva blázni* z Kroměříže je možné vysledovat, že Hans Hoffmann s kroměřížským dílem nemá mnoho společného. Bylo by vhodné provést technologický průzkum, který by mohl problematiku sporného připsání upřesnit.¹⁸⁰

7. *Ecce Homo / The Man of Sorrows / Schmerzensmann als Bustbild zwischen Scherge und Pilatus* [Obr. 7]

¹⁷⁵ Hoffmannovu tvorbu v době jeho pobytu v Norimberku velmi dobře evidují archivní prameny jeho zaměstnavatelů. Rodinný fond Imhoffů je uložen v Germánském národním muzeu v Norimberku a rodinný archiv Praunů je uložen v městském archivu v Norimberku. Archivní materiály jsou kvalitně zpracovány v sekundární literatuře viz předchozí kapitoly.

¹⁷⁶ Murr 1797 (pozn. 73), s. 27 a s. 29.

¹⁷⁷ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 77.

¹⁷⁸ Daniel–Togner 1998 (pozn. 159), s. 191.

¹⁷⁹ Matthias Weniger, *Fränkische Galerie. Zweigmuseum des Bayerischen Nationalmuseums. Festung Rosenberg Kronach*, Bayerisches Nationalmuseum, Petersberg 2014, s. 222–223.

¹⁸⁰ Katalogové heslo o *Dvou bláznech* vychází z dosud nepublikovaného článku: Tereza Zapletalová, Hans Hoffmann a kroměřížský obraz s názvem *Dva blázni.*, 2018. (Studie byla 11. ledna 2018 přijata k lektorování ve Vlastivědném věstníku moravském).

Okolo 1580

Olej, dubová dřeva, 560 x 420 mm, označeno monogramem AD a datací 1512.

Provenience: Sotheby's 12. 12. 1984 (14.); dále dražen 29. března 2011 v Kinsky Kunst Auktionen Vienna (Alte Meister aus der Sammlung Leopold II. sowie aus anderem Besitz, Lot No 42); prodáno na aukci 19. října 2016 v Kinsky Kunst Auktionen Vienna (Alte Meister, Bilder des 19. Jahrhunderts, Atiquitäten, Lot No 775).

Uložení: Soukromá sbírka.

Literatura: *Weltkunst* (aukční katalog) 1. 10. 1993, s. 263; Stüwe 1998, s. 215.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno: 13. 3. 2018.

Kurt Pilz se k dílu vyjádřil 22. října 1979 a označil desku jako „*sichere Arbeit des Hans Hoffmann*“, dále 13. května 2003 Rainer Stüwe napsala „*Das Werk ist nach meiner Überzeugung eine unzweifelhafte Arbeit des Nürnberger Malers und Dürerkopisten Hans Hoffmann (um 1550–1591/92) und ist in dem von mir verfassten Werkverzeichnis unter der Katalognummer A 41 aufgenommen.*“¹⁸¹

8. *Ecce Homo* [Obr. 8]

Okolo 1580

Olej, bukové dřeva, 770 x 634 mm.

Provenience: Prodáno na aukci 28. ledna 2016 Sotheby's New York (Master Paintings Evening Sale, Lot No 15), odhadovaná cena 150 000-200 000 dolarů, vydraženo za 274 000 dolarů.

Uložení: Soukromá sbírka.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018, <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2016/master-paintings-evening-sale-n09460/lot.15.html>, vyhledáno 4. 4. 2018.

¹⁸¹ <https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-6516721/Ecce-Homo-1580>, vyhledáno 13. 3. 2018.

9. *Kristus Trpitel / The Man of Sorrow / Händeringender Schmerzensmann* [Obr. 9]

Okolo 1580/1590

Olej, dubové dřevo, 680 x 525 mm.

Provenience: Sběrka Rechberg; Sběrka Wallerstein; Královská sbírka Ludwiga I. von Bayern.

Uložení: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Inv. č. Gm 178.

Literatura: Kuetsgens 1954, s. 214; Walicki 1963, 74; Löcher 1997, s. 267; Löcher 1997, s. 267; Stüwe 1998, s. 26.

10. *Hlava sv. Jana Křtitele / Head of St. John the Baptist / Johanneskopf in der Schüssel* [Obr. 10]

konec 80. let 16. století či počátek 90. let 16. století

Olej, panel, 345 x 482 mm; Vlevo dole sled inventárních čísel; Označeno Dürerovým monogramem AD; Vpravo dole čitelné inventární číslo 157; Na zadní straně nedešifrovatelný nápis.

Provenience: Pravděpodobně anonymní prodej v roce 1923 v Londýně, pod č. 96. (Hans Hoffmann, *A man holding a pair of bord spectacles*). Dílo opět draženo 15. září 2012, cenový odhad díla 250 000 / 350 000 euro.

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3.2018; <http://www.alaintruong.com/archives/2012/08/26/24969027.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

Tato panelová malba zobrazuje hlavu svatého Jana Křtitele na kulaté misce umístěné na kamenném úlomku, v pozadí vyniká zeď složená z červených cihel a zelené pozadí. Na díle je zobrazeno několik typů vegetace, a především spousta různých tvorů, jako jsou pavouci, brouci, mouchy, motýli, housenky nebo ješterky.

Na základě studie fotografie této malby Thomas DaCosta Kauffmann v roce 2008 dospěl k názoru, že by dílo mohlo být namalováno Hoffmannem a následně bylo dílo Hoffmannovy připsáno. Na malbě je možné nalézt několik prvků podobných s jinými Hoffmannovými díly. Například přesná znalost a detailní

ztvárnění hmyzu podpořené podobnými stylovými vlastnostmi lze spatřit i na díle s názvem *Zajíc mezi rostlinami v lese* (viz. katalog č. 5. a.) či lze srovnat s kresebnými studii hmyzu uloženými v Muzeu krásného umění v Budapešti. Další společné rysy, třeba kruhy pod očima a nos, lze vysledovat ve tváři sv. Jana Křtitele a taktéž se objevují na obličejích Krista z díla s názvem *Posmívání Kristu* (viz. katalog č. 11). Avšak tato malba je Hoffmannovi rovněž pouze připisovaná.¹⁸²

11. *Posmívání Kristu / The Mocking of Christ / Die Verspottung Christi* [Obr. 11]

počátek 90. let 16. století

Olej, dubové dřevo, 690 x 540 mm; Značeno a datováno vpravo nahoře nepravým Dürerovým monogramem: 1520 AD (spojeno). Na rubové straně: papírový štítek s nečitelným nápisem a starým číslem: N.22; papírový štítek s číslem: 33; na rubu rámu staré číslo: Nro. 181 [=Inventář 1819/.

Provenience: Sběrka hraběte Františka Antonína Berky z Dubé, doloženo 1692–1706, Vídeň (?) a zámek Nový Falkenburk; nostická obrazová sbírka, Praha 1706–1945.

Prameny: Seznam 1692, č. 56 (anonym); Surogát 1738, č. 108 (anonym); inventář 1819, č. 173/181 (podle Albrechta Dürera).

Restaurováno: Technologický výzkum byl proveden v roce 1983 pod vedením Mojžíra Hamsíka, v letech 2002 až 2003 byla deska restaurována Jiřím Třeštíkem. Uloženo: Praha, Národní galerie v Praze, Inv. č. DO 4185 (Z 512), získáno v roce 1945.

Literatura: Glück 1909, s. 17; Chytil 1920, s. 23; Kuetsgens 1954, s. 215; Walicki 1963, s. 74; Togner 1967, s. 133; DaCosta Kaufmann 1988, s. 216; Vacková 1989, s. 88; Fučíková-Bukovská-Muchka 1991, s. 82; Slavíček 1993, s. 226; Stüwe 1998, s. 226 a 227; Kotková 2006, s. 143-144; Kotková 2007, s. 66; Zapletalová 2015, s. 50.

¹⁸² <http://www.alaintruong.com/archives/2012/08/26/24969027.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

V roce 1920 bylo dílo uvedeno v publikaci napsané Karlem Chytillem pod názvem *Tupení Krista*.¹⁸³ Milan Togner v roce 1967 taktéž pojmenovává desku jako *Tupení Krista*.¹⁸⁴ V knize napsané Jarmilou Vackovou nalezneme dílo pod s názvem *Ecce Homo* a datované do doby kolem 1530.¹⁸⁵ Neoddanější badatelkou této desky je Olga Kotková, která se dílem podrobně zabývala v několika pracích, kde desku nazývá *Posmívání Kristu* a uvádí datum vzniku na počátek 90. let 16. století. Obraz důkladně popsala v publikaci z roku 2006, kde se snažila prokázat Hoffmannovo autorství a srovnávala je s jinými deskami na stejné téma.¹⁸⁶ O rok později vydala v angličtině katalog zabývající se německou a rakouskou malbou v rozmezí 14. a 16. století. Hoffmannovu desku v něm nalezneme pod číslem 37.¹⁸⁷ Ucelené informace o obrazu připisovaném Hoffmannovi se dozvídáme z katalogu výstavy *Artis Pictoriae Amatores*, editovaného Lubomírem Slavíčkem, kde je *Posmívání Kristu* zařazeno pod číslem katalogu V/2-42.¹⁸⁸ Rainer Stüwe ve svém katalogu uvádí položku s názvem „*Schmerzensmann*“ (olej, dřevo, 470 x 370 mm, provenience neznámá, soukromá sbírka), kde odkazuje na text Thomase DaCosty Kaufmanna (1988, s. 217). Avšak v textu DaCosta Kaufmann popisuje pražskou desku *Posmívání Krista*.

12. *Kristus Trpitel / Suffering Christ / Schmerzensmann / VIR DOLORUM* [Obr. 12]

Před rokem 1591

Olej, deska z borovice, 650 x 522 mm, vpravo nahoře signováno Dürerovým monogramem AD a datováno 1520 (pravděpodobně dodatečný nápis).

Provenience: Na počátku 20. století daroval arcivévoda Leopold Rakouský dílo Januszovi Franciszekovi Radziwiłłovi. Poté ve sbírce Museum Narodowe w Warszawie.

Uloženo: Nieborów, Muzeum w Nieborowie i Arkadii, NB 311.

¹⁸³ Karel Chytil, *Umění a umělci na dvoře Rudolfa II.: 16 neotypů originálů v soukromém majetku*, Praha 1920, s. 23.

¹⁸⁴ Milan Togner, *Umělci Rudolfa II. ve sbírkách Uměleckohistorického muzea v Kroměříži*, *Věstník muzea: Uměleckohistorické muzeum v Kroměříži* 10, č. 21, 1967, s. 133.

¹⁸⁵ Vacková 1989 (pozn. 164), s. 87–88.

¹⁸⁶ Kotková (ed.) 2006 (pozn. 3), s. 143–144.

¹⁸⁷ Olga Kotková, *German and Austrian painting of the 14th-16th centuries*, Praha 2007, s. 66.

¹⁸⁸ Lubomír Slavíček (ed.), *Artis Pictoriae Amatores: Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 226.

Literatura: Walicki 1963, s. 71–76; Chudzikowski 1967, s. 76; Stüwe 1998, s. 228; Kotková 2006, s. 143;

Internetový zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hoffmann_Man_of_Sorrows.jpg, vyhledáno: 17. 6. 2015.

Obraz visí v kapli v rámci bílého pokoje paláce Nieborów.¹⁸⁹

13. *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě / Christ among the doctors / Schmerzensmann zwischen Schergen* [Obr. 13]

2. polovina 16. století

Olej, lipové dřevo, 875 x 1190 mm.

Provenience: V 19. století získáno do sbírky Rückert v Berlíně. Následně v roce 1947 bylo dílo převezeno do Národního muzea ve Varšavě z německého nacistického depozitáře umění (Paulinum Palace).

Uloženo: Varšava, Museum Narodowe w Warszawie, Inv.č. M.Ob.550.

Literatura: Chudzikowski 1967, s. 512; Lübbecke 1991, s. 240; Stüwe 1998, s. 227 a 229; Zapletalová 2015, s. 41.

Internetový zdroj: http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=23506&show_nav=true&full_screen=true#, vyhledáno 16. 11. 2017.

14. *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě / Christus among the Doctors / Christus unter den Schriftgelehrten* [Obr. 14]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 982 x 1190 mm, vprostřed nahoře datováno 1512.

Uloženo: Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum. Inv. č. GG 1029.

Literatura: Glück 1909, s. 8; Thieme-Becker, Bd. XVII, s. 258; Panofsky 1943, Nr. 12; Pilz 1962, s. 7; Turner 1996, s. 626; Stüwe 1998, s. 229; Shauerte 2009, s. 246; Zapletalová 2015, s.36.

¹⁸⁹ Za informací vděčím Dominice Miodek z Oddział Muzeum w Nieborowie i Arkadii.

Internetový odkaz: <http://www.haum.info/dib/Gemälde/Deutsche%20Malerei/index.html#GG%201029.jpg>, vyhledáno 8. 4. 2018.

15. *Ecce Homo* [Obr. 15]

2. polovina 16. století

Olej, dubové dřevo, 550 x 425 mm.

Provenience: V roce 1946 získáno Národním muzeem ve Varšavě.

Uložení: Varšava, Museum Narodowe w Warszawie, Inv. č. M.Ob.2153.

Literatura: Chudzikowski 1967, s. 76; Stüwe 1998, s. 227; Zapletalová 2015, s.?

Internetový zdroj: http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=21674&show_nav=true, vyhledáno 16. 11. 2017.

16. *Posmívání Kristu / The Mocking of Christ / Verspottung Christi mit ennem Schergen und Guten Hauptmann* [Obr. 16]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 420 x 415 mm.

Provenience: Sběrka Velkovévody z Hessen-Kassel, od té doby soukromá sbírka v jižním Německu; Vydraženo 24. března 2004 Dorotheum Vienna (Old Master Paintings, Lot No 210).

Uložení: Soukromá sbírka.

Literatura: Stüwe 1998, s. 215.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018.

17. *Posmívání Kristu / The Mocking of Christ / Die Verspottung Christi* [Obr. 17.]

2. polovina 16. století

Olej, dubové dřevo, 450 x 420 mm.

Provenience: prodáno na aukci 19. června 2013 Piasa Paris (Tableaux Anciens et Mobilier, Objets d'Art, Lot No 8), opět na aukci 18. června 2014 (Tableaux Anciens et Mobilier, Objets d'Art, Lot No 7), následně draženo na aukci 30. listopadu 2016

Delorme Collin du Bocage Paris (Dessins Cubistes et Surréalistes – Collecton C.A. – Tableaux et Dessins Anciens, Arts d'Asie, Mobilier, Objets d'Art, Lot No 195).

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3.2018.

18. *Posmívání Kristu / The Mocking of Christ / Verspottung Christi als Hüftbild mit Schergen und Pilatus* [Obr. 18]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 760 x 550 mm.

Provenience: zámek Tidöschloß (Švédsko), majitel kancléř Axel Oxenstiern, Vydraženo v roce 1913 v Helbing Galerii v Mnichově ze sbírky Thure von Cederström.

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Helbing 1913, s. 24; Walicki 1963, s. 75; Stüwe 1998, s. 215.

Dílo bylo pravděpodobně uloupeno švédským vojskem z Prahy.¹⁹⁰

19. *Hlava Krista s trnovou korunou / Head of Christ with Crown of Thorns / Kopf Christi mit Dornenkrone* [Obr. 19]

2. polovina 16. století

Olej, smrkové dřevo, 385 x 286 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv. č. 61.4.

Literatura: Pigler 1967, s. 314; Ember–Takács (eds.) 2003, s. 65.

Internetový zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/head_of_christ_with_crown_12172, vyhledáno 4. 4. 2018.

¹⁹⁰ Hugo Helbing, *Sammlung Th. Freiherr von Cederström, München. Auktion in München in der Galerie Helbing am 16. und 17. Dezember 1913*, München 1913.

20. *Svatý Jan Křtitel ve vězení / Saint John the Baptist in the Prison / Johannes der Täufer im Gefängnis* [Obr. 20]

2. polovina 16. století

Olej, lipové dřevo, 645 x 485 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv. č. 139.

Literatura: Walicki 1963, s. 75; Pigler 1967, s. 31š; Ember–Takács (eds.) 2003, s. 66.

Internetový zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/saint_john_the_baptist_in_9630, vyhledáno 4. 4. 2018.

21. *Hlava Krista / Head of the Man of Sorrows / Kopf des Schmerzensmannes* [Obr. 21]

2. polovina 16. století

Olej, dubové dřevo, 390 x 290 mm, značeno u pravého okraje uprostřed monogramem AD.

Provenience: Původně majetek brněnského továrníka Hermanna Frenzela. Muzeum získalo dílo darem v roce 1886 od zmiňovaného Hermanna Frenzela.

Uložení: Brno, Moravská galerie v Brně, Inv. č. A 160.

Literatura: Kuetgens 1954, s. 254; Stüwe 1998, s. 227.

Internetový zdroj: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.A_160, vyhledáno 10. 2. 2018.

22. *Ecce homo* [Obr. 22]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 406,4 x 330,2 mm.

Provenience: Vydraženo 22. září 1970 Dorotheum Wien (Lot No 49).

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Literatura:

Internetový zdroj: <https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2971102/Ecce-Homo->, vyhledáno 8. 4. 2018.

Aučkní katalog Dorotheum Wien z roku 1970 uvádí odlišné rozměry (410 x 345 mm) díla.

23. *Evangelista sv. Marek ve světnici / Evangelist Markus in the room / Evangelist Markus in der Stube* [Obr. 23]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 810 x 600 mm, nesignováno a nedatováno.

Provenience: Císařská sbírka Rudolfa II., Praha (?); švédská kořist (?) Rýnský zámecký majetek; Heinrich Scheufelen / Stuttgart Oberlenningen; Eduard Wagner-Hallenperg; Frankfurt a. M.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: *Rudolf Bangel* (aukční katalog), Frankfurt a. M., květen /červen 1920, Nr. 1002; Pilz 1972, s. 418–419; DaCosta Kaufmann 1988, s. 216; Stüwe 1998, s. 231; Zapletalová 2015, s. 36.

24. *Sv. Jan Evangelista ve světnici / Evangelist John in the room / Evangelist Johannes in der Stube* [Obr. 24]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo, 810 x 600 mm, nesignováno a nedatováno.

Provenience: Císařská sbírka Rudolfa II., Praha (?); Švédská kořist (?) Rýnský zámecký majetek; Heinrich Scheufelen / Stuttgart Oberlenningen; Eduard Wagner-Hallenperg; Frankfurt a. M.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: Pilz 1972, s. 418–419; Stüwe 1998, s. 231.

25. *Vyhnání Adama a Evy z ráje / The Expulsion from Paradise / Vertreibung aus dem Paradies* [Obr. 25]

Konec 16. století

Olej, lipové dřevo, 306 x 446 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Vídeň, Kunsthistorisches Museum, Inv. č. 917.

Literatura: Koreny–Segal 1989/90; Turner 1996, s. 626; s. 59; Stüwe 1998, s. 219; Haag (ed.) 2015, s. 190; Zapletalová 2015, s. 35.

Kompozice pravděpodobně vychází z kresby s názvem *Vyhnání z ráje* od Lucase van Leydeda (z roku 1529, uložené v Rijksmuseumu v Amsterdamu). Vlevo části díla vychází anděl z nebe, což je netypickým prvkem pro Hoffmanna. Na žádném dochovaném díle se neobjevuje tento motiv. Avšak lze jej spatřit v dílech Daniela Fröschla. Typy postav lze také rozpoznat ve Fröschlových kresbách. Krajinná plocha obsahuje spoustu detailů a v pozadí se vyskytuje modrá snová krajina, která se velmi často objevuje v nizozemské tvorbě. Avšak tento typ krajiny nespatříme v žádném dochovaném Hoffmannově díle, nicméně právě detailní vyobrazení rostlin a živočichů přivedlo předchozí badatele k domněnce, že se jedná o jeho dílo. Naproti tomu některé detaily se objevují i v dílech již uvedeného Fröschla. Například vyobrazení slona, papoušek či schovaná socha v kmeni stromu jsou pro něj typickými prvky.¹⁹¹ Nicméně i přes výše uvedené podobnosti vídeňské desky s tvorbou Daniela Fröschla, dílo zůstává nadále připsáno Hansi Hoffmannovi.

26. *Hudebníci a satyrové v krajině / Musicians and satyrs in a landscape / Musikanten und Satyrn in einer Landschaft* [Obr. 26]

16. století

Olej, dřevo, 440 x 320 mm.

Provenience: Vydraženo 15. 5. 1975, Champetier de Ribes, Paris jako „*Maitre anonyme de l'école de Nuremberg, 16ieme siecle*“.

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Stüwe 1998, s. 230.

¹⁹¹ Detaily a typ snové krajiny lze porovnat s díly: Daniel Fröschl, *Adam a Eva v ráji*, po roce 1604 (Soukromá sbírka, Česká republika). – Daniel Fröschl, *Madonna v hornaté krajině obklopené čtyřmi zvířaty*, první desetiletí 17. století (Soukromá sbírka). – Daniel Fröschl, *Madonna s dítětem a hrozny*, první desetiletí 17. století (Soukromá sbírka).

Na desce se objevuje erb Willibalda Pirckheimera a jeho manželky Crescentie Rieterové. Bohužel není možné obstarat barevnou reprodukci díla, která by mohla pomoci v otázce autorství předchozího katalogového hesla, jelikož je na obraze taktéž zastoupena krajina.

5.1.3. Okruh děl Hanse Hoffmanna

Do okruh děl Hanse Hoffmanna spadají většinou díla, která vycházejí z tvorby Albrechta Dürera a jejich autorství není zcela známé. Tato díla by si zasloužila větší pozornost a možnost jejich studia. Zcela určitě by výzkum vedl k novým poznatkům.

27. Neznámý autor: *Portrét Albrechta Dürera / Portrait of Albrecht Dürer / Portrait Dürers vor einer Pfeilerkulisse* [Obr. 27. a.]

16. století

Olej, dubové dřevo, 236 x 210 mm.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Od roku 1928 ve sbírce Albrecht-Dürer-Haus-Stiftung, Norimberk.

Předloha: Albrecht Dürer 1505–1507, Růžencová slavnost (detail), (Praha,

Národní galerie v Praze) [Obr. 27. b.]

Literatura: Mende 1990, Nr. 33; Stüwe 1998, s. 229.

28. Neznámý autor: *Kristus Trpitel / Christ as Man of Sorrows / Christ crowned with thorns* [Obr. 28]

Konec 16. století

Olej, deska, 190 x 171 mm, vpravo dole Dürerův monogram AD a datace 1514.

Provenience: Vydraženo 7. dubna 1988 New York, Sotheby's (Old Masters Paintings), (odhadovaná cena 4 000-6 000 liber, vydraženo za 20 000 dolarů).

Znovu draženo 2. dubna 1996 New York, Sotheby's (Old Master and 19th Century European Paintings and Drawings, Lot No 19, odhadovaná cena 8 000-10 000 dolarů). Dílo bylo opět draženo 6. prosince 2005.

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Stüwe 1998, s. 227; *Sotheby's* (aukční katalog) 1996, nestránkováno.

Internetový zdroj: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/old-master-paintings-w05719/lot.531.html>, vyhledáno 13. 3. 2017;

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018.

V aukčním katalogu *Sotheby's* z roku 1996 jsou uvedeny rozměry desky 206 x 178 mm.

29. Neznámý autor: *Ecce Homo* [Obr. 29]

16. století

Olej, deska, 482,6 x 355,6 mm, bez rámu.

Provenience: Vydraženo 18. února 1998 Christie's London, South Kensington (Old Master Pictures, Lot No 30, odhadovaná cena 3 000–5 000 liber, vydraženo za 16 675 liber)

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Internetový zdroj: <https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2538265/Ecce-Homo->, vyhledáno 4. 4. 2018,

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/circle-of-hans-hoffmann-ecce-homo-891704->, vyhledáno 8. 4. 2018.

30. Neznámý autor: *Kázání Krista v chrámu / Christ Preaching in the Temple / Christus predigt im Tempel* [Obr. 30]

16. století

Olej, deska, 1070 x 1680 mm.

Provenience: Blankenburg 1911 Inv. Nr. 271; Blankenburg 1929 Inv. Nr. 0461, Vydraženo 5. října 2005 *Sotheby's* London (The Royal House v Hanover, Lot No 30, odhadovaná cena 6 000–9 000 euro, vydraženo za 9 680 euro).

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Schauerte 2009, s. 247.

Internetový zdroj: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/property-from-the-royal-house-of-hanover-mm0986/lot.30.html>, vyhledáno 13. 3. 2018.

31. Neznámý autor: *Ecce Homo* [Obr. 31]

Před rokem 1620

Olej, deska.

Uloženo: Norimberk, St. Lorenz, Kapelle, Martha-Altar.

Literatura: Goldberg 1971, s. 20.

Internetový zdroj: <https://museum-nuernberger-kunst.de/projects/show/666-marthaaltar>, vyhledáno 4. 4. 2018.

Deska *Ecce Homo* byla vložena do oltáře v roce 1620.

32. Neznámý autor: *Hlava sv. Jana Křtitele / Head of St. John the Baptist / Johanneskopf in der Schüssel* [Obr. 32]

16. století

Olej, dřevo.

Provenience: Sběrka Howorth. Poté dílo vydraženo 14. 12. 1923 na aukci Christie's jako číslo 96 ze sbírky Howorth.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: Stüwe 1998, s. 225.

33. Neznámý autor: *Hlava sv. Jana Křtitele / Head of St. John the Baptist / Johanneskopf in der Schüssel* [Obr. 33]

Okolo 1600/1610

Olej, dřevo.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Inv. č. Gm 179.

Literatura: Löcher 1997, s. 270.

34. Neznámý autor: *Hlava sv. Jana Křtitele / Head of St. John the Baptist / Johanneskopf in der Schüssel* [Obr. 34]

16. století

Olej, dřevo, 280 x 355 mm.

Provenience: Ernst Museum, Budapešť. Následno dílo vydraženo 21. 2. 1921 z Ernst Museum, Budapest/ číslo 242.

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Stüwe 1998, s. 225.

35. Neznámý autor: *Adam a Eva / Adam and Eve / Adam und Eva* [Obr. 35. a.]

16. století

Olej, dřevo, 640 x 470 mm.

Provenience: Vydraženo 18. září 2009.

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Předloha: Albrecht Dürer 1504, *Adam a Eva* (Gotha, Schlossmuseum Schloss Friedenstein). [Obr. 35. b.]

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3.2018.

5.1.4. Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna

Tato část katalogu shromažďuje dochovaná díla, která vznikla na základě předlohy Hanse Hoffmanna.

36. Neznámý autor: *Studie veverky / Study of squirrel / Studie eines Eichhörnches*
Konec 16. století.

Olej, měď, 250 x 200 mm, signováno a datováno 1571.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Walicki 1963, s. 74; Doyle (aukční katalog) New York 27. 3. 1991, Nr. 55; *Art sale Index* 1991/1992, s. 908, Stüwe 1998, s. 224.

Internetový zdroj: <https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-1805830/Study-of-squirrel-1571>, vyhledáno 13. 4. 2018.

37. Neznámý autor: *Ecce Homo / Ecce Homo with Pilate and a Tormentor of Christ / Verspottung Christi zwischen Pilatus und Schergen.* [Obr. 36]

Okolo roku 1630

Olej, dřevo, 564 x 417 mm, vpravo nahoře monogram AD a datum 1512, v horní části nápis: „*VENERABLI PIENTISSIMAEQUE MATRI CARITATI PIRCKHEIMERIN CONVENTVS S.CLARA ABBATISSAE HANC SALVATORIS IMAGIA OFFERT WILLIBALDUS PIRCKHEIMER FRAT.*“

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv. č. 55.430.

Literatura: Walicki 1963, s. 74; Pigler 1967, s. 313; Stüwe 1998, s. 226; Ember-Takács (eds.) 2003, s. 66.

Internetový zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/ecce_homo_with_pilate_and_9769, vyhledáno 18. 3. 2018.

38. Neznámý autor: *Posmívání Kristu / Ecce Homo / Verspottung Christi zwischen Pilatus und Schergen.* [Obr. 37]

2. polovina 16. století

Olej, dřevo.

Provenience: Majetek prof. Dr. Josefa Schumpetera, Rakouský finanční prezident; Jülicher soukromá sbírka.

Uloženo: Cáchy, Suermondt-Ludwig-Museum.

Literatura: Kuetsgens 1954, s. 215; Goldberg 1971, s. 20; Stüwe 1998, s. 226; Kotková 2006, s. 143–144; Zapletalová 2015, s. 40.

Hlava Krista se podobá hlavě z díla *Kreuztragung Christi* (Mnichov, Bayerische Staatsgemäldesammlungen) od Georga Vischera a také s dílem *Ecce Homo-Bild im Martha-Altar* (Norimberk, St. Lorenz), které je připisováno Hansu

Hoffmannovi. Všechna uvedená díla jsou imitace jiného autora, existuje mnoho náznaků, že tyto hlavy jsou kopírovány podle předložené Dürerovy veřejné šablony, použitá literatura se však více o šabloně nezmiňuje.

5.1.5. Ztracená či nedochovaná díla

Vedle uvedených děl z dochaných písemných inventářů, jsem nedohledala žádná již ztracená či nedochovaná malířská díla.

5.1.6. Odepsaná díla

V minulosti docházelo velmi často k tzv. *tradičnímu* připisování děl norimberskému malíři Hansi Hoffmannovi, který je znám především jako Dürerův napodobitel a kopista Dürerovy tvorby.¹⁹² Tradičně připisovaná díla Hansi Hoffmannovi navazují na díla Albrechta Dürera (1471–1528). Avšak Hans Hoffmann nebyl jediným umělcem, který vycházel z Dürerovy tvorby. Tzv. Dürerovská renesance zasáhla v druhé polovině 16. století významná centra Záalpské Evropy. Vzhledem k Hoffmannově návaznosti na styl Albrechta Dürera bylo malíři mylně připsáno několik děl, jež také následovaly tvorbu norimberského mistra.

V důsledku nesprávných atribucí dochází v poslední době k mnoha změnám autorství, napomáhá tomu i technologický přínos v oblasti výzkumu a restaurování. Například obraz s názvem *Rytíř, smrt a ďábel* (Kunsthalle Karlsruhe), který vznikl podle předlohy rytiny se stejným názvem (Kunsthalle Karlsruhe) vytvořené Albrechtem Dürerem. Dílo bylo dříve atribováno Hansu Hoffmannovi,¹⁹³ dnes je připisováno malíři Johannu Gemingerovy (přelom 16. a 17. století),¹⁹⁴ který též sloužil na dvoře Rudolfa II. Další dílo, které bylo v minulosti připisováno Hansu Hoffmannovi, jsou *dvě křídla oltáře Nejsvětější Trojice* (Vídeň, Kunsthistorisches

¹⁹² Vacková 1989 (pozn. 164), s. 85. – Togner 1967 (pozn. 184), s. 125–136. – Fučíková 172 (pozn. 50), s. 149.

¹⁹³ Gisela Golberg, *Dürer-Renaissance* (katalog výstavy), München 1971, s. 15.

¹⁹⁴ Thomas DaCosta Kaufmann, *L'École de Prague: la peinture a la cour de Rodolphe II.* Paris: Flammarion, 1985, s. 221.

Museum).¹⁹⁵ V roce 2011 byla provedena dendrochronologie obou desek,¹⁹⁶ která dospěla k výsledku, že desky byly patrně namalovány kolem roku 1542, což vylučuje účast Hoffmanna při vzniku díla vzhledem k jeho datu narození. Nyní jsou oltářní křídla připisována malířskému okruhu Albrechta Dürera. Hansu Hoffmannovi je připsáno mnoho děl a některé atribuce nejsou dosti přesvědčivé, například deska *Vyhnání Adam a Evy z ráje* (Vídeň, Kunsthistorisches Museum), která připomíná spíše tvorbu Daniela Fröschla (1572/3–1612). A taktéž dílo s názvem *Dva Blázni* (Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž), kterému byla věnována pozornost v předešlé podkapitole. V minulosti bylo připisováno Hansu Hoffmannovi i dílo z obrazárny na zámku Kroměříž. Malba dnes nazývaná *Tři Marie u hrobu* je v pravém horním rohu označena monogramem AD. Monogram se stal pro předchozí badatele vodítkem, který vyústil v mylnou domněnku, že se jedná o dílo z rukou Hanse Hoffmanna.¹⁹⁷ V současnosti je malba přesvědčivě připsána neapolskému malíři Lucu Giordanovi (1634–1705).¹⁹⁸

39. Okruh Albrechta Dürera: *Dvě boční křídla oltáře Nejsvětější Trojice / Two altar wings of a Trinity altar / Zwei Altarflügel eines Dreifaltigkeitsaltares* [Obr. 38]

1. polovina 16. století

Olej, lipové dřevo, každé boční křídlo 1560 x 970 mm.

Provenience: Sběrka velkovévody Leopolda Viléma, Inventář z roku 1659, Gemäldegalerie ve Vídni.

Uloženo: Vídeň, Kunsthistorisches Museum, Depot, Inv. č. 930 (střední deska ztracena).

Literatura: Glück 1909, s. 7; Thieme-Becker, Bd. XVII, s. 257; Kaufmann 1954, s. 56; Pilz 1972, s. 241 a 418–419; Stüwe 1998, s. 230; Zapletalová 2015, s.42.

¹⁹⁵ Pilz 1972 (pozn. 14), s. 418–419.

¹⁹⁶ Zpráva dendrochronického průzkumu křídel (GG 930) oltáře Nejsvětější Trojice sepsané profesorem Peterem Kleinem, 27. 2. 2011. Zprávu mi laskavě poskytl doktor Quido Messling, kurátor sbírky starého německého umění v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni.

¹⁹⁷ Togner 1967 (pozn. 184), s. 126 a s. 132.

¹⁹⁸ Daniel–Togner 1998 (pozn. 159), s. 172.

40. Johann Geminger: *Rytíř, smrt a ďábel / Knight, Death and Devil / Ritter, Tod und Teufel* [Obr. 39]

Okolo roku 1590

Lipové dřevo, 1410 x 1045 mm.

Uloženo: Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle, Inv.č. Nr. 913.

Předloha: Albrecht Dürer 1513, *Rytíř, smrt a ďábel* (Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle) []

Literatura: Goldberg 1971, s. 15.

41. Luca Giordano: *Tři Marie u hrobu / Three Marys at the Tomb / Drei Maria am Grab* [Obr. 40]

Okolo roku 1653

Olej, dřevo; 65.5×42 cm. Značeno vpravo nahoře monogramem Albrechta Dürera.

Provenience: Akvizice biskupa Karla z Liechtenštejnu-Castelcornu, který obraz získal spolu se sbírkou bratří Imsternraedů z Kolína nad Rýnem (před rokem 1670).

Uloženo: Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž, Inv. č. KE 3166, O 262.

Literatura: Frimmel 1909, s. 142; Tomášek 1964, s. 44; Togner 1967, s. 132–133; Jirka 1985, s. 252–153; Daniel 1995, s. 58–60; Togner 1998, s. 172.

Internetový zdroj: <http://www.muo.cz/sbirky/obrazy--44/luca-giordano--243/>, vyhledáno 28. 12. 2017.

V minulosti bylo připisováno Hansu Hoffmannovi dílo z obrazárny na zámku Kroměříž. Malba dnes nazývaná *Tři Marie u hrobu* je v pravém horním rohu označena monogramem AD. Monogram se stal pro předchozí badatele vodítkem, který vyústil v mylnou domněnku, že se jedná o dílo z rukou Hanse Hoffmanna.¹⁹⁹ V současnosti je malba přesvědčivě připsána neapolskému malíři Lucu Giordanovi (1634–1705).²⁰⁰

¹⁹⁹ Togner 1967 (pozn. 184), s. 126 a s. 132.

²⁰⁰ Ladislav Daniel, *Mezi erupcí a morem. Malířství v Neapoli 1631 –1656*, katalog výstavy v Jízdárně Pražského hradu, Národní galerie v Praze, Praha 1995, s. 58-60, č. kat. A 12. – Ladislav Daniel in: Togner 1998 (pozn. 159), s. 172.

5.2. Kreslířská tvorba

Tato část katalogu představuje kresebnou tvorbu Hanse Hoffmanna, ale i jeho okruh a následovníky. Kapitola se člení do šesti logicky uspořádaných podkapitol s názvy *Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna bez signatury*, *Připisovaná díla*, *Okruh děl Hanse Hoffmanna*, *Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna*, *Ztracená či nedochovaná díla* a *Odepsaná díla*.

Kresebná díla Hanse Hoffmanna jsou detailně popsána v publikaci s názvem *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, kterou napsal Fritz Koreny v roce 1985. V témže roce proběhlo symposium se stejným názvem, které vyústilo vydáním 21 článků, v nichž se velká část textu také věnuje kresbách umělce.²⁰¹ Největší soubor Hoffmannových kreseb je uložen v Muzeu Krásného umění v Budapešti, který zahrnuje okolo padesáti děl. Kresbami se nejpodrobněji zabývají badatelky Szilvia Bodnár a Teréz Gerszi.²⁰² Díla, která byla dříve součástí sbírky Paula Prauna jsou popsána v publikaci z roku 1994.²⁰³

5.2.1. Signovaná díla a díla Hanse Hoffmanna bez signatury

Kresebná tvorba Hanse Hoffmanna se dochovala v dosti velkém počtu děl. Díla neobsahující dataci jsou velmi obtížně zadatovatelná. Z důvodu opětovného zájmu Hoffmanna o jeho kresby. Například kresba s názvem *Jelen s monstrózním parožím* (Berlin-Dahlem, Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett,

²⁰¹ Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, Prestel-Verlag, 1985. – Fritz Koreny (ed.), *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance: Symposium*; die Beiträge der von der Graphischen Sammlung Albertina vom 7. bis 10. Juni 1985 veranstalteten Tagung, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 82/83 = N.F., 46/47, Wien 1989.

²⁰² Szilvia Bodnár, Les copies de Hans Hoffmann d'après in dessin de Dürer, in: *Bulletin du Musée hongrois des beaux-arts*, 66–67, Budapest 1986, s. 69–82. – Szilvia Bodnár, Hans Hoffmanns Zeichnungen in Budapest, in: *Acta historiae artium Academiae Scientiarum Hungaricae XXXII*, Budapest 1986, s. 74–121. – Szilvia Bodnár – Teréz Gerszi, *Meisterzeichnungen des Künstlerkreises um Kaiser Rudolf II. aus dem Szépművészeti Múzeum in Budapest* (katalog výstavy), Salzburg 1987.

²⁰³ Katrin Achilles-Syndram – Rainer Schoch, Kunst Das Sammeln: *Das Praunsche Kabinett: Meisterwerke von Dürer bis Carracci* (katalog výstavy), Nürnberg 1994.

Inv. č. Nr. Hz 2048) z roku 1589 vznikla během působení na rudolfinském dvoře. Avšak této kresbě předcházela již starší, která byla využita Aldrovandim. Domnívám se, že některé kresebné studie rostlin a živočichů, které Hoffmann vytvořil pro rodinu Imhoffových v Norimberku, se v roce 1588 staly součástí sbírky Rudolfa II. A následně Hoffmann měl možnost své studie dále rozvíjet a navyšovat jejich počet. Naproti tomu občas při datování díla napomáhá fakt, že kresba nebo přípravná studie lze rozeznat ve větším datovaném celku nebo v obraze. Závěrečná část katalogu obsahuje díla, která není možné přesněji datovat, a proto je u děl uvedeno rozpětí jejich pravděpodobného vzniku v období sedmdesátých až devadesátých let 16. století.

42. *Roháč obecný / Lucanus cervus / Hirschkäfer* [Obr. 41. a.]

1574

Akvarel, krycí barvy, papír, štětec, inkoustové pero, vyvýšeno bělobou, 97 x 94 mm; Dole vprostřed monogram Hh a datum 1574.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv.č. 184.

Předloha: Albrecht Dürer 1505, *Roháč obecný* (Malibu, The J. Paul Getty Museum) [Obr. 41. b.]

Literatura: Pilz 1962, s. 251; Strauss 1974, s. 870, Koreny 1985, s. 122; Stüve 1998; Zapletalová 2015, s. 18.

43. *Roháč obecný / Lucanus cervus / Hirschkäfer* [Obr. 42]

1574

Akvarel, kvaš, papír, vyvýšeno zlatou, 104 x 140 mm; dole uprostřed monogram Hh a datum 1574.

Provenience: Vydraženo 26. ledna 2011; Opět draženo 4. listopadu 2011.

Uloženo: Soukromá sbírka (?).

Předloha: Albrecht Dürer 1505, *Roháč obecný* (Malibu, The J. Paul Getty Museum) [Obr. 41. b.]

Literatura: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/ein-hirschkaefer-after-albrecht-duerer-cvCmAmrJHG-G9GjbI7rMXQ2>, vyhledáno 13. 3. 2018.

44. *Roháč obecný / Lucanus cervus / Hirschkäfer* [Obr. 43]

Okolo roku 1574

Krycí barvy, papír, 114 x 103 mm; Dole vprostřed označeno monogramem Hh.

Provenience: ze sbírky C.F.F. von Nagler, Berlín, získaný v roce 1835.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv.č. 2046.

Předloha: Albrecht Dürer 1505, *Roháč obecný* (Malibu, The J. Paul Getty Museum), (zrcadlově převrácené). [Obr. 41. b.]

Literatura: Bock 1921, s. 46; Pilz 1962, s. 266; Koreny 1985, s. 122, Stüwe 1998, s. 213–214; Zapletalová 2015, s. 50.

Dílo je stejné jako kresba *Roháče* (1574) uložené v Budapešti.²⁰⁴

45. *Autoportrét Dürera ve třinácti letech / Self-portrait of Dürer at the age of thirteen / Selbstbildnis Dürers im Alter von dreizehn Jahren* [Obr.

44. a.]

1576

Kartáč, do hněda vymytý papír, 309 x 195 mm. V horním pravém rohu je vybledlý nápis, který je téměř nečitelný: „*Albert Durer 14 Jahr alt . . . im 1484*“, ve spodní části listu je Hoffmannem psaný text hnědým inkoustem: „*Anno 1576 Adi. 4 februarii machet ich diss Conterfect von dem ab. welches der Weitberumbt Albrecht Durrer mit aigner handt gemacht darzu er selbsten gescrieben. Also.,*“ následuje imitace Dürerova podpisu, „*Das hab ich aussainem spiegel nachmir selbs Conterfet Im. 1484 Jar / do ich nochain kind was. / Albrecht Durer*“

Provenience: Neznámá.

²⁰⁴ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 214.

Předloha: Albrecht Dürer 1484, *Autoportrét ve třinácti letech* (Vídeň, Albertina).

[Obr. 44. b.]

Uloženo: Londýn, The British Museum, Inv. č. SL,5218.1.

Literatura: Strauss 1974, s. 4; Bubeník 2005, s. 22; Bubeník 2013, s. 105; Rowlands 1993, s. 270; Zapletalová 2015, s. 18.

Internetový zdroj: https://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/h/hans_hoffmann,_durer_as_child.aspx. Vyhledáno 12. 4. 2014.

46. *Lev / Lion / Löwe* [Obr. 45. a.]

1577

Akvarel, krycí barvy, pergamen, štětec, pero, vyvýšeno bělobou, stopy z přípravné kresby, bledě perem, hnědý inkoust, 172 x 277 mm; Dole uprostřed Hoffmannův monogram Hh a datum 1577.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (Inv. 1719, Nr. 137); Sběrka Hertel; Sběrka G.M.D. Arnold (podle Pilze, 1962).

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Norica 407/1534c.

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Lev* (Vídeň, Graphische Sammlung Albertina).

[Obr. 45. b.]

Literatura: Doppelmayr 1730, s. 208; Murr 1797, s. 17; Pilz 1962, s. 252; Koreny 1985, s. 172; Achilles-Syndram-Schoch 1994, s.202; Stüwe 1998, s. 214; Zapletalová 2015, s. 18.

47. *Lvice / Lioness / Löwin* [Obr. 46. a.]

1577

Akvarel, krycí barvy, pergamen, štětec, pero, vyvýšená bílá, stopy z přípravné kresby, bledě perem, hnědý inkoust, 172 x 277 mm; Dole uprostřed Hoffmannův monogram Hh a datum 1577.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (Inv. 1719, Nr. 138); Sběrka Hertel; Sběrka G.M.D. Arnold (podle Pilze, 1962).

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Norica 408/1534c (Eigentum der Stadt Nürnberg).

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Lvice* (Paříž, Musée du Louvre, Sammlung Edmond de Rothschild). [Obr. 46. b.]

Literatura: Murr 1797, s. 17; Pilz 1962, s. 252; Koreny 1985, s. 172; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s.202; Stüwe 1998, s. 214; Zapletalová 2015, s. 19.

48. *Vážka / Dragonfly / Männliche Libelle* [Obr. 47]

1577

Štětce, akvarel, papír, 81 x 78 mm; Ve spodním centru označeno Hoffmanovým monogramem Hh a datováno 1577.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Esterházyho sbírka od 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv.č. Nr. 185.

Literatura: Pilz 1962, s. 252; Bodnár 1986, s. 101, Schulze (ed.) 1988, s. 371; Stüwe 1998, s. 205; Zapletalová 2015, s. 19.

49. *Portrét sochaře Bartolommea Bandinelliho zvaného Baccio Bandinelli / Portrait of the sculptor Baccio Bandinelli / Portrait des Bildhauers Baccio Bandinelli* [Obr. 48. a.]

1577

Pero v hnědé, šedé lavírování, vyvýšeno bělobou, šedý základní papír, 142 x 120 mm; Vpravo dole signováno Hh a datováno 1577.

Provenience: Stará sbírka francouzských králů; R. de Cotte; A. Coypel.

Předloha: Niccolò della Casa 1540–1548, *Portrét Baccia Bandinelliho*, (The Metropolitan Museum of Art, New York). [Obr. 48. b.]

Uloženo: Paříž, Louvre Département des Dessins, Inv.č. Abb. 3.

Literatura: Pilz 1962, s. 253; Stüwe 1998, s. 205; Zapletalová 2015, s. 19.

Florentský sochař Baccio Bandinelli (1493–1560) pobýval výhradně ve svém rodném městě a dle roku úmrtí umělce je velmi nepravděpodobné setkání s Hoffmannem, tudíž jeho podobizna musela vzniknout na základě předlohy. Kresba nejspíše vycházela z rytiny Niccola della Casy.

50. *Krčící se kočka / Squatting cat / Hockende Katze* [Obr. 49. a.]

1578

Akvarel, pigmentové barvy, pergamen, 240 x 380 mm.

Provenience: Vydraženo 6. července 2006 (London, Important Old Master Pictures, Christies, odhadovaná cena 800 000–1 200 000 liber, vydraženo za 904 000 liber), Soukromá sbírka, Hall & Knight Ltd New York.

Předloha: Albrecht Dürer 1504, *Adam a Eva* (The Metropolitan Museum of Art, New York). [Obr. 49. b.]

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Literatura: *Albrecht Dürer and his Legacy* (katalog výstavy) 2002, s. 271, Stüwe 1998, s. 204.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/a-crouching-cat-B36mXhGNsBkWfcrbkQP7Xg2>, vyhledáno: 17.6.2015;

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/hans-hoffmann-a-crouching-cat-4752129-details.aspx?from=searchresults&intObjectID=4752129&sid=9b4a9304-6945-454e-ad82-302a07a6e649>, vyhledáno 13. 3. 2018.

Předlohou pro kresbu kočky byla nejspíše rytina s názvem *Adam a Eva* od Albrechta Dürera, kde se v dolní části objevuje kočka ve stejné pozici, avšak stranově převrácená.

51. *Pavouk křížák (samice) / Female cross spider / Weibliche Kreuzspinne* [Obr. 50]

1578

Štětec, akvarel, krycí běloba, papír 54 x 44 mm; Označeno v horním pravém rohu: „Aug. 30. 1578.“

Provenience: Sbírka Paula Prauna, Norimberk; Esterházyho sbírka od roku 1803.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv.č. Nr. 175.

Literatura: Schulze (ed.) 1988, s. 371; Bodnár 1986, s. 102; Stüwe 1998, s. 206; Gerszi (ed.) 2000, s. 130; Zapletalová 2015, s. 20.

52. *Zvíře / Animal / Tier*

1578

Akvarel; Označeno monogramem Hh a datováno 1578.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sbírka, Porýní od roku 1831.

Literatura: Pilz 1962, s. 255; Zapletalová 2015, s. 20.

Jelikož je kresba součástí soukromé sbírky již od roku 1831, nepodařilo se mi nalézt další informace k dílu, ani jeho reprodukci.

53. *Veverka / Red Squirrel / Ein Eichhörnchen* [Obr. 51. a.]

1578

Akvarel, krycí barvy, pergamen, štětec, vyvýšená běloba, 251 x 177 mm; Dole vlevo monogram Hh a datum 1578.

Provenience: M.A.Parker (Sotheby's London 24. 4. 1929 (no. 287)); A.Clark (Christie's London, 30. 3. 1976 (147)); G.Rau (Christie's London 7. 4. 1981 (147)).

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Veverky* (Viedeň, Albertina). [Obr. 51. b.]

Uloženo: Washington, D. C., National Gallery of Art, Inv.č. 1991.182.5.

Literatura: Pilz 1962, s. 254; Strauss 1974, s. 1098; Koreny 1985, s. 94; Bergström 1992, s. 61; Stüwe 1998, s. 206; Alsteens 2009, s. 92; Zapletalová 2015, s. 20.

Kresba *Veverky* vznikla na základě Hoffmannovy znalosti Dürerovy kresby s názvem *Veverky*, kde jsou znázorněny dvě veverky. Ta první byla nakreslena zády k pozorovateli díla a druhá veverka louskající ořech je natočena směrem dopředu, právě tuhle veverku Hoffmann využil jako předlohu pro svou kresbu.

54. *Divoké sele/ A Wild Boar Piglet / Ein Wilder Eber (Sus Scrofa)* [Obr. 52]

1578

Akvarel, pergamen, 300 x 455 mm; Monogram a datace perem, černý inkoust, dole v centru: *Hh./ 1578*.

Provenience: Soukromá sbírka; Sayn-Wittgenstein Fine Art, New York; získal Jean Bonna, 2004.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: Alsteens 2009, s. 92–93; Zapletalová 2015, s. 20.

Internetový zdroj: <https://www.the-athenaeum.org/art/list.php?m=a&s=tu&aid=11373>, vyhledáno 6. 4. 2018.

Kresba je podivohudně a pečlivě zaměřená na detaily jako je například srst. Dále je možné si všimnout lesknoucího se oka prasete, které má jantarové zbarvení, přesně takové zbarvení i lesk v očích lze spatřit i na jiných zvířecích studiích, například na díle *Veverka* z roku 1578 (viz katalog č. 53) a na kresbě *Ježka* (viz katalog č. 86).²⁰⁵

55. *Hlava vousatého muže natočená dozadu / Bearded man's head turned back / Bärtiger Kopf* [Obr. 53]

1579 (částečně smazáno)

Černá křída, kartáč, hnědý inkoust, lavírováno bělobou, částečně oxidovaný modrý papír, 277 x 215 mm, signováno monogramem AD a datováno 1520.

Provenience: Vydraženo 7. července 1998, Christie's London, Old Master Drawings (Odhadovaná cena 20 000-30 000 liber, vydraženo za 155 500 liber).

Uloženo: Soukromá sbírka.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/the-head-of-a-bearded-man-turned-to-the-left->

²⁰⁵ Stijn Alsteens, *Raphael to Renoir: Drawings from the collection of Jean Bonna*, Metropolitan Museum of Art– National Gallery of Scotland, 2009.

pXsR83qcHVpqPP8rO8NgIA2, vyhledáno: 17. 6. 2015;

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/hans-hoffmann-the-head-of-a-bearded-994758-details.aspx?from=searchresults&intObjectID=994758&sid=9b4a9304-6945-454e-ad82-302a07a6e649>, vyhledáno 13. 3. 2018.

56. *Skica hlavy / Sketch of Head / Aufblickender Kopf* [Obr. 54]

1579

Pero, inkoust, vyvýšeno bělobou, modrý základní papír, 193 x 160 mm; Vpravo nahore signováno Hh a datováno 1579.

Provenience: Vydraženo 22. 11. 1956 společností Klipstein a Kornfeld v Bernu.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: *GUTENKUNST & KLIPSTEIN* (Aukční katalog) 1956, s. 21; Pilz 1962, s. 255; Stüwe 1998, s. 207; Zapletalová 2015, s. 21.

Studie hlavy je velmi blízká stylu provedení, jejímž Hoffmannových kreslil studie hlav, které většinou vznikly po vzoru Dürerových pracích.

57. *Studie dvou ženských rukou / Hands study / Händestudie* [Obr. 55]

1579

Pero, inkoust, vyvýšeno bělobou, modrý základní papír, 303 x 240 mm; V pravém horním okraji signováno Hh a datováno 1579.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 144.

Literatura: Pilz 1962, s. 255; Bodnár 1986, s. 109; Stüwe 1998, s. 206; Zapletalová 2015, s. 21.

58. *Pivoňka / Peony / Verblühende Pfingstrose* [Obr. 56]

1580

Akvarel, krycí barvy, štetec, papír, 227 x 186 mm, vprostřed dolní části datováno.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 162.

Literatura: Pilz 1962, s.256; Koreny 1985, s. 216; Bodnár 1986, s.103; Bodnár 1987, s. 54; Berström 1992, 56; Stüwe 1998, s. 207; Zapletalová 2015, s. 21.

59. *Pivoňka / Peony / Pfingstrose* [Obr. 57]

1580

Akvarel, krycí barvy, štětec, papír; 220 x 171 mm, Vpravo uprostřed Hoffmannův monogram Hh a v horní pravé části datováno 1580.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 163.

Literatura: Murr 1797, s. 53; Pilz 1962, s.257; Strauss 1974, s. 318; Koreny 1985, s. 216; Bodnár 1986, s.103; Stüwe 1998, s. 207; Zapletalová 2015, s. 22.

60. *Polofigura píšícího muže / The writing Saint Jerome / Der schreibende heilige Hieronymus* [Obr. 58]

1580

Ovál, krycí barvy, vyvýšeno bělobou, papír, průměr 116 mm; Vpravo nahoře signováno Hh a datováno 1580 bílou barvou.

Uložení: Bamberk, Staatliche Bibliothek, Graphische Sammlung, Inv. č. I.R. 59.

Literatura: Pilz 1962, s. 256; Stüwe 1998, s. 207; Zapletalová 2015, s. 22.

61. *Hlava papeže / Head of a Pope / Männlicher Kopf im Profil* [Obr. 59. a.]

1580

Kartáč v černé, vyvýšeno bělobou, modrý tónovaný papír, 186 x 161 mm; Vlevo dole signováno Hh a vpravo datováno 1580.

Uloženo: Braunschweig, Herzog Anton Ulrich Museum, Kupfertischkabinett.

Předloha: Albrecht Dürer 1506, *Hlava papeže* (Berlín, Kupfertischkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz). [Obr. 59. b.]

Literatura: Pilz 1962, s. 257; Zapletalová 2015, s. 22.

Hlava papeže (Albrecht Dürer 1506, Berlín, Kupfertischkabinett) je přípravnou studií hlavy papeže z *Růžencové slavnosti* (Albrecht Dürer 1506, Praha, Národní galerie v Praze). Hans Hoffmann využil přípravné kresby a nakreslil podle ní hned dvě stejné kopie.²⁰⁶

62. *Kobylka nalevo pod mouchou / A grasshopper to the left including a fly / Eine Heuschrecke nach links, darunter eine Fliege* [Obr. 60]

Okolo 1580

Štětce, vodové barvy, papír, 59 x 98 mm; Dole označeno monogramem Hh, nedatováno.

Provenience: Ze sbírky C.F.F. von Nagler, Berlín, získáno v roce 1835.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv.č. Hz 2045.

Literatura: Bock 1921, s. 46; Pilz 1962, s. 266; Stüwe 1998, s. 218; Gerszi (ed.) 2000, s. 130; Zapletalová 2015, s. 50.

63. *Pivoňka, kosatce a brouci (Květiny a brouci) / Begonie, Iris und Maikäfer / Flowers and Beetles* [Obr. 61]

1582

Akvarel, kvaš, pergamen, 321 x 387 mm, střední horní část monogram Hh a datace 1582.

Provenience: Vydraženo Christie's London 1981.

Uloženo: Malibu, CA, J. Paul Getty Museum, Inv.č. 87.GG.98.

Literatura: Bergström 1992, s. 61; Turner 1996, s. 626; Zapletalová 2015, s. 23.

Internetový zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/224/hans-hoffmann-flowers-and-beetles-german-1582/>, vyhledáno 13. 10. 2017.

²⁰⁶ Jedna kopie Studie hlavy papeže je uložena v Braunschweigu (Herzog Anton Ulrich Museum, Kupfertischkabinett) a druhá v Budapěti (Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény). []

64. *Zajíc uprostřed květin / A Hare Among Plants / Ein Hase inmitten von Blumen*
(*Hase zwischen Blumen*) [Obr. 62]

1582

Akvarel, krycí barvy, pergamen, štětec, 623 x 580 mm; Uprostřed nahoře Hoffmannův monogram Hh a datum 1582.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (?); Sběrka Grüning / Vídeň; Antikvariát Erna Burmester, Berlín; Berliner Kunsthandel (1937); prodáno na aukci 8. prosince 2015 v Londýně (odhadovaná cena 4 až 6 miliónů liber).

Předloha: Albrecht Dürer 1502, *Zajíc* (Vídeň, Albertina) [Obr. 5 b.]

Uloženo: Soukromá sbírka, Řím.

Literatura: Murr 1797, s. 16f.; Heller 1827, s. 131; Pilz 1962, s. 258; Geissler 1979, s. 192, *Sotheby's* (aukční katalog) Old Master Paintings, London 30. 11. 1983 (49); Koreny 1985, s. 144; Białostocki 1986, s. 69; Stüwe 1998, s. 209; Sotheby's 1990, nestránkováno; Bergström 1992, s. 57; Mende 2002, s. 21; Zapletalová 2015, s. 23. Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018; <http://www.alamy.com/stock-photo-london-uk-4-december-2015-pictured-a-hare-among-plants-by-hans-hoffmann-91021296.html>, vyhledáno 13. 3. 2018.

65. *Zajíc / A Young Hare / Feldhase* [Obr. 63]

1582

Akvarel, pero, 216 x 183 mm; Uprostřed nahoře Hoffmannův monogram Hh a datum 1582.

Provenience: Vydraženo 4. prosince 1999; Vydraženo 17. května 2008

Uloženo: Brémy, Galerie Neuse.

Předloha: Albrecht Dürer 1502, *Zajíc* (Vídeň, Albertina) [Obr. 5. b.]

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3.2018.

66. *Pivoňka / Peony / Pfingstrose* [Obr. 64]

1582

Akvarel, krycí barvy, štětec, stopy po přípravné kresbě, barvy mírně vybledlé, vyhlazený pergamen, 423 x 291 mm; Nahoře vprostřed štětcem růžový monogram a datum 1582, dole vpravo olůvkem nápis: *Hans Hofmann*.

Provenience: Joseph Heller.

Uloženo: Bamberg, Staatsbibliothek, Inv. I.Q.20.

Literatura: Pilz 1962, s. 257; Koreny 1985, s. 216; Zapletalová 2015, s. 23.

67. *Květina a brouk / Flower and beetle / Blume und Käfer*

1582

Krycí barvy, pergamen, 315 x 385 mm; Nahoře vprostřed označeno Hh a datováno 1582.

Provenience: Luzern, Sbíрка Igo Levi.

Uloženo: Norimberk, Sbíрка Martin Horlamus, Inv.č. Abb. 6.

Literatura: Pilz 1962, s. 258; Zapletalová 2015, s. 23.

68. *Čtyři květiny a dva brouci / Four flowers and two beetles / Vier Blumen und zwei Käfer*

1582

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 291 x 259 mm; Datováno 1582 a signováno Hh.

Provenience: dříve Norimberk, Sbíрка Johanna Jacoba Hertela.

Uložení: Neznámé.

Literatura: Pilz 1962, s. 258; Zapletalová 2015, s. 23.

69. *Jacobus Maior*

1582

Krycí barvy, vyvýšeno zlatou, papír, 140 x 102 mm, dole vlevo signatura Hh a datace 1582.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna sbíрка, Norimberk.

Uloženo: Norimberk, Stadtbibliothek, Sign. Solg. Hs. Nr. 14 (fol. 1r. v *Stammbuch des Jakob Praun*)

Literatura: Achilles-Syndram 1986, s. 245 a 259; Stüwe 1998, s. 208.

70. *Bodlák obecný, vřes a kontryhel obecný / Nicking thistle, heather and lady's mantle, spruce cones and snails / Nickende Distel, Heidekraut und Frauenmantel, Fichtenzapfen und Schnecken*

1583

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, 445 x 596 mm; Nahoře uprostřed hnědým brkem Hoffmannův monogram a datum 1583 (silně vyryto); Na zadní straně je přilepený lístek s označením „N. 120“. (N. 129?) Na pergamenu se objevují stopy rámu, které jsou po všech stranách asi 5 cm od okraje.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (?).

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv. St. Nbg. 9640/1532 Kapsel 1010 (Sammlung der Stadt Nürnberg).

Literatura: Murr 1797, s. 17; Pilz 1962, s. 261; Koreny 1985, s. 150; Bergström 1992, s. 59; Stüwe 1998, s. 209; Zapletalová 2015, s. 24.

71. *Bodlák / Knot of Leaves/ Fingerhut (Verbascum Phoeniceum)* [Obr. 65]

1583

Akvarel, krycí barvy, barevný kartáč, vyvýšeno bělobou, papír, 260 x 303 mm; Vlevo nahoře signováno Hh a datováno 1583.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 164.

Literatura: Pilz 1962, s. 260; Fučíková 1972, s. 153; Fučíková 1986, s. 25; Bodnár 1986, s. 105; Bodnár 1987, s. 54; Bergström 1992, s. 58; Fučíková 1997, s. 26; Stüwe 1998, s. 209; Zapletalová 2015, s. 24.

72. *Bodlák, jahody a šišky / Thistle and strawberry / Distel und Erdbeere mit Föhrenzapfen und Schnecken*

1583

Krycí barvy, pergamen, 444 x 595 mm; Nahoře vprostřed signováno Hh a datováno 1583 hnědým perem.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Kupfertischkabinett, Städtliche Kunstsammlung, Inv.č. St. N. 9640.

Literatura: Pilz 1962, s. 261; Sotheby's 1990, nestránkováno; Bergström 1992, s. 59; Zapletalová 2015, s. 24.

73. *Apoštol Petr / Apostle Peter / Brustbild des Apostel Petrus* [Obr. 66]

1583

Krycí barvy, tenký karton, 97 x 59 mm; Vpravo nahoře označeno monogramem Hh a datováno 1583.

Provenience: Sbírka Paula Prauna, Norimberk. (Inventář z roku 1719, Nr. 59)

Uloženo: Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett, Inv. č. C 2301.

Literatura: Pilz 1962, s. 262; DaCosta Kaufmann 1988, s. 216; Achilles-Syndram 1994, s. 245; Stüwe 1998, s. 210; Zapletalová 2015, s. 25.

74. *Apoštol Bartoloměj / Apostle Bartholomew / Brustbild des Apostel Bartholomäus* [Obr. 67]

1583

Krycí barvy, tenký karton, 95 x 57 mm; Vpravo nahoře označeno monogramem Hh a datováno 1583.

Provenience: Sbírka Paula Prauna, Norimberk. (Inventář z roku 1719, Nr. 61)

Uloženo: Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett, Inv. č. C 2301.

Literatura: Pilz 1962, s. 262; DaCosta Kaufmann 1988, s. 216; Achilles-Syndram 1994, s. 245; Stüwe 1998, s. 210; Zapletalová 2015, s. 25.

75. *Mrtvý mandelík hajní, visící na hřebíku / Dead European roller / Tote, an einem Nagel hängende Blauracke.* [Obr. 68]

1583

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšené bělobou, pergamen, 369 x 180 mm; Označeno vpravo nahoře monogramem Hh a datováno 1583, napsáno perem s hnědým inkoustem.

Provenience: Sběrka rodiny Imhoffů, Norimberk (?); Sběrka Paula Prauna sbírka, Norimberk (?); Sběrka Mitchell.

Uloženo: Londýn, The British Museum, Department of Prints and Drawings, Inv.č. 1890-5-12-1556.

Literatura: Winkler 1932, s. 81; Pilz 1962, s. 261; Strauss 1974 (Band. II), s. 612; Koreny 1985, s. 60; Stüwe 1998, s. 210; Tschetschik 2013, s. 45; Zapletalová 2015, s. 24.

76. *Mrtvý Mandelík hajní / Dead European roller / Tote, auf dem Rücken liegende Blauracke* [Obr. 69. a.]

1583

Akvarel krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, papír, 292 x 169 mm, dole uprostřed monogram Hh a datace 1583, stopy po náčrtu.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (?); Frauenholz (?); Theodore Oswald Weigel, Lipsko; A. Freiherr von Lanna, Praha; Obach; Henry Oppenheimer, Londýn (aukce, Christie's, Londýn, 10. června 1936, no. 386); Eiseman, Londýn; Schaeffer Galleries, New York.

Uloženo: Cleveland, The Cleveland Museum of Art, Purchase Dudley P. Allen Found, Inv. č. 46.217.

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Mrtvý mandelík hajní* (Videň, Graphische Sammlung Albertina). [Obr. 69. b.]

Literatura: Winkler 1936–1939 (III), s. 60; Koreny 1985, s. 56; Stüwe 1998, s. 209; DaCosta Kaufmann 1982, s. 88; Zapletalová 2015, s. 25.

Studie Mandelíka hajného vznikla podle kresby Albrechta Dürera²⁰⁷, kromě clevelandské kresby vytvořil Hoffmann další kresbu, nicméně ta není opatřena jeho monogramem, nýbrž monogramem Albrechta Dürera.²⁰⁸

77. *Mrtvý Mandelík hajní / European roller / Tote Blauracke*

Kolem roku 1583

Signováno Dürerovým monogramem a datováno.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sbírka. Paříž,

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Mrtvý mandelík hajní* (Vídeň, Graphische Sammlung Albertina). [Obr. 69. b.]

Literatura: Koreny 1985, s. 56; Zapletalová 2015, s. 25.

78. *Žába / Frog / Ein erwachsener Frosch* [Obr. 70]

Před rokem 1584

Štetec, krycí barvy, pergamen, 78 x 77 mm.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803; Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv.č. 174.

Literatura: Koreny 1985, s. 144; Bodnár 1986, s. 102; Stüwe 1998, s. 223; Gerszi (ed.) 2000, s. 130; Zapletalová 2015, s. 37.

79. *Devadesátitřiletý muž / The 93-year old Man / Der 93-jährige Greis* [Obr. 71]

Před rokem 1584

Štetec v tmavě šedé, vyvýšeno bělobou, šedý lavírovaný papír, 412 x 296 mm, vodoznak orla, vpravo dole signatura Hh

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Esterházy sbírka od roku 1803, Országos Képtár.

²⁰⁷ Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Mrtvý racek* (Wien, Graphische Sammlung Albertina), zmíněno Thomasem DaCostaou Kaufmannem v jeho knize z roku 1982.

²⁰⁸ Hans Hoffmann 1583, *Mrtvý racek, visící na hřebíku* (London, The British Museum, Department of Prints and Drawings, Inv.č. 1890-5-12-1556.)

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 141.

Literatura: Murr 1797, s. 53; Winkler 1932, s. 80; Pilz 1962, s. 263; Fučíková 1972, s. 159; Bodnár 1986, s.87; Bodnár 1987, s. 46; Stüwe 1998, s. 211.

80. *Devadesátitřiletý muž / The 93-year old Man / Der 93-jährige Greis*

Kolem roku 1584

Pero s hnědým a černým inkoustem, šedý lavírovaný papír, 395 x 272 mm, monogram AD a datace 1520.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Oxford, Budapest, Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Inv. č. 297 B.

Literatura: *Annual Report of the Ashmolean Museum* 1953, s.63; Bodnár 1986, s. 87; Stüwe 1998, s. 212.

81. *Devadesátitřiletý muž / The 93-year old Man / Der 93-jährige Greis*

Kolem roku 1584

Pero, šedý papír, 400 x 273 mm, monogram AD a datace 1520.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Oxford, Budapest, Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Inv. č. 293 B.

Literatura: Bodnár 1986, s. 87; Stüwe 1997/1998, s. 212.

82. *Devadesátitřiletý muž / The 93-year old Man / Der 93-jährige Greis* [Obr. 72]

Kolem roku 1584

Pero, papír, 410 x 273 mm, monogram AD a datace 1519.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Vídeň, Albertina, Inv. č. 3190.

Literatura: Bodnár 1986, s. 87; Stüwe 1998, s. 212.

Johann Gottlieb Prestel vytvořil podle kresby grafické dílo se stejným názvem (*Kopf des 93-jährigen Alten*, Aquatinta und Radierung, 1777, Staatliche Graphische Sammlung München).²⁰⁹

83. *Hlava dvanáctiletého Krista / The head of the twelve-year-old Christ / Der Kopf des zwölfjährigen Christus* [Obr. 73. a.]

Před rokem 1584

Štětce v tmavošedé, vyvýšeno bělobou na zeleně zbarveném papíře, 260 x 204 mm;

Označeno v horním pravém rohu: Hh.

Provenience: Sběrka Paula Prauna sbírka, Norimberk; Esterházy sbírka od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 140.

Předloha: Albrecht Dürer 1506, *Hlava dvanáctiletého Krista* (Víděň, Albertina) [Obr. 73. b.]

Literatura: Frauenholz 1802, s.53; Glück 1903, s. 9; Winkler 1932, s. 80; Pilz 1962, s. 267; Strauss 1974, s. 87; Bodnár 1986, s.77; Schulze 1988, s. 369; Stüwe 1998, s. 213; Kotková 2006, s. 139; Schauerte 2009, s. 250; Zapletalová 2015, s. 35.

84. *Studie hlavy anděla / The head of an angel / Engelskopf* [Obr. 74]

Před rokem 1584

Štětce v tmavě šedé, vyvýšeno bělobou na zeleně zbarveném papíře, 249 x 228 mm; původně přidružený protějšek s kresbou *Hlava dvanáctiletého Krista* (Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv. č. Nr 140.), kde se v pravém horním rohu nachází Hoffmannova signatura *Hh*.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Esterházy sbírka od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 139.

Předloha: Albrecht Dürer 1506, *Hlava dvanáctiletého Krista* (Víděň, Albertina) [Obr. 73. b.]

²⁰⁹ Schwaighofer 2006 (pozn. 69), s. 196.

Literatura: Murr 1797, s. 53; Frauenholz 1802, s.24; Pilz 1962, s. 267; Strauss 1974, s. 120; Schulze 1988, s. 369; Bodnár 1986, s. 89; Bodnár 1987, s. 48; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s. 192; Stüwe 1998, s. 213; Kotková 2006, s. 139; Zapletalová 2015, s. 36.

85. *Dvanáctiletý Kristus v chrámu / The twelve year old Christ in the temple/ Der zwölfjährige Christus im Tempel* [Obr. 75. a.]

Před rokem 1584

Olůvko, štětec v černé barvě, modře, zeleně a šedě lavírovaný papír, 237 x 311 mm, dole vpravo signatura Hh.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Esterházy sbírka od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 151.

Předloha: Albrecht Dürer 1505, *Kristus mezi učenci* (Museo National Thyssen-Bornemisza, Madrid). [Obr. 75. b.]

Literatura: Murr 1997, s. 53; Frauenholz 1802, s.58; Glück 1909, s. 8; Winkler 1928, s. 412; Gück 1933, s. 226–228; Pilz 1962, s. 267; Anzelewsky 1971, s. 205; Bodnár 1986, s. 94; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s. 198; Stüwe 1998, s. 220; Hoffmannovi na základě podobnosti s pražskou deskou *Posmívání Krista*. [Obr. 38]

86. *Ježek / A Hedgehog / der Igel* [Obr. 76]

(Před rokem) 1584

Akvarel, pero, stopy černé křídly na přípravné kresbě, pergamen s připraveným vápencem, kvaš, pergamen, 200 x 298 mm.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: New York, The Metropolitan Museum of Art, Purchase, Annette de la Renta Gift, 2005, Inv.č. 2005.347.

Literatura: Alsteens-Spira 2012, s. 132; Alsteens 2009, s. 92-93.

Inernetový zdroj: <http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/2005.347>, vyhledáno 12. 4. 2014.

87. *Studie groteskních hlav / Study of heads / Grotteske Köpfe nach der Vorlage der „Hexenjagd“* [Obr. 77]

Před rokem 1584

Rudka, tužka, papír, 237 x 201 mm.

Provenience: Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. K 58. 200.

Literatura: Bodnár 1986, s. 117; Stüwe 1998, s. 214.

88. *Portrét Willibalda Imhoffa / Portrait of Willibald Imhoff / Portrait des Willibald Imhoff* [Obr. 78]

Před rokem 1584

Černá křída, pero v černé, papír, 133 x 110 mm, vpravo nahoře datováno a signováno „Hh 1508“.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 149.

Literatura: Frauenholz 1804, s. 24; Pilz 1962, s. 268; Bodnár 1986, s. 80; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s.188; Stüwe 1998, s. 221.

89. *Nedokončený Portrét Willibalda Imhoffa / Unfinished portrait of Willibald Imhoff / Unvollendetes Portrait des Willibald Imhoff* [Obr. 79]

Před rokem 1584

Olůvko, štětec v šedé, šedé lavírování, vyvýšeno bělobou, modrý papír, 324 x 250 mm.

Provenience: Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 374.

Literatura: Bodnár 1986, s. 111; Stüwe 1997/1998, s. 221.

90. *Nedokončená hlava Mojžíše / Unfinished head of Moses / Unvollendetes Kopf des Moses*

Před rokem 1584

Černá křída, pero v černé, papír, 163 x 150 mm, vpravo nahoře signatura Hh.

Provenience: Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 150.

Literatura: Bodnár 1986, s. 112; Stüwe 1998, s. 221

91. *Studie ženské hlavy / Head study of a woman / Kopfstudie einer Frau*

Před rokem 1584

Rudka, papír, 70 x 56 mm, vprostřed nahoře signatura Hh.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803;

Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 153.

Literatura: Bodnár 1986, s. 115; Stüwe 1998, s. 221

92. *Studie hlavy mladé dívky / Head study of a young girl / Kopfstudie eines jungen Mädchens*

Před rokem 1584

Pero a štetec v tmavě šedé, vyvýšeno bělobou, šedě natřený papír, 282 x 201 mm, vodoznak: erb Brigueuet 919, nepodepsané a nedatované.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803;

Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 147.

Literatura: Bodnár 1986, s. 81. Stüwe 1998, s. 221

93. *Studie rukou / Study of hands / Händestudien* [Obr. 80]

Před rokem 1584

Štetec v tmavě šedé, vyvýšeno bělobou, modře natřený papír, 238 x 251 mm.

Provenience: Sbíрка Paula Prauna, Norimberk; Sbíрка Esterházy od roku 1803;

Országos Képtár.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 142.

Literatura: Winkler 1932, s. 81; Winkler 1935, s. 5; Panofsky 1943, s. 105; Strauss 1974, s. 60; Bodnár 1986, s. 90; Bodnár 1987, s. 50; Stüwe 1998, s. 224

Studie je kopií, která vznikla podle ztracené kresebné studii Albrechta Dürera, která znázorňovala ruce papeže z desky Růžencová slavnost. Práce je velmi stylisticky podobná s jeho díly *Endres Dürer a hlava Anděla* z Budapešti.²¹⁰

94. *Studie rukou / Study of hands / Händestudien*

Před rokem 1584

Černá křída, štětec, vyvýšeno bělobou, modře natřený papír, 158 x 162 mm.

Provenience: Országos Képtár.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 377.

Literatura: Bodnár 1986, s. 91; Stüwe 1998, s. 225.

95. *Studie rukou / Study of hands / Händestudien*

Před rokem 1584

Štětec v šedé, vyvýšeno bělobou, zeleně natřený papír, 308 x 193 mm.

Provenience: Országos Képtár.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 375.

Literatura: Bodnár 1986, s. 93; Stüwe 1998, s. 225.

Tento list je kopié podle Dürerovy studie rukou postavy Krista z malby *Dvanáctiletý Kristus mezi učenci*.²¹¹

96. *Ležící pes / Lying dog / Liegender Hund* [Obr. 81]

Před rokem 1584

Olůvko, papír, 128 x 193 mm.

Provenience: Országos Képtár.

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Ležící pes* (Londýn, The British Museum).

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv. č. Nr. K.58.1231

²¹⁰ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 225.

²¹¹ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 225.

Literatura: Bodnár 1986, s. 97; Schulze 1988, s. 370.

97. *Lev / Lion / Löwe*

Před rokem 1584

Černá křída, papír, 184 x 270 mm; Označeno v horním pravém rohu: Hh (dopsáno v pozdější době).

Provenience: Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv.č. Nr.K.67.27.

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Lev* (Videň, Graphische Sammlung Albertina)
[Obr. 45. b.]

Literatura: Bodnár 1986, s. 97; Schulze 1988, s. 370.

98. *Zajíc pod stromem / A hare under a tree / Ein Hase unter einem Baum*

Před rokem 1584

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, nataženo na dřevě, 272 x 178 mm.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Zollikon, Sammlung Kurt Meissner, New York, Woodner Collection.

Literatura: Murr 1778, s. 472 a 480; Murr 1797, s. 17; Koreny 1985, s. 156; Stüwe 1998, s. 219; Mende 2002, s. 18; Zapletalová 2015, s. 45.

99. *Tiplice bahenní / Crane fly / Eine Wiesenschnake (Tipula paludosa)* [Obr. 82]

Před rokem 1584

Štětec, akvarel, papír, 49 x 57 mm.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803;

Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv.č. Nr.179.

Literatura: Bodnár 1986, s. 101; Bodnár 1987, s. 52; Schulze 1988, s. 371; Stüwe 1998, s. 223; Zapletalová 2015, s. 39.

100. *Žába / Frog / Ein junger Frösch* [Obr. 83]

Před rokem 1584

Štětce, akvarel, krycí běloba, papír, 60 x 65 mm.

Provenience: Praunova sbírka, Norimberk; Sběrka Esterházy od roku 1803; Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Inv.č. Nr.181.

Literatura: Koreny 1985, s. 148; Bodnár 1986, s. 102; Bodnár 1987, s. 52; Schulze 1988, s. 371; Stüwe 1998, s. 223; Gerszi (ed.) 2000, s. 130; Zapletalová 2015, s. 39.

101. *Uvedení Panny Marie do chrámu / The Presentation of Maria at the Temple / Der Tempelgang Mariens*

Před rokem 1584

Pero, červené lavírování, tenký papír, přilepené na dvou mírně větších listech, čímž vzniká reliéfní rám, na zadní straně nápis „*Früher im Praunschen Cabinet 1865, 30. Oct. Aus Superiat J. G. Lumnitzers Nachlaß in Brünn.*“

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; sběrka Lumnizer Brünn.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Inv.č. Hz. 6262.

Literatura: Stüwe 1998, s. 228.

102. *Endres Dürer / Portrait of Endres Dürer / Portrait des Endres Dürer*

[Obr. 84. a.]

Před rokem 1584

Pero, štětce v černé barvě, vyvýšeno bělobou na zeleném připraveném papíře, 241 x 202 mm.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Esterházy sběrka od roku 1803, Országos Képtár.

Uloženo: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 143.

Předloha: Albrecht Dürer 1514, *Endres Dürer* (Viedeň, Graphische Sammlung Albertina). [Obr. 85. a.]

Literatura: Frauenholz 1802, s. 89; Winkler 1932, s.80; Strauss 1974, s. 371; Bodnár 1986, s. 90; Schulze 1988, s. 369; Stüwe 1998, s. 212; Zapletalová 2015, s. 37.

103. *Jeřáb paví / A crowned crane / Ein Kronenkranich*

Před rokem 1584

Krycí barvy, pergamen, 327 x 194 mm, rámované černým kruhem, na zadní straně nápis „P.147“ napsaný Gottliebem Murrem před rokem 1797.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv. č. Norica 406, Kapsel 1532.

Literatura: Murr 1797, s. 15; Stüwe 1998, s. 222.

104. *Žlutočerný pták mezi stromem a pařezem / A yellow-black bird between a tree and a tree stump / Ein Gelb-Schwarzer Vogel (Pirol?) zwischen einem herbstlichen Baum und einem Baumstumpf*

Před rokem 1584

Krycí barvy, vyvýšeno zlatou, pergamen, 191 x 154 mm, nedatováno a nesignováno.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (?).

Uložení: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv. č. Norica 404.

Literatura: Stüwe 1998, s. 222.

105. *Modrý páv na větvi stromu / Blue peacock on tree branch / Ein blauer Pfau auf dem Ast eines Baumstumpfes*

Před rokem 1584

Krycí barvy, lazurit, vyvýšeno zlatou, pergamen, 184 x 160 mm, nedatováno a nesignováno.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk. (?)

Uložení: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv. č. Norica 405.

Literatura: Stüwe 1998, s. 222.

106. *Červenka na pařezu a bodlák / Thistle, Robins on tree stump / Distel mit Rotkehlchen auf Baumstumpf*

Před rokem 1584

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, štětec, stopy přípravného výkresu na pařezu a hlavičce bodláku, 464 x 358 mm, na zadní straně stopy po rámu, z každé strany tři až čtyři cm od kraje.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv. Hz. 233/1532.

Literatura: Murr 1797, s. 17; Koreny 1985, s. 152; Koreny 1989/1990, s. 65; Sotheby's 1990, nestránkováno; Bergström 1992, s. 80; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s.202; Stüwe 1998, s. 219–220.

Dílo je na levé straně oříznuto. Pravděpodobně bylo v minulosti spojeno s dílem Rostliny (viz katalog č. 72) v jeden celek, jelikož proporce rostlin jsou odpovídající.²¹²

107. *Pivoňky / Peonies / Pfingstrosen*

Před rokem 1584

Krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, 232 x 321 mm; Dole uprostřed datum 1526.

Provenience: Sběrka rodiny Imhoffů, Norimberk. (?)

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen, Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett, Inv. KdZ 58.

²¹² Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 220.

Literatura: Bock 1921, I, s.37; Winkler 1932, s. 87; Winkler 1935, II, 66; Strauss 1974, II, s. 1108; Koreny 1985, s. 212; Stüwe 1998, s. 218; Zapletalová 2015, s. 47.

108. *Studie hlavy / Study of Head / Kopfstudie*

1584

Rudka, papír, 119 x 93 mm; stopy od černé křídly, uprostřed nahoře označeno monogramem Hh a datováno 1584.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk; Esterházy sbírka od roku 1803, Országos Képtár.

Uložení: Budapešť, Szépművészeti Múzeum, Grafikai Gyűjtemény, Inv. č. 152.

Literatura: Pilz 1962, s. 263; Fučíková 1972, s. 160; Bodnár 1986, s. 112; Stüwe 1997/1998, s. 210; Zapletalová 2015, s. 26.

109. *Malý kousek trávy / A small piece of grass / Kleines Rasenstück* [Obr. 85. a.]

1584

Akvarel obsahující železo na bázi půdních pigmentů, azurová, zelená měď, olovo ve žluté, olovnatá běloba a vápenec, stopy černé křídly pod kresbou, papír připravený s vápencem, 21,5x32,6 cm; Níže ve středu datace a monogram 1584/Hh (prolínající) pero, hnědý inkoust; Na rubu níže vlevo sběratelské razítko Johanna Andrease Boenera s datem, na zadní straně nápis „J.A.Boerner/1808.R.“ dole, napsáno 745 grafitem (rukopisem devatenáctého století).

Provenience: J.A.Boener; Sběrka Hertel; G.M.D. Arnold (podle Pilz 1962, s. 263).

Uloženo: Purchase, Lila Acheson Wallace Gift, Inv.č. 1997.20.

Předloha: Albrecht Dürer 1503, *Velký drn trávy* (Vídeň, Albertina). [Obr. 85. b.]

Literatura: Pilz 1962, s. 263; Koreny 1985, s. 186; Stüwe 1997/1998, s. 210; Alseens-Spira 2012, s. 132; Zapletalová 2015, s. 26.

Internetový zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/334887>, vyhledáno 13.3.2018.

Studie pro olejovou malbu s názvem *Zajíc na pasece* pro Rudolfa II. [Obr. 5. a.]

110. *Dva mrtví ptáci / Two dead birds / Zwei tote Vögel* []

1585

Tempera, papír, 160 x 100 mm; Signováno a datováno 1585 Hoffmannem.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett, Inv.č. C 1937-1085.

Literatura: DaCosta Kaufmann 1988, s. 215; Zapletalová 2015, s. 27.

Kresba je nakreslena stejným stylem a citem jako dílo *Psa* (Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett, Inv.č. C 2300). Tahle studie není žádnou kopií podle tvorby Dürera, ale jedná se o studii přírody, jak bylo typické pro pozdní 16. století jako třeba studie Fröschla.²¹³

111. *Pes / Greyhound / Sitzender graubrauner Windhund* [Obr. 87]

1585

Krycí barvy, 162 x 118 mm, dole uprostřed datováno 1585.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk (Inventář z roku 1719, Nr. 130).

Uloženo: Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen, Kupfertischkabinett, Inv.č. C 2300.

Literatura: Murr 1797, s. 17; DaCosta Kaufmann 1983, s. 255; Fučíková 1987, s. 193; DaCosta Kaufmann 1988, s. 215; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s. 205; Stüwe 1998, s. 211.

Dílo bylo součástí sbírky Paula Prauna a z toho vyplývá, že dílo vzniklo před umělcova příchodem do Prahy.²¹⁴

²¹³ DaCosta Kaufmann 1998 (pozn. 19), s. 215.

²¹⁴ Ibidem.

112. *Zajíc / Rabbit from the front / Hockender Hase von vorne / Ein liegender Hase, von vorn gesehen, mit einem Wappe* [Obr. 88]

1587

Akvarel, krycí barvy, papír, 145 x 118 mm, uprostřed nahoře nápis pozdější rukou „*Lelio Barsotti von Luca 1587*“, vpravo nahoře je erb.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett, Inv. č. KdZ 3343.

Literatura: Bock 1921, s. 47; Koreny 1985, s. 156; Stüwe 1998, s. 215; Zapletalová 2015, s. 27.

113. *Vulkán, Venuše a tři amorové / Vulcan, Venus and three cupids / Vulcan, Venus und drei Putten*

1587

Akvarel, kvaš, papír, 137 x 176 mm, Signováno a datováno: *15 Ha 87*.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett, Inv.č. KdZ 23358a27.

Literatura: DaCosta Kaufmann 1988, s. 216.

Hans Mielke jako první spojil dílo s tvorbou Hoffmanna. Dílo je pravděpodobně kopií tisku od G. Ghisiho, kde však Hoffmann vytvořil pozadí díla dle vlastního uvážení.²¹⁵

114. *Jelen s monstrózním parožím/ Jelen s deformovanými parohy/ Head of a Deer with Monstrous Horns/ Kopf eines Rehbockes mit wucherndem Gehörn* [Obr.

89]

1589

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 378 x 301 mm; Nápis vlevo nahoře:

„*Hhoffmann Pictor Noric:*

²¹⁵ DaCosta Kaufmann 1998 (pozn. 19), s. 216.

ad Vivum pinx Pragae.

1589“.

Provenience: Sbíрка Nagler, od roku 1835 uloženo v Kupferstichkabinett, Berlín.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv. č. Nr. Hz 2048.

Literatura: Bock 1921, s. 46; Pilz 1962, s. 263; DaCosta Kaufmann 1988, s. 216; Geissler 1986, s. 102; Anzelewsky–Mielke 1984, s. 51; Schulze 1988, s. 369, Stüwe 1998, s. 211; Zapletalová 2015, s. 28; *Renaissance & Reformation: German Art in the age of Dürer and Cranach* (katalog výstavy) 2016, s. 172.

Kresba je ukázkou tvorby *naer het leven*, která byla jedním z malířských proudů na dvoře Rudolfa II.²¹⁶ Kresbu využil Aldrovandi jako ilustraci do své knihy, nicméně dílo získal od bavorského vévody. To znamená, že Hoffmann vytvořil více kreseb se stejným námětem.²¹⁷

115. *Slon / Elephant / Elefant*

1585–1592

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 385 x 276 mm.

Provenience: Císařská kunstkomora Rudolfa II., Praha.

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. 42, fol. 8.

Literatura: Koreny-Segal 1989/90, s. 62–64; Hendrix 1997, s. 162; Stüwe 1998, s. 222; Zapletalová 2015, s. 38.

116. *Nosorožec / Rhinoceros / Nashorn*

1585–1592

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 391 x 273 mm.

Provenience: Císařská kunstkomora Rudolfa II., Praha.

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. 42, fol. 9.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

Literatura: Koreny-Segal 1989/90, s. 62–64; Hendrix 1997, s. 162; Stüwe 1998, s. 222; Zapletalová 2015, s. 38.

117. *Leopard / Leopard*

1585–1592

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 384 x 264 mm.

Provenience: Císařská kunstkomora Rudolfa II., Praha.

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. 42, fol. 10.

Literatura: Koreny-Segal 1989/90, s. 62–64; Stüwe 1998, s. 222; Zapletalová 2015, s. 38.

118. *Vlk / Wolf*

1585–1592

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 385 x 276 mm.

Provenience: Císařská kunstkomora Rudolfa II., Praha.

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. 42, fol. 6.

Literatura: Koreny-Segal 1989/90, s. 63; Hendrix 1997, s.162; Stüwe 1998, s. 222; Haag (ed.) 2015, s. 43; Zapletalová 2015, s. 38.

119. *Divočák / Wild boar / Eber*

1585–1592

Akvarel, krycí barvy, pergamen, 382 x 273 mm.

Provenience: Císařská kunstkomora Rudolfa II., Praha.

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Min. 42, fol. 30.

Literatura: Koreny-Segal 1989/90, s. 64; Stüwe 1997/1998, s. 222; Zapletalová 2015, s. 39.

120. *Portrét Paula Pfinzinga von Henfenfelda d. Ä./ Portrait of Paul Pfinzing von Hertefeld / Bildnis des Paulus Pfinzing von Hertefeld*

1591–1592

Kresba, bílá a černá křída, přilepeno na zelený papír, 369 x 258 mm; V pravé horním rohu monogram Hh a datováno 1591, nahoře uprostřed nápis cizí rukou černým perem:

*„Paullus Pfinzting der Ernuest,
ist Conterfet uff aller Best,
als er wahr im 37. Jar
fec 1591. Es verfertigt wahr.“*

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Inv.č. Hz 4958, Kapsel 1532.

Literatura: Strieder 1956, s. 135; Pilz 1962, s. 264; Geissler 1979, s. 192; Smith 1983, s. 296; Fleischmann 1990, s. 33-49, Stüwe 1998, s. 211; Kotková 2006, s. 144; Zapletalová 2015, s.28.

Kresba zachycuje sedmitřicetiletého Paula Pfinzinga (1554–1599), který pocházel z významné norimberské rodiny, byl uznávaným geometristou a kartografem.²¹⁸

121. *Svatá rodina / Holy Family / Heilige Familie*

70. až 90. léta 16. století

Černé pero, vyvýšeno bělobou, šedý papír, 111 x 114 mm; uprostřed nahoře označeno monogramem Hh, nedatováno.

Provenience: Ze sbírky Carla Ferdinanda Friedricha von Naglera, Berlín.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv.č. Hz 2049.

Literatura: Bock 1921, s. 46; Pilz 1962, s. 269, Stüwe 1998, s. 221; Zapletalová 2015, s. 34:

²¹⁸ Heinrich Geissler, *Zeichnung in Deutschland, Deutsche Zeichnungen 1540–1640*, 2 Band., Stuttgart 1979, s. 192.

122. *Studie hlavy starého muže s dlouhými vousy / Study of an old man's head with long beards / Kopf eines alten, landbärtigen Mannes mit einer Binde im lockigen Haar*

70. až 90. léta 16. století

Uhel, papír, 384 x 254 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložen: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv. č. KdZ 4823.

Literatura: Bock 1921, s. 47; Stüwe 1998, s. 228.

123. *Studie hlavy starého muže s dlouhými vousy / Study of an old man's head with long beards / Greisenkopf*

70. až 90. léta 16. století

Pero, štetec, krycí barvy, pergamen, 162 x 104 mm.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv. č. KdZ 1921.

Internetový zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop>, vyhledáno: 8. 3. 2018.

124. *Hlava spícího nebo mrtvého muže s vousy / The head of a sleeping or dead man with a beard / Kopf eines schlafenden oder toten bärtigen Mannes*

70. až 90. léta 16. století

Pero a štetec v černé a v bílé, modře natřený papír.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Lipsko, Museum für bildende Künste, Inv. Nr. NI. 23.

Literatura: Stüwe 1998, s. 230.

125. *Podobizna neznámého muže / Portrait of an unknown man / Bildnis eines unbekanntes Mannes*

70. až 90. léta 16. století

Pero, papír.

Provenience: Sbírka Howorth, následně zče sbírky vydraženo Christie´s 14.12.1923 (No. 96).

Uložení: Soukromá sbírka. (?)

Literatura: Stüwe 1998, s. 229.

126. *Čáp / Stork / Storch* [Obr. 55]

70. až 90. léta 16. století

Kresba.

Provenience: Neznámá.

Předloha: Albrecht Dürer 1515, *Čáp* (Museum of Ixelles, Brusel).

Uloženo: Vídeň, Österreichische Nationalbibliothek.

Literatura: Koreny 1985, s. 20.

127. *Mrtvý mandelík hajní / Dead European roller / Tote Blaueracke* [Obr. 90]

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, brko, vyvýšeno bělobou a zlatou, pergamen, 293 x 190 mm; Dole vpravo přeškrtlé písmeno a číslo 142, na zadní straně je nápis (19.století?) červeným inkoustem: „*Eine Schnepf. Hans Hoffmann von Nürnberg. † zu Prag. 1600. gr. 4.to.*“

Provenience: Sbírka Blenz, získané v roce 1844.

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Mrtvý mandelík hajní* (Vídeň, Graphische Sammlung Albertina). [Obr. 69. b.]

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen, Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett, Inv.č. KdZ4822.

Literatura: Murr 1797, s. 17; Bock 1921, s. 47; Winkler 1932, s. 81; Winkler 1935, s. 60; Strauss 1974, II., s. 612; Koreny 1985, s. 56; Achilles-Syndram–Schoch 1994, s.201; Stüwe 1998, s. 216; Zapletalová 2015, s. 40.

128. *Mrtvý mandelík hajní / Dead European roller / Tote Blaueracke* [Obr. 91]

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, vyvýšeno bělobou a zlatou, pergamen, krycí běloba místy podléhá oxidaci, zejména na krku a zobáku, 282 x 180 mm; Vlevo nahoře jinou rukou Dürerův monogram a letopočet 1521, Vpravo vespod stopy zaniklého monogramu a data.

Provenience: Sběrka Cracherode.

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Mrtvý mandelík hajní* (Viedeň, Graphische Sammlung Albertina). [Obr. 69. b.]

Uloženo: Londýn, The British Museum, Department of Prints and Drawings, Inv.č. G.g.2-220.

Literatura: Winkler 1932, s. 81; Winkler 1935, s. 60; Strauss 1974, II., s. 612; Koreny 1985, s. 58; Stüwe 1998, s. 216; Zapletalová 2015, s. 41.

129. *Mrtvý mandelík hajní, pohled zezadu / Dead European roller / Tote Blaueracke, Rückansicht*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, částečně oxidováno, 338 x 230 mm; Na zadní straně rámování starý nápis: „*Estude pour le Charles I Musee de Prado. et pour les 3 Cavaliers à Buckingham palace Collection Bernies-Calvière anciennement Chevalier de la Roque, Chateau de Vezenoles*“.

Provenience: Sběrka Esdaile (L. 2617); Sběrka Bale; Sběrka Morrison; Sběrka Béhague.

Uloženo: Soukromá sběrka, Paříž.

Literatura: Winkler 1932, s. 86; Pilz 1962, s. 266; Koreny 1985, s. 62; Stüwe 1998, s. 218; Zapletalová 2015, s. 41.

130. *Mrtvý, ležící mandelík hajní / A dead, lying European roller / Tote, auf dem Rücken liegende Blauracke*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, pergamen, 278 x 180 mm, stopy po náčrtu tužkou, vpravo nahoře monogram AD a datum 1512.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sběrka, Paris.

Literatura: Koreny 1985, s. 62; Stüwe 1998, s. 216.

131. *Křídlo mandelíka hajního / Wing of European roller / Flügel des Blaurackes*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, pergamen.

Uloženo: dříve Praha, sbírka Lanna (?).

Literatura: Koreny 1985, s. 71.

132. *Křídlo mandelíka hajního / Wing of European roller / Flügel des Blaurackes*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, 190 x 209 mm; Dole uprostřed Dürerův monogram od Hoffmanna.

Provenience: Sběrka Bonnat (L.1714).

Předloha: Albrecht Dürer 1512, *Křídlo racka* (Vídeň, Albertina).

Uloženo: Bayonne, Musée Bonnat, Inv.č. NI 1293, AI 1522.

Literatura: Winkler 1935, s. 58; Strauss 1974, Sup. 2, s. 108; Koreny 1985, s. 86;

Stüwe

1998, s. 217; Zapletalová 2015, s. 42.

133. *Křídlo mandelíka hajního / Wing of European roller / Flügel des Blaurackes*

[Obr. 92]

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, brko, vyvýšeno bělobou, pergamen, 190 x 213 mm; dole uprostřed monogram AD, v pravém rohu datum 1513, obojí z rukou Hanse Hoffmanna, brkem v hnědé.

Provenience: Sběrka Heller, Bamberg.

Uloženo: Bamberg, Staatsbibliothek, Inv.č. I.A.13h (I.R.60).

Literatura: Winkler 1935, III., s. 58; Strauss 1974, II., s. 610; Koreny 1985, s. 86;

Stüwe 1998, s. 217; Zapletalová 2015, s. 42.

134. *Křídlo mandelíka hajního / Wing of European roller / Flügel des Blaurackes*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štetec, vyvýšeno bělobou, pergamen, stopy přípravného výkresu (stále slabě viditelné druhé pero vlevo), 189 x 238 mm; mírné zalomení vpravo nahoře, vpravo dole Dürerův monogram AD a datum 1524 od Hanse Hoffmanna, brko v černé barvě, na místě stop z přípravy.

Provenience: Sběrka Esdaile (L.2617); Sběrka Morrison; Sběrka Lorda Margadale of Islay.

Uloženo: New York, Ian Woodner Family Collection.

Literatura: *Christie's* (aukční katalog), London 20.6.1840, Nr. 511; Winkler 1935, III., s.58; *Christie's* (aukční katalog), London 6.7.1982, Nr. 107; Koreny 1985, s. 90; Stüwe 1997/1998, s. 217; Zapletalová 2015, s. 42.

135. *Pěnkava / Common chaffinch / Ein Buchfink nach rechts*

70. až 90. léta 16. století

Štětce, vodové barvy, papír, 121 x 112 mm; Dole označeno monogramem Hh, nedatováno.

Provenience: ze sbírky C.F.F. von Nagler, Berlín, získané v roce 1835.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv.č. Hz 2047.

Literatura: Bock 1921, s. 47; Pilz 1962, s. 266, Stüwe 1998, s. 223; Zapletalová 2015, s. 43.

5.2.2. Připisovaná díla

136. *Wilhelm Tells Apfelschuß*

70. až 90. léta 16. století

Pero, papír.

Provenience: Vydraženo 8. 10. 1923 z Ernst Museum Budapest; Christie's 14. 12. 1923 (No.96) ze sbírky Howorth.

Uloženo: Neznámé.

Literatura: Stüwe 1997/1998, s. 229.

137. *Dvě veverky / Two squirrels / Zwei Eichhörnchen mit Haselnuß*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, černá křída, štetec, vyvýšená běloba, pergamen, v pravém dolním rohu roztrhlé, 260 x 251 mm; Označeno vprostřed nahoře monogramem AD a datací 1512 Hoffmannem.

Provenience: E. Joly de Bammerville; Christie's 12.6.1854 (4.); Thomas Barring, M.P. (1799–1873); Thomas George, 1st Earl of Nortbrook; Sbírka Rosenthal; Sbírka Randall.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: Winkler 1932, s.86; Panofsky 1943, s. 131; Pilz 1962, s. 254; Straus 1974, Band II, s. 606; Koreny 1985, s. 96; *Christie's London* (aukční katalog), Old Master Drawings. 3. 7. 1990 (143.), s.158; Stüwe 1998, s. 214; Tschetschik 2013, s. 47; Zapletalová 2015, s. 39–40.

Dlouho dobu badatelé netušili, zda se jedná o dílo Dürera či Hoffmanna. Až Fritz Koreny připsal tuto kresbu Hoffmannovi.

138. *Kresba hradu na kopci / Drawing a castle on a hill / Burg auf eniem Berg*

70. až 90. léta 16. století

Pero, hnědý inkoust, šedá a hnědá krycí barva, hnědošedě natřený papír, 139 x 143 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Soukromá sbírka. (?)

Literatura: *Christie's* (aukční katalog), 18. dubna 1967 (122.); Stüwe 1998, s.230.

139. *Kresba hradu na kopci / Drawing a castle on a hill / Burg auf eniem Berg*

70. až 90. léta 16. století

Pero, hnědý inkoust, šedá a hnědá krycí barva, hnědošedě natřený papír, na zadní straně studie koňské nohy a kopyta červenou křídou, 141 x 145 mm, tři rohy jsou ořezané.

Provenience: Sběrka Victora Kocha, Vydraženo Sotheby's 22.11.1974, Londýn.

Uložení: Soukromá sbírka (?).

Literatura: Stüwe 1998, s.230.

140. *Kukačka / Cuckoo / Kuckuck*

70. až 90. léta 16. století

Kvaš, papír, položen na papíře, 160 x 200 mm.

Provenience: Vydraženo 4. listopadu 2010; Vydraženo 24. března 2011.

Uložení: Neznámé.

Literatura: Zapletalová 2015, s. 44.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/kuckuck-blauralle-2-works-Weja7CAgIYkAfUWjLeHEmQ2>, vyhledáno: 17. 6. 2015.

141. *Lev / Lion / Löwe*

70. až 90. léta 16. století

380 x 310 mm.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sbírka Dreyfus, Binningen.

Internetový zdroj: <http://www.myartprints.co.uk/a/hoffmann-hans/animal-picture-lion.html>, vyhledáno: 17. 6. 2015.

142. *Zajíc uprostřed květin / Hare in the middle of flowers / Hase in der Mitte von Blumen*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel a krycí barvy, pergamen, 623 x 580 mm; Značeno letopočtem a signováno: „Ha.“

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Soukromá sbírka.

Literatura: Fučíková 1986, s. 25; Tschetschik 2013, s. 48.

143. *Zajíc / Hare / Hase* [Obr. 93]

1580–1585

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, 352 x 256 mm;
Označeno dole uprostřed monogramem AD a datem 1528.

Provenience: Neznámá.

Uloženo: Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupfertischkabinett,
Inv.č. KdZ 1271.

Literatura: Bock 1921, s. 47; Winkler 1934, s. 171; Strauss 1974, II., s. 5; Koreny
1985, s. 154; Bergström 1992, s. 57; Stüwe 1998, s. 218; Tschetschik 2013, s. 41;
Zapletalová 2015, s. 44.

144. *Zajíc obklopen rostlinami / Hare surrounded by plants / Ein Hase in der Wiese*
[Obr. 94]

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, štětec, vyvýšeno bělobou, pergamen, nataženo na dřevě (?),
stopy přípravného výkresu, 570 x 490 mm.

Provenience: Pietro Tacca; Guadagni-Tomaso Corsini; Galleria Corsini.

Předloha: Albrecht Dürer 1502, *Zajíc* (Víděň, Albertina). [Obr. 5. b.]

Uloženo: Řím, Galleria Nazionale d'Arte Antica, Palazzo Barberini, Inv.č. 224.

Literatura: Strauss 1974, (Band II) s. 594; Koreny 1985, s. 146; Sotheby's 1990,
neustránkováno; Stüwe 1998, s. 220; Zapletalová 2015, s. 45.

145. *Zajíc / Hare / Hase*

70. až 90. léta 16. století

Pergamen, dřevo, označeno monogramem AD a datováno 1502.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Soukromá sbírka.

Literatura: *Christie's* 4.7.1984 (140), Stüwe 1998, s. 215.

146. *Ještěrka, dva brouci a dvě vosy, na zadní straně Ještěrka a brouk/ Lizard, two beetles and two wasps, on the back the Lizard and Beetle Eidechse / zwei Käfer und zwei Wespen, auf der Rückseite eine Eidechse und ein Käfer*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, pero, pergamen, 160 x 98 mm.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Soukromá sbírka.

Literatura: *Henrici-Berlin* (aukční katalog), 29.6.1920 (106 I. +II.); Stüwe 1998, s. 225.

147. *Osm studií květin / Eight studies of flowers / Acht Studien von Blumen*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, pergamen.

Provenience: Neznámá.

Uložení: Bayonne, Musée Bonnat.

Literatura: Koreny 1985, s. 204.

148. *Skica s křídly a jinými studiemi / Sketch with wings and other studies / Skizze mit Flügeln und anderen Studien*

70. až 90. léta 16. století

Pero, inkoust, papír, 135 x 117 mm.

Uloženo: Bamberg, Staatsbibliothek, Inv.č. I.A.80.

Literatura: Koreny 1985, s. 82.

5.2.3. Okruh děl Hanse Hoffmanna

149. Neznámý autor: *Studie mrtvého holuba / Study of the dead pigeon / Tote Taube*
počátek 17. století

Akvarel, kvaš, 170 x 360 mm.

Provenience: Vydraženo 23. ledna 2003.

Uložení: Neznámé.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/a-dead-pigeon-ZKEoPvoivMr6FZLBW0Je3Q2>, vyhledáno 13. 3. 2018.

150. Neznámý autor: *Roháč obecný a jiní brouci / Stag beetle and other beetles / Hirschkäfer und andere Käfer*

počátek 17. století

Akvarel, papír na lepence.

Provenience: Prodáno 10. května 2017.

Uložení: Neznámé.

Internetový zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13.3.2018.

5.2.4. Díla vzniklá podle děl Hanse Hoffmanna

151. Neznámý autor: *Podobizna norimberského vojenského kapitána Johanna Habvaste Ehingera 1377/78 z Ulmu / Portrait of Nuremberg military captain Johann Habvaste Ehinger 1377/78 from Ulm / Portrait des „Ehinger Hauptmann zu Nurnberg 1387“*

2. polovina 16. století

Akvarel, pero v černé, papír, 140 x 100 mm; V pravém horním rohu označeno perem, nedatováno:

„Ehinger Hauptman Zu

Nurmburg 1387

Hh. “

Provenience: Sbírká Hans von und zu Aufseß, 1860.

Uloženo: Norimberk, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, Hz. 12, Kapsel 565a.

Literatura: Pilz 1962, s. 268; Stüwe 1998, s. 224; Zapletalová 2015, s. 36.

Dílo vzniklo podle předlohy z dílny Hanse Schüffeleina. Kresba se vyznačuje neobvykle hrubým kartáčem a taktéž extrémně plochým kartáčem. I Hoffmannův monogram je poněkud odlišný. Avšak Hoffmannův rukopis lze spatřit ve formě ztvárnění vlasů. Pravděpodobně se jedná o Hoffmannovu častnou práci nebo spíše o kopii dle jeho díla.²¹⁹

152. Neznámý autor z okruhu Hanse Hoffmanna: *Jelen s bujným parožím / Monstrously horned head of a stag / Reh mit wucherndem Gewieh*

konec 16. století

Krycí barvy, kartáč, hnědý a černý inkoust, pergamen, 426 x 310 mm.

Provenience: P. H. Lankrink, Sbírka Chatsworth, Duke of Devonshire.

Předloha: Hans Hoffmann 1589, *Jelen s monstrózním parožím* (Berlín, Stiftung Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv. č. Nr. Hz 2048).

Uložení: Soukromá sbírka.

Literatura: Geissler 1986, Nr. 95; Stüwe 1998, s. 225.

Kresba vznikla podle studie jelena, kterou Hoffmann vytvořil na pražském dvoře v roce 1589. V inventáři Rudolfa II. z let 1607–1611, fol. 71 je zaznamenáno „*Allerley Vornemne Schone Hirschgestem, von 23 bis zu 30 und mehr enden*“.²²⁰ Hendrix uvedl, že Ullise Aldrovandi použil Hoffmannovu kresbu ve své knize, nicméně Aldrovandi nevyužil pražskou studii, nýbrž kresbu z majetku bavorského vévody,²²¹ pro kterého Hoffmann pracoval v roce 1584. Z toho vyplývá, že se Hoffmann námětu jelena věnoval nejméně dvakrát. Proč se Hoffmann k námětu vracel? Vycházel opravdu dle živé předlohy? Je pravděpodobné, že Rudolf II. nakázal Hoffmannovi, aby se věnoval studiím či zvětšil jejich počet, které získal v roce 1588 ze sbírky rodiny Imhoffových.

²¹⁹ Stüwe 1998 (pozn. 10), s. 224.

²²⁰ Michael Jaffé, The Devonshire Collection of Northern European Drawings, in: Christopher White, *Master Drawings*, Vol. 41, No. 4 Winter, 2003, s. 483.

²²¹ *Ibidem*.

153. Friedrich Fleuschmann: *Podobizna Hanse Sachse / Hanse Sachs Portrait / Bildnis des Hans Sachs*

Před rokem 1584

Kulatá miniatura, grafika od Friedricha Fleischmanna. Označené „*Gemalt von Hans Hoffman. Gestochen von Fr. Fleischmann.*“

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk. (Inventář z roku 1719, Nr. 51.)

Uloženo: Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Inv. č. Nr. A 18289.

Literatura: Achilles 1994, Nr.35; Stüwe 1998, s. 231.

5.2.5. Ztracená či nedochovaná díla

154. *Zajíc / Squatting Hare / Hockende Hase*

Před rokem 1584.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uloženo: Dříve Kunsthalle Bremen, 1945; V současnosti ztraceno.

Literatura: Achilles 1994, Nr. 42; Stüwe 1998, s. 232.

155. *Portréty norimberského hradu / Portraits of Nuremberg Castle / Porträts der Nürnberger Burg*

1573, 1581, 1585

Provenience: Neznámá.

Uložení: Neznámé.

Literatura: Pilz 1972, s. 418–419.

Podle Pilze jsou díla pouze částečně ztracena.²²²

156. *Tři nebo čtyři Apoštolové / Three or four Apostles / Drei oder vier Apostel*

1580

Krycí barvy, papír.

²²² Pilz 1962 (pozn. 17), s. 418.

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uložení: Neznámé.

Literatura: Pilz 1962, s. 257.

157. *Čtyři ptačí brka / Four birds feathers / Vier Feder* []

Před rokem 1584

Snad akvarel, krycí barvy.

Provenience: Sběrka rodiny Imhoffových, Norimberk. (?)

Uložení: Ztraceno.

Literatura: Imhoffsches Geheimbüchlein, NR. 19, Strauss 1974, II. s. 604; Koreny 1985, s. 90; Stüwe 1998, s. 232; Zapletalová 2015, s. 42–43.

158. *Lev / Lion / Löwe*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, pergamen, dole vprostřed signované a datované „AD 1512“

Uložení: Neznámé. (Ztracené)

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Lev* (Víděň, Graphische Sammlung Albertina).

[Obr. 45. b.]

Literatura: Koreny 1985, s. 172; Stüwe 1998, s. 232; Zapletalová 2015, s. 38.

159. *Lvice / Lioness / Löwin*

70. až 90. léta 16. století

Akvarel, krycí barvy, pergamen, dole vprostřed signované a datované „AD 1512“

Uložení: Neznámé. (Ztracené)

Předloha: Albrecht Dürer 1521, *Lvice* (Paříž, Musée du Louvre, Sammlung Edmond de Rothschild). [Obr. 46. b.]

Literatura: Koreny 1985, s. 172; Stüwe 1998, s. 232; Zapletalová 2015, s. 38.

160. *Potrét Johanna Gregora von der Scharhta / Portrait of Johann Gregor von der Schardt / Porträt von Johann Gregor von der Schardt*

Před rokem 1581

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk.

Uložení: Nedochované.

Literatura: Turner 1996, s. 626.

Sochař Johan Gregor von der Schardt (1530 – po 1581) působil v průběhu 70. let 16. století v Norimberku, kde pracoval pro rodinu Imhoffových a taktéž pro rodinu Praunů. V letech 1575 až 1577 pobýval v Dánsku, poté se vrátil zpět do Norimberka, kde byl naposled zaznamenán v roce 1581,²²³ proto je dílo datováno do doby před rokem 1581.

161. *Portrét Clause Narr / Potrait of Claus Narr / Bildnis des Hofnarren Claus*

Před rokem 1584

Provenience: Sběrka Paula Prauna, Norimberk. (Inventář z roku 1719, Nr. 54.)

Uložení: Ztraceno.

Literatura: Achilles 1994, Nr. 36; Turner 1996, s. 626; Stüwe 1998, s. 231; Zapletalová 2015, s. 37.

5.2.6. Odepsaná díla

Během sestavování své práce jsem nenarazila na žádnou odepsanou kresbu Hansi Hoffmannovi.

²²³ https://de.wikipedia.org/wiki/Johan_Gregor_van_der_Schardt, vyhledáno 14. 4. 2018.

6. Závěr

Hans Hoffmann byl znám a označován Dürerovým kopistou již za svého života i na poč. 17. století. Ačkoliv jeho kariéra odstartovala tvorbou potrétů významných osobností, později v ní převažovala tvorba kresebných studií rostlin a zvířat. Rovněž se věnoval náboženským tématům. Otázkou je, zda to byl Hoffmannův záměrný směr, nebo zda v tvorbě kopií spatřoval nedostatek na trhu. Je pravděpodobné, že v tvorbě kopií a studií podle přírody našel smysl své činnosti, jelikož ani z doby pobytu na pražském dvoře v jeho tvorbě nenalzáme prvky již rozvinutého manýrismu nebo formujícího se baroka. Avšak Hoffmann nebyl pouze kopistou Albrechta Dürera, ale kopíroval rovněž tvorbu italských mistrů, načež by se nemělo zapomínat. Hoffmann byl tedy především kopistou a sám se zřejmě ve své původní tvorbě nijak nerozvíjel. Co se týče jeho kresebných studií, jsou velmi zajímavým souborem. Jednak přetvářel přesné kopie podle kreseb Albrechta Dürera a jednak vytvářel studie v kunstkomoře. Avšak vytvářel své kresby v přírodě? I jeho studie zvířat působí strhnule, jako by například lva viděl pouze v knize a ne na vlastní oči.

Hoffmann někdy bývá označován i za znalce Albrechta Dürera, ovšem jaký přesný význam to má? Hans Hoffmann byl zcela určitě znalcem tvorby Albrechta Dürera, avšak i přestože jeho zaměstnavatelé vlastnili Dürerovy traktáty, existuje velmi nízká pravděpodobnost, že by je Hoffmann četl.

Vzhledem k rozsahu diplomové práce postrádá studie zaměření na další vývoj sledovaného fenoménu po smrti Hanse Hoffmanna. Bylo by zajímavé směřovat orientaci bádání na následovníky Hanse Hoffmanna a na jeho díla, která byla dál kopírována. Zajímalo by mě, zda autoři věděli, že kopírují Hanse Hoffmanna či Albrechta Dürera a jestli to mělo pro kopisty nějaký podstatný význam.

Svou práci bych ráda uzavřela otázkou. Vznikla dürerovská renesance pouze na základě vysoké poptávky po Dürerově tvorbě? Spatřovali umělci v kopírování Dürerových prací pouhou finanční příležitost, a začali z toho důvodu jeho tvorbu kopírovat? Nebo si Albrechta Dürera vážili a shledávali ve svém počínání poctu velkému umělci?

7. Seznam použitých pramenů a literatury

Katrin Achilles-Syndram, *Die Zeichnungsammlung des Nürnberger Kaufmanns Paulus II. Praun*, (disertační práce) Berlin 1990.

Katrin Achilles-Syndram – Rainer Schoch, *Kunst Das Sammeln: Das Praunsche Kabinett: Meisterwerke von Dürer bis Carracci* (katalog výstavy), Nürnberg 1994.

Katrin Achilles-Syndram, *Die Kunstsammlung des Paulus Praun: Die Inventare von 1616 und 1719 Gebundene Ausgabe*, Nürnberg 1994.

Katrin Achilles-Syndram, *Die Zeichnungsammlung des Nürnberger Kaufmanns Paulus II. Praun: (1548-1616)*, Berlin 1995.

Stijn Alsteens, *Raphael to Renoir: Drawings from the collection of Jean Bonna*, Metropolitan Museum of Art – National Gallery of Scotland 2009.

Stijn Alsteens – Freyda Spira, *Dürer and Beyond: Central European Drawings in the Metropolitan Museum of Art, 1400–1700*, 2012.

Friedrich Anton – Wilhelm Schreiber, *Geschichte des bayerischen Herzogs Wilhelm V. des Frommen nach Quellen und Urkunden dargestellt. Ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte*, München 1860.

Fedja Anzelewsky, *Pflanzen und Tier im Werks Dürers*, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, N. F. 46/47=82/83 (1989), s. 33–42.

Fedja Anzelewsky, *Albrecht Dürer. Das Malerische Werk*, 2. neu bearbeitete Ausgabe, Berlin 1991.

Rotraud Bauer–Herbert Haupt, *Das Kunstkammerinventar Kaiser Rudolf II. 1607-1611*, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, Band 72, Wien 1976.

Edgar Baumgartl – Gabriele Lauterbach – Kornelius Otto, *Maler in Franken, Leben und Werk von Künstler aus fünf Jahrhunderten*, Nürnberg 1993.

Rudolf Bergau, Hoffmann, Hans, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 12, Leipzig 1880.

Ingvar Bergström, The hare in the forest. A recovered Masterpiece of the „Kunstammer“ of Emperor Rudolf II., in: *Tableau 15/1992*, Nr. 2, s. 50–63.

Szilvia Bodnár, Les copies de Hans Hoffmann d'après in dessin de Dürer, in: *Bulletin du Musée hongrois des beaux-arts*, 66–67, Budapest 1986, s. 69–82.

Szilvia Bodnár, Hans Hoffmanns Zeichnungen in Budapest, in: *Acta historiae artium Academiae Scientiarum Hungaricae XXXII*, Budapest 1986, s. 74–121.

Szilvia Bodnár – Teréz Gerszi, *Meisterzeichnungen des Künstlerkreises um Kaiser Rudolf II. aus dem Szépművészeti Múzeum in Budapest* (katalog výstavy), Salzburg 1987.

Andrea Bubenik, The Art of Albrecht Dürer in the Context of the Court of Rudolf II., in: *Studia Rudophina*, 2005, s. 17–27.

Andrea Bubenik, *Reframing Albrecht Dürer: The Appropriation of Art, 1528–1700*, 2013.

Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1925.

Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Archivní studie. Kroměříž 1927.

Hendrik Budde, Das „Kunstabuch“ des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff und die Tier- und Pflanzenstudien Albrecht Dürers und Hans Hoffmanns, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlung in Wien*. 1986/87, s. 213–241.

Hendrik Budde, Das „Kunstabuch“ des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff und die Tier- und Pflanzenstudien Albrecht Dürers und Hans Hoffmanns, in: *Kunsthistorisches Museum Wien Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 82/83 = N.F. 46/47, Wien 1989, s. 234.

Hendrik Budde, *Die Kunstsammlung des Nürnberger Patriziers Willibald Imhoff unter besonderer Berücksichtigung der Werke Albrecht Dürers*, Münster 1996.

Beket Bukovská – Lubomír Konečný, *München–Prag um 1600*, Praha 2009.

Thomas DaCosta Kaufmann, Remarks on the Collectios of Rudolf II.: the Kunstammer as a Form of Representatio, in: *Art Journal XXXVII*, č. 1, 1978.

Thomas DaCosta Kaufmann, *Drawings from the Holy Roman Empire, A selection from north american collections 1540–1680*, The Art Museum, Princeton University 1982.

Thomas DaCosta – Kaufmann, Hermeneutics in the History of Art: Remarks on the Reception of Dürer in the Sixteenth and early Seventeenth Centuries, in: *New Perspectives on the Art of Renaissance Nuremberg. Five Essays*, J.C. Smith, Austin–Texas 1985, s. 23-40.

Thomas DaCosta Kaufmann, *L'École de Prague: la peinture a la cour de Rodolphe II.*, Paris 1985.

Thomas DaCosta Kaufmann, *School of Prague*, University of Chicago Press 1988.

Ladislav Daniel–Marek Perůtka–Milan Togner, *Arcibiskupský zámek & zahrady v Kroměříži*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2009.

Ladislav Daniel, *Mezi erupcí a morem. Malířství v Neapoli 1631–1656*, katalog výstavy v Jízdárně Pražského hradu, Národní galerie v Praze, Praha 1995, s. 58-60, č. kat. A 12.

Bernhard Decker, Im Namen Dürers. Dürer-Renaissance um 1600, in: Kurt Löcher (ed.), *Retrospektive Tendenzen in Kunst, Musik und Theologie um 1600*, 1991 s. 9–50.

Peter Diemer, *Johann Baptist Fickler: Das Inventar der Münchner herzoglichen Kunstkammer von 1598*, München 2004.

Johann Gabriel Doppelmayr, *Historische Nachrichten von den Nürnbergischen Mathematicis und Künstlern*, Nürnberg 1730.

Dürer-Renaissance, 7. května až 29. srpna 1971 (katalog výstavy), München 1971.

Robert John Weston Evans, *Rudolf II. and his world*, Oxford 1973.

Robert John Weston Evans, *Rudolf II. a jeho svět: Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997.

Eliška Fučíková, Rudolf II., Einige Bemerkungen zu seinen Sammlungen, *Umění XVIII*, 1970, s. 128–133.

Eliška Fučíková, Umělci na dvoře Rudolfa II. a jejich vztah k tvorbě Albrechta Dürera, *Umění XX*, 1972, s. 149–162.

Eliška Fučíková, Studien zur Rudolfinischen Kunst: Abbenda et Corrigenda, *Umění XXVII*, 1979, s. 489–519.

Eliška Fučíková, Zur Zeichnung am Prager Hof unter Kaiser Rudolf II. In: *Zeichnung in Deutschland, Deutsche Zeichner 1540–1640* (katalog výstavy), Ausstellung 1. Dezember 1979 bis 17. Februar 1980, Stuttgart 1980.

Eliška Fučíková, *Rudolfínská kresba*, Praha 1986.

Eliška Fučíková, *Die Malerei am Hofe Rudolfs II.*, in: Jürgen Schulze (ed.), *Prag um 1600: Kunst und Kultur am Hofe Rudolf's II.* (kalalog výstavy), Freren 1988, s. 177–192.

Eliška Fučíková, *Die Kunst am Hofe Rudolfs II.*, Praha 1991.

Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997.

Eliška Fučíková, *Praha rudolfínská*, Praha 2014.

Eliška Fučíková (ed.), *Rudolfínští mistři: díla dvorních umělců Rudolfa II. z českých soukromých sbírek: katalog k výstavě Muzea hlavního města Prahy = The masters od Rudolf II's era: works of art by court artists of Rudolf II in private Czech collections: the City of Prague Museum exhibition catalogue*, Praha 2014.

Heinrich Geissler, *Zeichnung in Deutschland, Deutsche Zeichnungen 1540–1640*, 2., Stuttgart 1979.

Anton Gindely, *Rudolf II. und seine Zeit*, Praha 1862.

Gustav Glück, Fälschungen auf Dürers Namen aus der Sammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, Band. XXVII Heft 1, 1909, s. 4–9.

Gisela Golgberg, *Dürer-Renaissance* (katalog výstavy), München 1971.

Manfred H. Grieb, *Nürnberger Künstlerlexikon: Bildende Künstler, Kunsthandwerker, Gelehrte, Sammler, Kulturschaffende und Mäzene vom 12. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*, 2, H-Pe, München 2007.

Anja Grebe, *Dürer: die Geschichte seines Ruhms*, Petersberg 2013.

De Gryter, Hoffmann Hans, in: *Saur Allgemeines Künstlerlexikon*, Band 74, 2002.

Georg Händler, *Fürstliche Mäzane und Sammler in Deutschland von 1500–1620. Studien zur deutschen Kunstgeschichte*, Heft 27, Straßbourg 1933.

Theodor Hampe, Kunstfreunde im alten Nürnberg und ihre Sammlungen, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, Band. 16/1904, s. 67–81.

Sven Hauschke, Abrecht Dürers Perspektivische und ihre Nachfolger im 16. Jahrhundert, in: *Der berechnende Dürer. Albrecht Dürer und die mathematischen Wissensfelder seiner Zeit*, 25.09.2008 - 27.09.2008, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg.

Monika Heffels, *Meister um Dürer: Nürnberger Holzschnitte aus der Zeit um 1500–1540*, Ramerding: Berghausverl 1981.

Hugo Helbing, *Sammlung Th. Freiherr von Cederström, München. Auktion in München in der Galerie Helbing am 16. und 17. Dezember 1913*, München 1913.

Lee Hendrix, Vyobrazení naturálií na dvoře Rudolfa II.: císař jako patron a sběratel vyobrazení přírody, in: Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997.

Daniel Hess – Jeffrey Chipps Smith, *Dürer's Life and Work. The Object as a Key to the Subject?*, Nürnberg 2012.

Jiřina Hořejší–Jarmila Krčálová a kol., *Die Kunst der Renaissance und des Manierismus in Böhmen*, Prag 1979.

Karel Chytil, *Umění a umělci na dvoře Rudolfa II.: 16 neotypii originálů v soukromém majetku*, Praha 1920.

Johann Imhoff: *Theatrum virtutis honoris, oder Tugendbüchlein*, Nürnberg 1606.

Jahresbericht des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg über das neunte Vereinsjahr 1886, Nürnberg 1887.

Josef Janáček, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 2003.

Peter Rudolf Jante: *Willibald Imhoff, Kunstfreund und Sammler*, Göttingen 1995.

Antonín Jirka, Zwei Narren von Hans Hoffmann, *Umění XLI*, 1993, s. 296-298.

Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985.

Fritz Koreny–Sam Segal, Hans Hoffmann: Entdeckungen und Zuschreibungen, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 85/86, 1989/90, s. 57–66.

Lubomír Konečný, *Rudolf II., Prague and the world*, Praha 1998.

Olga Kotková (ed.), *Albrecht Dürer: Řižencová slavnost: 1506-2006*, Praha 2006.

Olga Kotková, *German and Austrian painting of the 14th-16th centuries*, Praha 2007.

Fritz Koreny, *A Hare among plans by Hans Hoffmann*, *Art et Auction*, 1984, s. 18–23.

Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985.

Fritz Koreny–Sam Segal, Hans Hoffmann: Entdeckungen und Zuschreibungen, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 85/86, 1989/90, s.57–66.

Ernst Kris, *Georg Hoefnagel und der Wissenschaftliche Naturalismus*, Amalthea-Verlag 1927, Thomas DaCosta Kaufmann, The Nature of Imitation: Hoefnagel on Dürer, in: *Jahrbuch Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 82/83, Wien 1986, s. 163-178.

Georg Kugler, Rudolf II. als Sammler, in: *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolf II.*, Freren 1988, s. 9–21.

Ivo Krsek–Antonín Jirka, *Státní zámek Kroměříž: Katalog obrazárny*, Brno 1978.

Karel van Mander, *Das Leben der niederländischen und deutscher Maler* (von 1400 bis 1650), Wiesbaden 2000.

Matthias Mende, *Albrecht Dürer-ein Künstler in seiner Stadt*, Nürnberg 2000. – Franz Fuchs, *Willibald Pirckheimer und sein Umfeld*, Wiesbaden 2014.

Jan Morávek, *Nově objevený inventář rudolfínských sbírek na pražském hradě*, Praha 1937.

Jan Morávek, *Sbírky Rudofla II.: pokus o jejich identifikaci*, Praha 1937.

Karl Möseneder (Hrsg.), *Zwischen Dürer und Raphael: Graphikserien Nürnberger Kleinmeister*, Petersberg 2010.

Christophe Theophile de Murr, *Description du Cabinet de Monsieur Paul de Praun a Nuremberg*, Nuremberg 1797.

Christoph Gottlieb von Murr, *Beschreibung der vornehmsten Merkwürdigkeiten in der Reichsstadt Nürnberg*, Nürnberg 1801.

Jaromír Neumann, *Obrazárna Pražského hradu*, Praha 1966.

Jaromír Neumann, Rudolfínské umění II. Profily malířů a sochařů, *Umění XXVI*, 1978, s. 317–341.

Jaromír Neumann, *Die rudolfínische Malerei und ihre Entwicklung*, Delft 1982.

Erwin Panofsky, *Life and art of Albrecht Dürer*, Princeton 1971.

Wilhelm Panzer, *Verzeichnis der Nürnberger Portraits*, Nürnberger 1790.

Jaroslav Petruš, *Kroměříž: Státní zámek*. Brno, 1967.

Kurt Pilz, Hans Hoffmann: Ein Nürnberger Dürer-Nachahmer aus der zweiten Hälfte der 16. Jahrhunderts, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, Band 51, 1962.

Kurt Pilz, Hoffmann, Hans, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 9, Berlin, 1972, s. 418.

Die Praun, Zur Geschichte einer Nürnberger Patrizierfamilie (katalog výstavy), Ausstellung der Stadtbibliothek Nürnberg Nr. 79, 1972.

Erwin Rosenthal, Dürers Buchmalereien für Pirckheimers Bibliothek, in: *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, Band 51., Nürnberg 1930.

Joachim von Sandrart, *L' Academia Todesca della Architectura, Scultura & Pittura: Oder Teutsche Academie der Edlen Bau- Bild- und Mahlerey-Künste: Darinn enthalten Ein gründlicher Unterricht, von dieser dreyer Künste Eigenschaft, Lehr-Sätzen und Geheimnißen, von den Bau-Steinen und fünferley Bau-Arten, von den Statuen und ihrer Zugehör, von der Erfind- und Zeichnung, von Maaß und Proportion der Leiber, vom Fresco- Stein- Landschaft- Bild- und Historien-Mahlen, von Nacht-Stücken, vom Mahlen mit Oel und Wasser-Farben, von den Affecten und Gewändern, von der Perspectiv, und vom Mahl-Zimmer, auch von den Farben, deren Gebrauch, Ursprung, Natur und Bedeutung: Durch langen Fleiß und Erfahrung ergriffen, und Auf inständiges Erinnern hoher und vornehmer Personen, allen Kunst- und Tugend-Liebenden zu Ehren und Nutzen; Neben Aller Egyptischen, Griechischen, Römischen, Italiänischen, Hoch- und Nieder-Teutschen, auch anderer Alten und Neuen Virtuosen, Leben und fürnehmsten Kunst-Werken, beschrieben; Auch Mit 38 Platten von der Architectur, 68 Alt-Römischen Statuen, ganz und halben Bildern, 74 Medaglionen, 180 Contrafäten, durch die Hand der bästen heutigen Künstler, in Kupfer gezieret [Theil I.]; Theil II., Der Teutschen Academie Zweyter Theil, Von der alt- und neu-berühmten Egyptischen, Griechischen, Römischen, Italiänischen, Hoch- und Nieder-Teutschen Bau- Bild- und Mahlerey-Künstler Lob und Leben. Nürnberg 1675.*

Gerhard Seibold: Die Imhoffische Handelsgesellschaft in den Jahren 1579-1635, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, 64. Band, Nürnberg 1977.

Wolfgang Schmid, *Dürer als Unternehmer: Kunst, Humanismus und Ökonomie in Nürnberg um 1500*, 2003.

Barbara Schmid, *Schreiben für Status und Herrschaft: Deutsche Autobiographik in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, 2006.

Rainer Schoch, Das Praunsche Kabinett-Eine Kunstsammlung als „Vorschickung“, in: *Mäzene, Schenker, Stifter*, Germanisches Nationalmuseum 2002.

Jürgen Schulze (ed.), *Prag um 1600: Kunst und Kultur am Hofe Rudolf's II.* (kalalog výstavy), Freren 1988.

Jeffrey Chipps Smith, *Nuremberg. A Renaissance City 1500–1617*, Austin 1983.

Jeffrey Chipps Smith, *Netherlandish Artist and Art in Renaissance Nuremberg*, in: *Simiolous* 20/1900–91, s. 153–167.

Jeffrey Chipps Smith, *German art in the sixteenth century*, in: *Renaissance & Reformation: German Art in the age of Dürer and Cranach* (katalog výstavy), The Staatliche Museen Zu Berlin Staatliche –Kunstsammlungen Dresden – The Bäterische Staatsgemäldesammlungen München – The Los Angles County Museum of Art, 2016.

Jeffrey Chipps Smith, *Nuremberg a Renaissance City, 1500–1618*, Texas Austin 1983.

Claudia Alexandra Schwaighofer, *Die Kunst der Nachahmung, Dürer, Carracci und Parmigianino in den Reproduktionsgraphiken der Nürnbergerin Maria Katharina Prestel (1747-1794)*, Stuttgart 2006.

Lubomír Slavíček (ed.), *Artis Pictoriae Amatores: Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993.

Jacob Stockbauer, Die Kunstbestrebungen am bayerischen Hofe unter Herzog Albert V. und seinem Nachfolger Wilhelm V. Nach den im Kaiserlichen Reichsarchiv vorhandenen Correspondenzacten. In: *Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Renaissance*. Wien 1874.

Walter L. Strauss, *The complete Drawings of Albrecht Dürer*. New York 1974.

Walter L. Strauss, *Hendrick Goltzius 1558–1617. The Complete Engravings and Woodcuts*, New York 1977.

Peter Strieder, Zur Nürnberger Bildkunst des 16. Jahrhunderts, in: *Münchener Jahrbuchs der bildenden Kunst*, Band VII, 1956.

Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil*, Heidelberg 1998.

Ulrich Thieme – Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Band 17: Heubel–Hubard, München 1924.

Milan Togner, Umělci Rudolfa II. ve sbírkách Uměleckohistorického muzea v Kroměříži, *Věstník muzea: Uměleckohistorické muzeum v Kroměříži* 10, č. 21, s. 125–136, 1967.

Jane Turner (ed.), *The Dictionary of Art*, London 1996.

Ksenija Tschetschik, Monogramme Albrecht Dürer auf den Zeichnungen des Nürnberger Künstler Hans Hoffmann: Fälschulg oder Täuschung?, in: *Fälschung, Plagiat und Kopie: Künstlerische Praktiken in Mittelalter und Früher Neuzeit*. (1. *Kunsthistorisches Forum Irsee*), 15.03.2013- 17.03.2013, s. 43.

Jarmila Vacková, *Nizozemské malířství 15.a16.století: Čs. sbírky*, Praha 1989.

Ludwig Veit, *Handel und Wandel mit aller Welt. Aus Nürnbergs großer Zeit*, München 1960.

Thea Vignau – Wilberg, Künstlerische Beziehungen zwischen Prag und München zur Zeit Rudolfs II., in: *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Freren 1988, s. 299–308.

Alena Volrábová, *Německá kresba 15. –16. století. Kresby autorů německy mluvících zemí z muzejních sbírek České republiky*. 1. vydání. Praha: Národní galerie v Praze. 2003.

Michael Walicki, The „Ecco Homo“ by Hans Hoffmann in the Radziwill Collection at Nieborow, in: *Bulletin du Musée national de Varsovie*, Bd. 4, 1963 (3), s. 17–76.

Matthias Weniger (Ed.), *Fränkische Galerie. Zweigmuseum des Bayerischen Nationalmuseums. Festung Rosenberg Kronach*, Petersberg 2014, Cat. no. 83, s. 222–223.

Tereza Zapletalová, *Rudolfínský malíř Hans Hoffmann*, Olomouc 2015 (Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Ladislav Daniel).

Jürgen Zimmer, Zum Stil der rudolfinschen Kunst, *Umění XVIII*, 1970, s. 126.

Jügen Zimmer, Praga caput regni: Kulturaustausch zur Zeit Kaiser Rudolfs II., in: *Krakau, Prag und Wien. Funktionen vom Metropolen in frühmodern Stadt*, Stuttgart 2000.

8. Internetové zdroje

https://de.wikipedia.org/wiki/Joachim_von_Sandrart, vyhledáno 19. 4. 2018.

<http://www.badw.de/dieakademie/presse/pressemitteilungen/pmeinzelartikel/detail/exclusives-und-kurioses-die-muenchner-kunstkammer-der-herzoege-albrecht-v-und-wilhelm-v-von-bayer.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

<http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1417>, vyhledáno: 10. 7. 2017.

<http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1585>, vyhledáno: 10. 7.2017.

<http://www.getty.edu/art/gettyguide/artObjectDetails?artobj=226>, vyhledáno 13. 11. 2014;

<https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-6516721/Ecce-Homo-1580>, vyhledáno 13. 3. 2018.

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2016/master-paintings-evening-sale-n09460/lot.15.html>, vyhledáno 4. 4. 2018.

<http://www.alaintruong.com/archives/2012/08/26/24969027.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

<http://www.alaintruong.com/archives/2012/08/26/24969027.html>, vyhledáno 5. 5. 2018.

http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=23506&show_nav=true&full_screen=true#, vyhledáno 16. 11. 2017.

<http://www.haum.info/dib/Gemälde/Deutsche%20Malerei/index.html#GG%201029.jpg>, vyhledáno 8. 4. 2018.

http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=21674&show_nav=true, vyhledáno 16. 11. 2017.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3.2018.

http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/head_of_christ_with_crown_12172,
vyhledáno 4. 4. 2018.

http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/saint_john_the_baptist_in_9630,
vyhledáno 4. 4. 2018.

http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.A_160, vyhledáno 10. 2. 2018.

<https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2971102/Ecce-Homo->,
vyhledáno 8. 4. 2018.

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/old-master-paintings-w05719/lot.531.html>,
vyhledáno 13. 3. 2017;

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018.

<https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2538265/Ecce-Homo->,
vyhledáno 4. 4. 2018,

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/circle-of-hans-hoffmann-ecce-homo-891704->,
vyhledáno 8. 4. 2018.

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/property-from-the-royal-house-of-hanover-mm0986/lot.30.html>,
vyhledáno 13. 3. 2018.

<https://museum-nuernberger-kunst.de/projects/show/666-marthaaltar>,
vyhledáno 4. 4. 2018.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018.

<https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-1805830/Study-of-squirrel-1571>,
vyhledáno 13. 4. 2018.

http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/ecce_homo_with_pilate_and_9769,
vyhledáno 18. 3. 2018.

<http://www.muoz.cz/sbirky/obrazy--44/luca-giordano--243/>,
vyhledáno 28. 4. 2018.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/ein-hirschkaefer-after-albrecht-duerer-cvCmAmrJHG-G9GjbI7rMXQ2>,
vyhledáno 13. 3. 2018.

https://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/h/hans_hoffmann,_durer_as_child.aspx, vyhledáno 12. 4. 2014.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/a-crouching-cat-B36mXhGNsBkWfcrbkQP7Xg2>, vyhledáno: 17.6.2015.

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/hans-hoffmann-a-crouching-cat-4752129-details.aspx?from=searchresults&intObjectID=4752129&sid=9b4a9304-6945-454e-ad82-302a07a6e649>, vyhledáno 13. 3. 2018.

<https://www.the-athenaeum.org/art/list.php?m=a&s=tu&aid=11373>, vyhledáno 6. 4. 2018.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/the-head-of-a-bearded-man-turned-to-the-left-pXsR83qcHVpqPP8rO8NgIA2>, vyhledáno: 17. 6. 2015.

<https://www.christies.com/lotfinder/lot/hans-hoffmann-the-head-of-a-bearded-994758-details.aspx?from=searchresults&intObjectID=994758&sid=9b4a9304-6945-454e-ad82-302a07a6e649>, vyhledáno 15. 3. 2018.

<http://www.getty.edu/art/collection/objects/224/hans-hoffmann-flowers-and-beetles-german-1582/>, vyhledáno 13. 10. 2017.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 13. 3. 2018;

<http://www.alamy.com/stock-photo-london-uk-4-december-2015-pictured-a-hare-among-plants-by-hans-hoffmann-91021296.html>, vyhledáno 12. 3. 2018.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/>, vyhledáno 14. 3.2018.

<http://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/2005.347>, vyhledáno 12. 4. 2014.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/334887>, vyhledáno 3.3.2018.

<https://www.bpk-bildagentur.de/shop>, vyhledáno: 8. 3. 2018.

<http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/kuckuck-blauralle-2-works-Weja7CAgIYkAfUWjLeHEmQ2>, vyhledáno: 17. 6. 2015.

<http://www.myartprints.co.uk/a/hoffmann-hans/animal-picture-lion.html>, vyhledáno: 17. 6. 2015.

https://de.wikipedia.org/wiki/Johan_Gregor_van_der_Schardt, vyhledáno 14. 4. 2018.

9. Seznam a zdroje obrazové přílohy katalogu děl

1. **Obr. 1. a.** Hans Hoffmann, *Portrét ženy Barbary Möhringer*, 1573, Mnichov, Baeyrisches Nationalmuseum.

Zdroj: Matthias Weniger (ed.), *Fränkische Galerie. Zweigmuseum des Bayerischen Nationalmuseums. Festung Rosenberg Kronach*, Petersberg 2014, Cat. no. 83, s. 223.

Obr. 1. b. Nicolas Neufchatel, *Portrét mladé ženy*, okolo 1565–1570, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/portrait_of_young_woman_933 9 (vyhledáno 2.10.2017).

2. **Obr. 2. a.** Hans Hoffmann, *Portrét Hieronyma Holzschubera*, 1578, Nüorimberk, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1417> (vyhledáno: 10.7.2017).

Obr. 2. b. Albrecht Dürer, *Portrét Hieronyma Holzschubera*, 1526, Berlín, Gemäldegalerie der Staatlichen Museen.

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Hieronymus_Holzschuher#/media/File:Albrecht_Dürer_078.jpg (vyhledáno 10.10.2017).

3. **Obr. 3.** Hans Hoffmann, *Portrét norimberského zlatníka*, 1580, Norimberk, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/Gm1585> (vyhledáno: 10.7.2017).

4. **Obr. 4.** Hans Hoffmann, *Portrét apoštola Pavla*, v rozmezí let 1573-1583, Bamberk, Staatsbibliothek.

Zdroj: © Bamberg, Staatsbibliothek.

5. **Obr. 5. a.** Hans Hoffmann, *Zajíc mezi rostlinami v lese*, (před) 1585, Los Angeles, The John Paul Getty Museum.

Zdroj: <http://www.getty.edu/art/gettyguide/artObjectDetails?artobj=226>

(vyhledáno 13. 11. 2014).

Obr. 5. b. Albrecht Dürer, *Zajíc*, 1502, Vídeň, Albertina.

Zdroj: © Albertina, Wien.

6. **Obr. 6.** Hans Hoffmann (připisováno), *Dva blázni*, okolo 1580, Kroměříž, Obrazárna Arcibiskupského zámku v Kroměříži – Muzea umění Olomouc – Arcidiecézního muzea Olomouc.

Zdroj: Miroslav Kindl.

7. **Obr. 7.** Hans Hoffmann (připisováno), *Ecce Homo*, okolo 1580, Soukromá sbírka.

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno: 13. 3. 2018).

8. **Obr. 8.** Hans Hoffmann (připisováno), *Ecce Homo*, okolo 1580, Soukromá sbírka.

Zdroj: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2016/master-paintings-evening-sale-n09460/lot.15.html> (vyhledáno 4. 4. 2018).

9. **Obr. 9.** Hans Hoffmann (připisováno), *Kristus Trpitel*, okolo 1580/1590, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: Kurt Löcher, *Die Gemälde des 16. Jahrhunderts, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg*, Stuttgart 1997, s. 267.

10. **Obr. 10.** Hans Hoffmann (připisováno), *Hlava sv. Jana Křtitele*, konec 80. let 16. století či počátek 90. let 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno 13. 3. 2018).

11. **Obr. 11.** Hans Hoffmann (připisováno), *Posmívání Kristu*, počátek 90. let 16. století, Praha, Národní galerie v Praze.

Zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Hans_Hoffmann_\(mal%C3%AD%C5%99\)#/media/File:Hans_Hoffmann,_Posm%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_Kristu,_N%C3%A1rodn%C3%AD_galerie_v_Praze.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hans_Hoffmann_(mal%C3%AD%C5%99)#/media/File:Hans_Hoffmann,_Posm%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD_Kristu,_N%C3%A1rodn%C3%AD_galerie_v_Praze.jpg) (vyhledáno 18. 10. 2017).

12. **Obr. 12.** Hans Hoffmann (připisováno), *Kristus Trpitel*, před rokem 1591, Nieborów, Muzeum w Nieborowie i Arkadii.

Zdroj: © Muzeum w Nieborowie i Arkadii.

13. **Obr. 13.** Hans Hoffmann (připisováno), *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě*, 2. polovina 16. století, Varšava, Museum Narodowe w Warszawie.

Zdroj: http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=23506&show_nav=true&full_screen=true# (vyhledáno 16. 11. 2017).

14. **Obr. 14.** Hans Hoffmann (připisováno), *Dvanáctiletý Ježíš v chrámě*, 2. polovina 16. století, Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum.

Zdroj: <http://www.haum.info/dib/Gemälde/Deutsche%20Malerei/index.html#GG%201029.jpg> (vyhledáno 8. 4. 2018).

15. **Obr. 15.** Hans Hoffmann (připisováno), *Ecce Homo*, 2. polovina 16. století, Varšava, Museum Narodowe w Warszawie.

Zdroj: http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?id=21674&show_nav=true (vyhledáno 16. 11. 2017).

16. **Obr. 16.** Hans Hoffmann (připisováno), *Posmívání Kristu*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka.

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno 13. 3. 2018).

17. **Obr. 17.** Hans Hoffmann (připisováno), *Posmívání Kristu*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno 13. 3. 2018).

18. **Obr. 18.** Hans Hoffmann (připisováno), *Posmívání Kristu*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: Hugo Helbing, *Sammlung Frhr. Thure von Cederström, München : Keramik, Arbeiten in edlem und unedlem Metall, Elfenbein, Geweihe, Textilien und Teppiche*,

Arbeiten in Holz, Möbel, Gemälde alter Meister und Miniaturen; Auktion in München in der Galerie Helbing, Dienstag den 16. und Mittwoch 17. Dezember 1913, München 1913, s. 25.

19. **Obr. 19.** Hans Hoffmann (připisováno), *Hlava Krista s trnovou korunou*, 2. polovina 16. století, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/head_of_christ_with_crown_12172 (vyhledáno 4. 4. 2018).

20. **Obr. 20.** Hans Hoffmann (připisováno), *Svatý Jan Křtitel ve vězení*, 2. polovina 16. století, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/saint_john_the_baptist_in_9630 (vyhledáno 4. 4. 2018).

21. **Obr. 21.** Hans Hoffmann (připisováno), *Hlava Krista*, 2. polovina 16. století, Brno, Moravská galerie v Brně.

Zdroj: http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.A_160 (vyhledáno 10. 2. 2018).

22. **Obr. 22.** Hans Hoffmann (připisováno), *Ecce Homo*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: *Dorotheum Kunstabteilung*, 1298. Verteigerung, 589. Kunstauktion (Dienstag, 22. September 1970, 14 Uhr: Ölgemälde, Aquarelle, Miniaturen, Zeichnungen und Alte Graphik, Ikonen), Wien 1970, Nr. 49.

23. **Obr. 23.** Hans Hoffmann (připisováno), *Evangelista sv. Marek ve světnici*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka.

Zdroj: Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil* (disertační práce), Abbildungen zu den Werkatalogen, Heidelberg 1998, Kat. Nr. A 116.

24. **Obr. 24.** Hans Hoffmann (připisováno), *Sv. Jan Evangelista ve světnici*, 2. polovina 16. století, Soukromá sbírka.

Zdroj: Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil* (disertační práce), Abbildungen zu den Werkatalogen, Heidelberg 1998, Kat. Nr. A 116.

25. **Obr. 25.** Hans Hoffmann (připisováno), *Vyhnání Adama a Evy z ráje*, konec 16. století, Vídeň, Kunsthistorisches Museum.

Zdroj: <https://www.khm.at/objektdb/detail/960/?offset=0&lv=list> (vyhledáno 15. 10. 2017).

26. **Obr. 26.** Hans Hoffmann (připisováno), *Hudebníci a satyrové v krajině*, 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil* (disertační práce), Abbildungen zu den Werkatalogen, Heidelberg 1998, Kat. Nr. A 113.

27. **Obr. 27. a.** Neznámý autor, *Portrét Albrechta Dürera*, 16. století, Norimberk, Albrecht-Dürer-Haus.

Zdroj: © Albrecht-Dürer-Haus-Stiftung.

Obr. 27. b. Albrecht Dürer, *Růžencová slavnost (detail)*, 1505–1507, Praha, Národní galerie v Praze.

Zdroj: http://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_1552 (vyhledáno 18. 3. 2018).

28. **Obr. 28.** Neznámý autor, *Kristus Trpitel*, Konec 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno 13. 3. 2018).

29. **Obr. 29.** Neznámý autor, *Ecce Homo*, 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: [https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2538265/Ecce-Homo-\(vyhledáno](https://www.blouinartsalesindex.com/auctions/Hans-Hoffmann-2538265/Ecce-Homo-(vyhledáno) 4. 4. 2018).

30. **Obr. 30.** Neznámý autor, *Kázání Krista v chrámu*, 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2005/property-from-the-royal-house-of-hanover-mm0986/lot.30.html> (vyhledáno 13. 3. 2018).

31. **Obr. 31.** Neznámý autor, *Ecce Homo*, Před rokem 1620, Norimberk, St. Lorenz, Kapelle, Martha-Altar.

Zdroj: <https://museumnuernbergerkunst.de/projects/show/666marthaaltar> (vyhledáno 4. 4. 2018).

32. **Obr. 32.** Neznámý autor, *Hlava sv. Jana Křtitele*, 16. století, Soukromá sbírka.

Zdroj: Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil* (disertační práce), Abbildungen zu den Werkatalogen, Heidelberg 1998, Kat. Nr. A 85.

33. **Obr. 33.** Neznámý autor, *Hlava sv. Jana Křtitele*, Okolo 1600/1610, Norimberk, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: Kurt Löcher, *Die Gemälde des 16. Jahrhunderts, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg*, Stuttgart 1997, s. 270.

34. **Obr. 34.** Neznámý autor, *Hlava sv. Jana Křtitele*, 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: Rainer Stüwe, *Dürer in der Kopie: die Gemälde und Graphiken der Nürnberger Dürer-Kopisten des 16. und 17. Jahrhunderts zwischen altdeutscher Manier und barockem Stil* (disertační práce), Abbildungen zu den Werkatalogen, Heidelberg 1998, Kat. Nr. A 86.

35. **Obr. 35.** Neznámý autor, *Adam a Eva*, 16. století, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/> (vyhledáno 13. 3. 2018).

35. b. Albrecht Dürer, *Adam a Eva*, 1504, Gotha, Schlossmuseum Schloss Friedenstein.

Zdroj: <https://www.bildindex.de/document/obj16000002> (vyhledáno 13. 3. 2018).

36. Obr. 36. Neznámý autor, *Ecce Homo*, Okolo roku 1630, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/ecce_homo_with_pilate_and_9769 (vyhledáno 18. 3. 2018).

37. Obr. 37. Neznámý autor, *Posmívání Kristu*, 2. polovina 16. století, Cáchy, Suermondt-Ludwig-Museum.

Zdroj: © Aachen, Suermondt-Ludwig-Museum.

38. Obr. 38. Okruh Albrechta Dürera, *Boční křídlo oltáře Nejsvětější Trojice*, 1. polovina 16. století, Vídeň, Kunsthistorisches Museum.

Zdroj: <https://www.khm.at/objektdb/detail/619/?offset=4&lv=list> (vyhledáno 18. 4. 2018).

39. Obr. 39. a. Johann Geminger, *Rytíř, smrt a d'ábel*, Okolo roku 1590, Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle.

Zdroj: <https://swbexpo.bszbw.de/skk/detail.xhtml?id=F530217C4361A42B70AD62B876074E52&img=1> (vyhledáno 30. 12. 2017).

39. b. Albrecht Dürer, *Rytíř, smrt a d'ábel*, 1513, Karlsruhe, Staatliche Kunsthalle.

Zdroj: <https://www.kunsthalle-karlsruhe.de/de/sammlung/sammlung-online.html> (vyhledáno 30. 12. 2017).

40. Obr. 40. Luca Giordano, *Tři Marie u hrobu*, Kolem roku 1653, Kroměříž, Arcibiskupství olomoucké – Arcidiecézní muzeum Kroměříž.

Zdroj: <http://www.muo.cz/sbirky/obrazy--44/luca-giordano--243/> (vyhledáno 28. 12. 2017).

41. Obr. 41. a. Hans Hoffmann, *Roháč obecný*, 1574, Budapešť, Szépművészeti Múzeum

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 15. 10. 2017)

Obr. 41. b. Albrecht Dürer, *Roháč obecný*, 1505, Malibu, The J. Paul Getty Museum.

Zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/25/albrecht-durer-stag-beetle-german-1505/> (vyhledáno 15. 10. 2017).

42. **Obr. 42.** Hans Hoffmann, *Roháč obecný*, 1574, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/ein-hirschkäfer-after-albrecht-dürer-cvCmAmrJHG-G9GjbI7rMXQ2> (vyhledáno 13. 3. 2018).

43. **Obr. 43.** Hans Hoffmann, *Roháč obecný*, okolo roku 1574, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 15. 10. 2017).

44. **Obr. 44. a.** Hans Hoffmann, *Autoportrét Dürera ve třinácti letech*, 1576, Londýn, The British Museum.

Zdroj: https://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/h/hans_hoffmann_dürer_as_child.aspx. (vyhledáno 12. 4. 2014).

Obr. 44. b. Albrecht Dürer, *Autoportrét Dürera ve třinácti letech*, 1484, Vídeň, Albertina.

Zdroj: © Albertina, Wien.

45. **Obr. 45. a.** Hans Hoffmann, *Lev*, 1577, Norimberk, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985, s. 172.

Obr. 45. b. Albrecht Dürer, *Lev*, 1521, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#3ca507e3-3abc-4760-b0d2-ab63686df535> (vyhledáno 8. 10. 2017).

46. **Obr. 46. a.** Hans Hoffmann, *Lvice*, 1577, Norimberk, Germanisches Nationalmuseum.

Zdroj: Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985, s. 172.

Obr. 45. b. Albrecht Dürer, *Lvice*, 1521, Paříž, Musée du Louvre.

Zdroj: Fritz Koreny, *Albrecht Dürer und die Tier- und Pflanzenstudien der Renaissance*, München 1985, s. 171.

47. **Obr. 47.** Hans Hoffmann, *Vážka*, 1577, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 15. 10. 2017).

48. **Obr. 48. a.** Hans Hoffmann, *Portrét sochaře Bartolommea Bandinelliho zvaného Baccio Bandinelli*, 1577, Paříž, Louvre.

Zdroj: <http://arts-graphiques.louvre.fr/resultats/oeuvres> (vyhledáno 3. 11. 2017).

Obr. 48. b. Niccolò della Casa, *Portrét sochaře Bartolommea Bandinelliho*, 1540–1548, New York, The Metropolitan Museum of Art.

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/397529> (vyhledáno 3. 11. 2017).

49. **Obr. 49. a.** Hans Hoffmann, *Krčící se kočka*, 1578, Soukromá sbírka (?).

Zdroj: <https://www.christies.com/lotfinder/lot/hans-hoffmann-a-crouching-cat-4752129-details.aspx?from=searchresults&intObjectID=4752129&sid=9b4a9304-6945-454e-ad82-302a07a6e649> (vyhledáno 13. 3. 2018).

Obr. 49. b. Albrecht Dürer, Adam a Eva (detail), 1504, New York, The Metropolitan Museum of Art.

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/336222> (vyhledáno 13. 3. 2017).

50. **Obr. 50.** Hans Hoffmann, *Pavouk křížák (samice)*, 1578, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 8. 3. 2018).

51. **Obr. 51. a.** Hans Hoffmann, *Veverka*, 1578, Washington, D. C., National Gallery of Art.

Zdroj: <https://www.nga.gov/collection-search-result.html?artist=Hoffmann%2C%20Hans> (vyhledáno 5. 2. 2018).

Obr. 51. b. Albrecht Dürer, *Veverky*, 1512, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#3ca507e3-3abc-4760-b0d2-ab63686df535> (vyhledáno 8. 10. 2017).

52. **Obr. 52.** Hans Hoffmann, *Divoké sele*, 1578, Soukromá sbírka.

Zdroj: <https://www.the-athenaeum.org/art/list.php?m=a&s=tu&aid=11373>
(vyhledáno 6. 4. 2018).

53. **Obr. 53.** Hans Hoffmann, *Hlava vousatého muže natočená dozadu*, 1579, Soukromá sbírka.

Zdroj: <http://www.artnet.com/artists/hans-hoffmann/the-head-of-a-bearded-man-turned-to-the-left-pXsR83qcHVpqpPP8rO8NgIA2> (vyhledáno: 17. 6. 2015).

54. **Obr. 54.** Hans Hoffmann, *Skica hlavy*, 1579, Soukromá sbírka.

Zdroj: *GUTENKUNST & KLIPSTEIN* (Aukční katalog) 1956, s. 21.

55. **Obr. 55.** Hans Hoffmann, *Studie dvou ženských rukou*, 1579, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

56. **Obr. 56.** Hans Hoffmann, *Pivoňka*, 1580, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

57. **Obr. 57.** Hans Hoffmann, *Pivoňka*, 1580, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

58. **Obr. 58.** Hans Hoffmann, *Polofigura píšícího muže*, 1580, Bamberg, Staatliche Bibliothek.

Zdroj: © Bamberg, Staatliche Bibliothek.

59. **Obr. 59. a.** Hans Hoffmann, *Hlava papeže*, 1580, Braunschweig, Herzog Anton Ulrich Museum.

Zdroj: © Braunschweig, Herzog Anton Ulrich Museum.

Obr. 59. b. Albrecht Dürer, *Hlava papeže*, Berlín, Staatliche Museen.

Zdroj: © Kupfertichkabinett Staatliche Museen zu Berlin.

60. **Obr. 60.** Hans Hoffmann, *Kobylka nalevo pod mouchou*, okolo roku 1580, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 8. 12. 2017).

61. **Obr. 61.** Hans Hoffmann, *Pivoňka, kosatce a brouci*, 1582, Malibu, CA, J. Paul Getty Museum.

Zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/224/hans-hoffmann-flowers-and-beetles-german-1582/> (vyhledáno 3. 11. 2017).

62. **Obr. 62.** Hans Hoffmann, *Zajíc uprostřed květin*, 1582, Řím, Soukromá sbírka.

Zdroj: <http://www.alamy.com/stock-photo-london-uk-4-december-2015-pictured-a-hare-among-plants-by-hans-hoffmann-91021296.html> (vyhledáno 13. 3. 2018).

63. **Obr. 63.** Hans Hoffmann, *Zajíc*, 1582, Brémy, Galerie Neuse.

Zdroj: © Bremen, Galerie Neuse.

64. **Obr. 64.** Hans Hoffmann, *Pivoňka*, 1582, Bamberk, Staatsbibliothek.

Zdroj: © Bamberg, Staatsbibliothek.

65. **Obr. 65.** Hans Hoffmann, *Bodlák*, 1583, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 18. 3. 2018).

66. **Obr. 66.** Hans Hoffmann, *Apoštol Petr*, 1583, Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen.

Zdroj: <https://www.graphikportal.org/document/gpo00115425> (vyhledáno 14. 2. 2018).

67. **Obr. 67.** Hans Hoffmann, *Apoštol Bartoloměj*, 1583, Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen.

Zdroj: <https://www.graphikportal.org/document/gpo00115429> (vyhledáno 14. 2. 2018).

68. **Obr. 68.** Hans Hoffmann, *Mrtvý mandelík hajní, visící na hřebíku*, 1583, Londýn, The British Museum.

Zdroj: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=720299&partId=1&searchText=hans+Hoffmann&page=1 (vyhledáno 1. 2. 2018)

69. **Obr. 69. a.** Hans Hoffmann, *Mrtvý Mandelík hajní*, 1583, Cleveland, The Cleveland Museum of Art.

Zdroj: http://www.clevelandart.org/art/1946.217?collection_search_query=hans+hoffmann&op=search&form_build_id=formQmzHK_RfMB5DA0mFfnTjio176eF57BkMW2X6l8IhGQU&form_id=clevelandart_collection_search_form (vyhledáno 12. 4. 2018).

Obr. 69. b. Albrecht Dürer, *Mrtvý Mandelík hajní*, 1512, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#a58ee2a1-cd04-463c-a212-769555b6f5b3> (vyhledáno 2. 5. 2018).

70. **Obr. 70.** Hans Hoffmann, *Žába*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/adatlap_eng/bullfrog_rana_esculenta_1_q_11115 (vyhledáno 2. 3. 2018).

71. **Obr. 71.** Hans Hoffmann, *Devadesátitřiletý muž*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 8. 4. 201

72. **Obr. 72.** Hans Hoffmann, *Devadesátitřiletý muž*, kolem roku 1584, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#d51169ab-c68d-4af9-9668-82e6d2da061b> (vyhledáno 8. 4. 2018).

73. **Obr. 73. a.** Hans Hoffmann, *Hlava dvanáctiletého Krista*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 8. 4. 2018).

Obr. 73. b. Albrecht Dürer, *Hlava dvanáctiletého Krista*, 1506, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#d51169ab-c68d-4af9-9668-82e6d2da061b> (vyhledáno 8. 4. 2018).

74. **Obr. 74.** Hans Hoffmann, *Studie hlavy anděla*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 8. 4. 2018).

75. **Obr. 75. a.** Hans Hoffmann, *Dvanáctiletý Kristus v chrámu*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

Obr. 75. b. Albrecht Dürer, *Kristus mezi učenci*, 1505, Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid.

Zdroj: <http://www.rodon.cz/umeni/Svetove-sakralni-umeni/kristus-mezi-zakoniky-1506--322> (vyhledáno 2. 5. 2018).

76. **Obr. 76.** Hans Hoffmann, *Ježek*, před rokem 1584, New York, The Metropolitan Museum of Art.

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/370476> (vyhledáno 1. 10. 2017)

77. **Obr. 77.** Hans Hoffmann, *Studie groteskních hlav*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

78. **Obr. 78.** Hans Hoffmann, *Portrét Willibalda Imhoffa*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

79. **Obr. 79.** Hans Hoffmann, *Nedokončený portrét Willibalda Imhoffa*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: © Budapest, Szépművészeti Múzeum.

80. **Obr. 80.** Hans Hoffmann, *Studie rukou*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

81. **Obr. 81.** Hans Hoffmann, *Ležící pes*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

82. **Obr. 82.** Hans Hoffmann, *Tiplice bahenní*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

83. **Obr. 83.** Hans Hoffmann, *Žába*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

..

84. **Obr. 84. a.** Hans Hoffmann, *Endres Dürer*, před rokem 1584, Budapešť, Szépművészeti Múzeum.

Zdroj: http://www.szepmuveszeti.hu/lista_eng?search_text=hans+hoffmann&action=search (vyhledáno 2. 4. 2018).

Obr. 84. b. Albrecht Dürer, *Endres Dürer*, 1514, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#ecc3bf9d-0eca-42a4-901e-6c74a6da8a30> (vyhledáno 6. 4. 2018).

85. **Obr. 85. a.** Hans Hoffmann, *Malý kousek trávy*, 1584, New York, The Metropolitan Museum (Purchase, Lila Acheson Wallace Gift).

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/334887> (vyhledáno 20. 4. 2018).

Obr. 85. b. Albrecht Dürer, *Velký drn trávy*, 1503, Vídeň, Albertina.

Zdroj: <http://sammlungenonline.albertina.at/#4916997c-a5c2-41f3-8dc7-b27b197f0e3b> (vyhledáno 20. 4. 2018).

86. **Obr. 86.** Hans Hoffmann, *Dva mrtví ptáci*, 1585, Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen.

Zdroj: © Kupferstich-Kabinett, Staatliche Kunstsammlungen Dresden.

87. **Obr. 87.** Hans Hoffmann, *Pes*, 1585, Drážďany, Staatliche Kunstsammlungen.

Zdroj: © Kupferstich-Kabinett, Staatliche Kunstsammlungen Dresden.

88. **Obr. 88.** Hans Hoffmann, *Zajíc*, 1587, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 12. 2. 2018).

89. **Obr. 89.** Hans Hoffmann, *Jelen s monstrózním paroží*, 1589, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 12. 2. 2018).

90. **Obr. 90.** Hans Hoffmann, *Mrtvý mandelík hajní*, 70. až 90. léta 16. století, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 12. 2. 2018).

90. **Obr. 91.** Hans Hoffmann, *Mrtvý mandelík hajní*, 70. až 90. léta 16. století, Londýn, The British Museum.

Zdroj: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=720298&partId=1&searchText=hans+Hoffmann&page=1 (vyhledáno 2. 4. 2018)

92. **Obr. 92.** Hans Hoffmann, *Křídlo mandelíka hajního*, 70. až 90. léta 16. století, Bamberg, Staatsbibliothek.

Zdroj: © Bamberg, Staatsbibliothek.

93. **Obr. 93.** Hans Hoffmann (připisováno), *Zajíc*, 1580–1585, Berlín, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 8. 3. 2018).

94. **Obr. 94.** Hans Hoffmann (připisováno), *Zajíc obklopen rostlinami*, 70. až 90. léta 16. století, Řím, Galleria Nazionale d'Arte Antica.

Zdroj: <https://www.bpk-bildagentur.de/shop> (vyhledáno 8. 3. 2018).

10. Obrazová příloha katalogu děl

Obrazová příloha katalogu děl není nahrána z důvodu autorských práv.

11. Anotace

Název práce:	Hans Hoffmann mezi Norimberkem, Mnichovem a Prahou
Název práce v angličtině:	Hans Hoffmann between Nuremberg, Munich and Prague
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá rudolfínským malířem Hansem Hoffmannem, který přináší a taktéž rozvíjí tvorbu tzv. dürerovské renesance na pražském dvoře Rudolfa II. Hans Hoffmann se pravděpodobně narodil v Norimberku, kde se podrobně seznámil s tvorbou Albrechta Dürera a následně jeho díla kopíroval. Důležitou součástí textu je katalog děl Hanse Hoffmanna, jenž je doprovázen obrazovým materiálem.
Anotace práce v angličtině:	This diploma thesis deals with the Rudolphian painter Hans Hoffmann, who brings and develops the so-called Dürer Renaissance at the court of Rudolf II. Hans Hoffmann was probably born in Nuremberg, where he became acquainted with the work of Albrecht Dürer and consequently copied his works. An important part of the text is a catalogue of Hans Hoffmann's works, which is accompanied by a pictorial material.
Klíčová slova:	Renesance, malířství, Hans Hoffmann, Albrecht Dürer, Norimberk, Rudolf II.,
Počet stran:	147 stran + 37 stran obrazové přílohy
Počet znaků včetně mezer:	182 296
Jazyk práce:	Čeština